

ДР ЗОРИЦА МРШЕВИЋ

**ИЗАЗОВИ
СУДСКЕ
НЕЗАВИСНОСТИ**

Београд 1998

Корица
МАРИЈА ВИДИЋ

Компјутерска обрада слога
ДРАГОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ

Штампа
Управа за заједничке послове републичких органа

Штампа корица
Технолошко-металуршки факултет Београд

Тираж
500

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	5
I. РАЂАЊЕ СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ	7
1. УВОД: ДРУШТВЕНЕ ПРОМЕНЕ У ЕНГЛЕСКОЈ У СЕДАМНАЕСТОМ ВЕКУ	7
2. ДРУШТВЕНЕ И ПОЛИТИЧКЕ ОКОЛНОСТИ	9
3. БОРБЕ ЗА ЗАКОНОДАВНУ СУПРЕМАЦИЈУ ПАРЛАМЕНТА	11
4. БОРБЕ ЗА НЕЗАВИСНОСТ ПРАВОСУЂА	17
5. ШИРЕЊЕ ИДЕЈЕ ИЗВАН ЕНГЛЕСКЕ	25
6. ЕНГЛЕСКИ СУДОВИ ДАНАС	26
7. СУДИЈЕ И ЊИХОВ ИЗБОР	27
8. НЕЗАВИСНОСТ ЕНГЛЕСКИХ СУДИЈА	31
9. ДРУШТВЕНО ПОРЕКЛО ЕНГЛЕСКИХ СУДИЈА, КРИТИКА И ПРЕДЛОЗИ ЗА ПРОМЕНЕ	34
II. ИЗАЗОВИ СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ	37
1. ПОЈАМ СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ	37
2. МЕЂУНАРОДНОПРАВНА РЕГУЛАТИВА НЕЗАВИСНОГ ПОЛОЖАЈА СУДИЈА	37
3. ЗНАЧАЈ СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ	39
4. УЛОГА НЕЗАВИСНОГ ПРАВОСУЂА У ЗАШТИТИ ЉУДСКИХ ПРАВА	45
5. ВРСТЕ НЕЗАВИСНОСТИ СУДОВА	50
5.1. Лична независност	51
5.1.1. Појам и елементи	51
5.1.2. Постављање	51
5.1.3. Напредовање	53
5.1.4. Распоређивање	54
5.1.5. Трајност судске службе	55
5.1.6. Материјални статус	56
5.1.7. Физичка сигурност	57
5.1.8. Имунитет судија	57
5.1.9. Дисциплинска одговорност	58
5.1.10. Дисциплинске санкције	59
5.1.11. Премештање	60
5.2. Стварна независност	61
5.3. Интерна независност	65
5.4. Административна независност	66
7. НЕЗАВИСНОСТ ПРАВОСУЂА У КРИЗНИМ ВРЕМЕНИМА	68

8. ОДГОВОРНОСТИ НЕЗАВИСНИХ СУДИЈА.....	70
9. ПРВА ДОМАЋА УСТАВНА И ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ.....	73
9.1. Постављање (избор) судија.....	73
9.2. Премештање судија.....	76
9.3. Сталност (трајност) судске службе.....	76
9.4. Адекватно финансирање правосуђа.....	78
9.5. Имунитет судија.....	78
9.6. Дисциплинска одговорност и отпуштање.....	79
III. ИСТРАЖИВАЊЕ: "ПОЈАВЕ УГРОЖАВАЊА НЕЗАВИСНОСТИ ПРАВОСУЂА"	84
1. УВОД.....	84
2. ПОСТОЈАЊЕ СУДСКИХ ИНТЕРВЕНЦИЈА И СРЕДИНЕ У КОЈИМА СЕ ДЕШАВАЈУ.....	89
3. КО ИНТЕРВЕНИШЕ - СУБЈЕКТИ КОЈИ УПУЂУЈУ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ СУДОВИМА.....	93
4. КОМЕ СЕ УПУЂУЈУ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ НА СУД.....	95
5. ОЦЕНА ЕФИКАСНОСТИ ИНТЕРВЕНЦИЈА КОЈЕ СЕ УПУЂУЈУ СУДОВИМА.....	98
6. ПОСТОЈАЊЕ И ВРСТЕ ПОСЛЕДИЦА КОЈЕ СУДИЈЕ МОГУ ДА СНОСЕ УКОЛИКО НЕ ПРИХВАТАЈУ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ.....	101
7. ПОНАШАЊЕ СУДИЈА ПРЕМА ИНТЕРВЕНЦИЈАМА.....	109
8. НАЧИНИ ОСТВАРЕЊА НЕЗАВИСНОСТИ СУДОВА.....	117
IV. МЕЂУНАРОДНА ДОКУМЕНТА КОЈА РЕГУЛИШУ НЕЗАВИСНОСТ СУДОВА	131
1. УНИВЕРЗАЛНА ДЕКЛАРАЦИЈА О НЕЗАВИСНОСТИ ПРАВОСУЂА.....	131
ПРЕАМБУЛА.....	131
I. МЕЂУНАРОДНЕ СУДИЈЕ	133
Дефиниција.....	133
Независност.....	133
Постављање.....	134
Плаћање.....	134
Имунитет и привилегије.....	135
Дисциплинска одговорност и отпуштање из службе.....	135
Ad hoc судије и арбитражи.....	135
II. НАЦИОНАЛНЕ СУДИЈЕ	136
Циљеви и функционисање.....	136
Независност.....	136

Квалификација, селекција и обука.....	138
Постављање, унапређење и премештај.....	138
Трајност службе.....	139
Имунитет и привилегије.....	140
Ограничења.....	140
Дисциплинска одговорност и отпуштање.....	141
Судска администрација.....	142
Разно.....	143
III. АДВОКАТИ	143
Дефиниција.....	143
Основни принципи.....	144
Правно образовања и улазак у правну професију.....	144
Образовање јавности у погледу права.....	145
Права и дужности адвоката.....	145
Правна помоћ сиромашњима.....	147
Комора.....	147
Функције коморе.....	148
Дисциплински поступак.....	149
IV. ПОРОТНИЦИ	150
Селекција потенцијалних поротника.....	150
Селекција појединачног поротника.....	150
Администрирање поротничког система.....	151
Поротничко одлучивање и већање.....	151
V. СУДСКИ ПОМОЋНИЦИ	152
Статус.....	152
Постављање.....	153
Вршење службе.....	153
Овлашћења и имунитет.....	154
Отпуштање.....	154
2. СИРАКУШКИ НАЦРТ ПРИНЦИПА О НЕЗАВИСНОСТИ ПРАВОСУЂА.....	154
ТЕКСТ СИРАКУШКИХ ПРИНЦИПА.....	155
I. ПРЕАМБУЛА	155
II. ДЕФИНИЦИЈА	155
III. КВАЛИФИКАЦИЈА, СЕЛЕКЦИЈА И ОБУКА СУДИЈА	155
IV. ПОСТАВЉАЊЕ, ПРЕМЕШТАЊЕ И НАПРЕДОВАЊЕ	156
V. ПЕНЗИОНИСАЊЕ, ДИСЦИПЛИНСКА ОДГОВОРНОСТ И ИМУНИТЕТ	158
Пензионисање.....	158
Дисциплинска одговорност.....	159
Имунитет.....	159

VI. РАДНИ, АДМИНИСТРАТИВНИ И ФИНАНСИЈСКИ УСЛОВИ.....	160
Организација судова.....	160
Распоред случајева.....	161
Специјализација судија и судова.....	161
Професионалне привилегије.....	161
Слобода судског изражавања.....	161
Одустајање од појединих случајева.....	162
Финансирање.....	163
Физичка заштита.....	164
VII. УЛОГА ПРАВОСУЂА У ДРУШТВУ КОЈЕ СЕ МЕЊА.....	164
VIII. СУДСКА НЕЗАВИСНОСТ И ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА.....	165
3. ТОКИЈСКИ ПРИНЦИПИ О НЕЗАВИСНОСТИ ПРАВОСУЂА У ЛАВАЗИЈСКОМ РЕГИОНУ.....	166
ТЕКСТ ТОКИЈСКИХ ПРИНЦИПА.....	167
4. КОДЕКС МЕЂУНАРОДНОГ УДРУЖЕЊА АДВОКАТСКИХ КОМОРА О МИНИМАЛНИМ СТАНДАРДИМА СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ.....	171
А. СУДИЈЕ И ИЗВРШНА ВЛАСТ.....	171
Б. СУДИЈЕ И ЗАКОНОДАВНА ВЛАСТ.....	174
Ц. ТРАЈАЊЕ СУДСКЕ СЛУЖБЕ И ПРИРОДА СУДСКОГ ПОСТАВЉАЊА.....	174
Д. ОТПУШТАЊЕ СУДИЈА И ДИСЦИПЛИНСКА ОДГОВОРНОСТ.....	175
Е. ШТАМПА, ПРАВОСУЂЕ И СУДОВИ.....	176
Ф. СТАНДАРДИ ПОНАШАЊА.....	176
Г. ОБЕЗБЕЂЕЊЕ НЕЗАВИСНОСТИ И НЕПРИСТРАСНОСТИ.....	177
Х. МЕЂУНАРОДНА НЕЗАВИСНОСТ СУДИЈА.....	177
ДОДАТАК.....	177
SUMMARY IN ENGLISH.....	179
ЛИТЕРАТУРА.....	181

ПРЕДГОВОР

Ова књига настала је на основу текстова ауторке о независности судова објављиваних у домаћој правној, социолошкој и криминолошкој периодици у периоду од 1990 до 1992 године. Претходило им је истраживање у оквиру пројекта "Појаве угрожавања независности правосуђа" које је реализовано у Институту за криминологију и социолошка истраживања у Београду у петогодишњем периоду 1985-1990, као и студијски боравак ауторке на Правном факултету Универзитета Рединг (Енглеска). Ти текстови односили су се на анализу ситуације у којој се судство налазило после више од четири деценије, све до доношења новог Устава Републике Србије 1990 и Закона о судовима 1991. а које је до тог момента тада имало све карактеристике зависног положаја. Помињемо непостојање уставног и законског института независности правосуђа уз јединство законодавне, извршне и судске власти, постојање реизборности судија (тј. несталност судске службе), знатну улогу партијских органа и органа власти локалног, општинског нивоа у одлучивању о свим питањима статуса судског положаја, морално-политичку подобност који је као критеријум не ретко био важнији од стручности, систем финансирања, као и друге околности функционисања правосуђа у условима једнопартијске државе.

Најинтересантије питање је било да ли ће правосуђе постати независно после доношења новог Устава Републике Србије септембра 1990 и Закона о судовима, јула 1991. Од постављања тог питања до данас је протекло доста времена. Десиле су се у међувремену и многе друштвене промене, па је његова евентуална актуелност као и (не)актуелност многих изнетих ставова у Истраживању ствар оцене данашњег читаоца. Наиме, Устав из 1990. године је предвидео доста

стриктну поделу власти, самосталност и независност судова, а Закон о судовима то потврђивао, додајући још сталност судске службе као и одузимање локалним органима власти улогу у избору и напредовању судија, што су све неопходни делови законског оквира у којима може да функционише независно правосуђе. Сматрали смо тада, а то потврђујемо и сада, да ће време и нове уставне и законске одредбе допринети побољшању ситуације, јачању независног статуса судије а самим тим и стварању климе поверења у непристрасност и објективност судова.

у Београду, фебруар 1998. год.

Ауторка

I. РАЂАЊЕ СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ

1. УВОД: ДРУШТВЕНЕ ПРОМЕНЕ У ЕНГЛЕСКОЈ У СЕДАМНАЕСТОМ ВЕКУ

Судска професија је свуда у свету, па наравно и у Енглеској која је колевка судске независности, окружена изузетно великим угледом, готово мистичног карактера. Упркос свим тешкоћама, судски посао је, како се у Енглеској каже, привилегија, задовољство и дужност и не треба се чудити да постоји велики број правника који би управо то желели да раде. Енглеске судије су сличне свештеницима јер носе многа обележја манастирског реда, с обзиром на специфични језик којим се служе, одећу коју носе, изолованост од спољашњег света. Све то је део заштите њихове независности, која се и даље ригорозно брани иако, у данашње време у Енглеској, по њу и нема правих опасности и изазова. Ипак, прошлост није заборављена, па је остало забележено да је у IX веку, током само једне године саксонски краљ Алфред осудио четрдесет четири судије на вешање (дакле, три до четири месечно) због "убистава које су извршили својим погрешним пресудама", а у ствари, јер су судили на начин који краљ није одобравао. Остало је забележено и да је Хенри VI рекао да ће прва ствар коју ће урадити бити да побије све правнике и тако спасе своју краљевину од њих. Наравно, та претња није остварена, али ње-

но постојање говори о расположењу које је тај владар имао према правницима, сигурно не због њихове лојалне и верне службе круни¹.

Трајност судске службе као основ за постојање независности судија, на европском Континенту је први пут, после Енглеске где је то питање регулисано крајем 17. века, поменуто у француској Уставној Повељи од 4. јуна 1814.г. (чл. 58-65)². Либералне идеје и установе овог акта биле су преузете из Енглеске. Томе је у Француској претходио цео 18. век залагања за енглеске политичке институте од стране њених водећих мислилаца. Француска је за време Револуције упознала крвопролиће, терор, сукобљавања пуна страсти а њихово разрешење под влашћу Наполеона представљало је и врхунац и уједно крај револуционарног раздобља³. Како се Наполеон противио рецепцији енглеских института у Француској, то питање постало је актуелно одмах по његовој абдикацији. Наиме, од Волтера и Монтескјеа, до Наполеоновог пада, над Француском је лебдела енглеска сенка. Размишљало се о енглеским политичким и правним институтима, који су као напреднији и демократскији проучавани и предлагани као могући узор, што се током бурних постреволуционарних збивања у првој половини 19. века и догодило.

Догађаји који су два века раније у Енглеској претходили доношењу основних аката њихове уставности, Bill of Rights 1688 као и

¹Ипак, остаје забележено и то, да је баш у време тога владара, судски посао био најсличнији лагодном, привилегованом доколичењу, далеко од данашњих стресних, обавезама потпуно испуњеног радних дана судија. Дакле, наводи се да у време владавине Хенрија VI у петнаестом веку судије никада нису седале више од три дана недељно од осам ујутру до једанаест, док су остатак времена испуњавали јелом, пићем, читањем и размишљањем.

²Те године Наполеон је доживео слом и Реставрација Бурбона представљала је једини излаз за законити преображај претходног политичког стања. Устав који је изгласао Сенат имао је либералне институције: дводомно народно представништво које с краљем дели законодавну власт, министарску одговорност за случај кршења закона или повреде слободе или права грађана, била је зајемчена слобода савести и вероисповести као и слобода штампе, задржано је у важности постојеће законодавство и предвиђена је независност правосуђа, др Драгољуб Поповић: Оглед о одговорној влади, Београд 1989г. стр 11-12.

³Д.Поповић:оп. цит. стр. 3.

Act of Settlement 1700, били су такође бурни. Енглези су као и Французи, прошли кроз грађански рат и крвопролиће. Упознали су жестоке насртаје на правосуђе коме се до апсурда негирала независност, верску нетолеранцију, сукоб краља са Парламентом (као и између парламентарних домова) око законодавне супремације, егзекуцију краља и реставрацију династије. Како се независност судова (заједно са поделом власти и законодавном супремацијом парламента) родила у Енглеској у седамнаестом веку, сматрали смо да треба више осветлити тадашње догађаје.

2. ДРУШТВЕНЕ И ПОЛИТИЧКЕ ОКОЛНОСТИ

Национално осећање и централизована политичка власт, остварења су шеснаестог века и везују се за династију Тјудор. Тјудори међутим, нису стигли да грађанској класи обезбеде онај политички утицај који јој је, с обзиром на њену нараслу економску моћ, припадала. Због тога је следећи, седамнаести век и владавина династије Стјуарт била испуњена мање или више отвореним сукобима између представника грађанства и монархије.

Наследник краљице Елизабете I, Џејмс I долазио је у честе сукобе са Парламентом јер је због нараслог државног апарата морао често да захтева нове порезе. У ту сврху је морао да сазива Парламент, тако да није могао да избегне суочавања са разним другим питањима од интереса за народ. Зато га је коначно распустио па је следећих десет година владао без њега. Но, чим га је поново сазвао, стари проблеми су опет искрсли а крајњи циљ тих расправа је био да се ограниче краљева овлашћења и повластице.

Исти проблем постојао је и за време владавине Џејмсовог наследника, Чарлса I који је такође дошао у сукоб са Парламентом и такође одлучио да га не сазива од 1629 до 1640. У међувремену је убирао приходе на своју руку и изазивао непријатељство готово свих друштвених слојева. Због сукоба са Шкотима сазвао је 1640 тзв.

"кратки Парламент" али када је схватио да новац неће добити пре но што се реше бројне петиције упућене Парламенту са разних страна, опет га је распустио. Следеће заседање, тзв. "дуги Парламент" је био од значаја јер је одлучио да се не разилази сем по сопственој одлуци, и да ће се, без обзира на вољу краља састајати најмање једном у три године. Укинут је и Суд дворане Звезда, чиме је краљ остао без свог судског ослонаца. Краљу је забрањено да расписује нове порезе. Тиме се сукоб заострио до крајњих граница, и грађански рат који је већ био на помолу, избио је у поводу покушаја краља да похпси неке утицајније чланове Парламента. Рат је окончан суђењем краљу Чарлсу због тираније, издаје и непријатељства према народу и он је 1649 погубљен. Наступио је период Републике који је трајао до 1660 када је започео период тзв. Реставрације⁴.

Чарлс II с којим је почео период Реставрације монархије 1660 водио је више рачуна од својих претходника да буде у добрим односима са Парламентом који га је довео на власт. Уважавао је оне одредбе које је његов отац потписао чак и под притиском, сазивао је Парламент једном у три године, није резезивао порез без овлашћења, нити је угрожавао имовину и слободу својих поданика. Међутим, како је и њему новац био потребан позајмљивао га је од свог рођака, француског краља Луја 14. Пошто није могао да врати дуг, неминовно је и он дошао у сукоб са Парламентом. Цела ситуација била је компликована и због све заостренијих верских сукоба.

Када је на престо дошао његов брат Џејмс II у Европи је била у јеку тзв. католичка реакција предвођена језуитима. У Енглеској је владао велики страх од повратка католичке власти јер је услед верских прогона на Континенту, Енглеска била преплављена хугенотима из Француске као и другим протестантским избеглицама. Џејмс II је водио отворену прокатоличку политику тако да није могао да се задржи на власти дуже од три године када је био принуђен да побегне. Енглески престо је понуђен његовој најстаријој кћери Мери и њеном

⁴Период Републике није значајан за уставне промене о којима ће бити више речи у овом тексту јер се у Енглеској и Велсу владало на начин војне диктатуре, а постојеће уставне одредбе су стављене ван снаге.

мужу, холандском принцу Виљему Оранском. 1688 Виљем је ступио на енглеско тле а следеће године је у споразуму са Парламентом потписао тзв. Декларацију о правима, Bill of Rights, којим се краљ потчинио Парламенту, изгубио власт над војском и судовима, изгубио право да доноси законе и да их укида, изгубио право да располаже државним буџетом, пристао на редовно одржавање избора за Парламент а такође је озакоњена и ранија одлука о сазивању Парламента најмање једном у три године. Парламент је добио право да расправља о свим питањима која су од значаја за земљу. Потврђена је слобода вероисповести свим варијантама протестантизма. Будући да је тако Парламент постигао велику победу без крвоторолића, ова револуција названа је у историји "славном" (glorious) или "бескрвном" револуцијом⁵.

3. БОРБЕ ЗА ЗАКОНОДАВНУ СУПРЕМАЦИЈУ ПАРЛАМЕНТА

Цео седамнаести век у Енглеској био је обележен једним посебним расположењем земљопоседника, пословних људи и професионалаца из више средње класе, незадовољних раније успостављеним друштвеним status-om quo. Преко својих представника у Парламенту они су хтели да остваре већи утицај од онога који су имали њихови очеви и то како на домаћу, тако и инострану политику енглеске Круне. Истовремено су захтевали што је могуће мање мешања у сопствене локалне владе и своје економске активности. Виговски адвокати, најупорнији борци против монархистичких претензија, потицали су из те класе са којом су били повезани политички и професионално, залагали су се увек за употребу права као инструмента и средства за остварење права поданика у односу на Круну. Њихов домен интереса је увек било обезбеђење правних средстава и моћи Парламента (посебно Доњег дома), локалних слобода, концесија, имунитета као и права и слобода

⁵Иванка Ђуковић-Ковачевић: Историја Енглеске, Београд 1975.г. стр. 111-119.

појединаца. Њихова примарна лојалност је била према праву с обзиром на правно установљене политичке институције⁶.

Борци за супремацију Парламента седамнаестог века нису били мотивисани никаквом посебном политичком филозофијом. Њихов ангажман био је базиран на слабо повезаној коалицији религиозних, земљопоседничких и трговачких интереса привремено уједињених против католицизма и претензија монарха. Кроз седамнаести век политичке борбе између Круне и слабе коалиције религиозних и економских интереса усредсређена у Парламенту била је наглашена серијом спорова који су избијали увек око истих питања, нпр. да ли краљ може разрезивати самостално законе, и посебно, да ли може подизати порезе без пристанка Парламента. Такође је било стално актуелно питање да ли краљ може учестало или (уопште) ослобађати појединце од казне или суспендовати законе Парламента у корист појединца⁷.

Због свега тога политичке борбе у Енглеској у седамнаестом често се дефинишу и као борба *common law*-а и виговских адвоката, с једне стране, са краљем, са друге. То није баш у потпуности тачно, као ни тврдња о постојању савеза између Парламента и поборника права. У друштву какво је било енглеско седамнаестог века у коме краљеви прилично скрупулозно обраћају пажњу на право, где постоји Парламент и замршене правне процедуре, једноставна поларизација присталица права против монархије не би била исправна. Оно што је ближе истини је тврдња да су и краљеви из династије Стјуарт и Парламент поштовали право. Чињеница је додуше да су Стјуарти не ретко злоупотребљавали или заобилазили право али га никада нису игнорисали⁸.

⁶Michael Landon: *The triumph of the lawyers, their role in English Politics 1678-1689*, University of Alabama 1970, str. 241-242.

⁷John Alder: *Constitutional & Administrative Law*, London, 1989, str. 69.

⁸Houard Nenner: *By colour of law. legal, culture and constitutional politics in England, 1660-1689*, Chicago 1977, стр. 62, наводи да је обичај у Енглеској да се сваки успешан и политички ефикасан владар одмах проглашава тиранином, што је далеко од истине. Постојање апсолутизма је увек повезано са постојањем могућности да се апсолутизам организује а ни за Тјудоре, нити

Главном спорно уставно питање тога века било је коме ће припасти контрола над правом, под чим су се подразумевала оба његова аспекта, законодавни и судски. Чарлс II и Џејмс II су били опасни јер су били правно ефективни, јер никад нису изгубили смисао за значај права. Како наводи Ненер⁹, никада неће бити истина рећи да су се Стјуарти понашали не поштујући право. Истина је да су маневрисали правом уз помоћ зависног правосуђа, али никада нису прешли легалне границе¹⁰.

Стјуарти су знали да је право у оба своја аспекта, законодавном и правосудном, припадало енглеској Круни. Они нису рачунали на то да би им та овлашћења могао одузети Парламент. Међутим, када год је краљ својим сопственим прогласима и понашањем третирао право са највишим респектом, постајао је још рањивији за нападе када га у неким ситуацијама није поштовао.

Изгледа да је најближе истини да у седамнаестом веку у Енглеској Устав једноставно није био чврсто заснован и то је било оно око чега се водила борба. Што је краљ више прибегавао поштовању правних форми, то су жалбе против тобожње тираније бивале гласније. Иронија тога доба је да су Стјуарти изгубили контролу над правом у исто време када су повећали своје обавезе према њему¹¹. Контрола права међутим, није била сама себи сврха, она је била кључ суверенитета, средство којим се може остварити доминација у друштву. Забележено је као карактеристично мишљење тога доба да, ако је истина да најмудрији људи обично креирају право, да је онда истина и то да га најјачи тумаче, тј. примењују¹².

Стјуарте тих могућности никада није било. За њих је апсолутизам могао да буде само неостварена нада а за њихове савременике драматична претња.

⁹Nenner: *op. cit.* str. 64.

¹⁰Опште место из енглеских уџбеника о владавини краља Чарлса II је максима да ни један тиранин није тако лош као онај који претендује да поштује право, Nenner: *op.cit.* str. 65-66.

¹¹Nenner: *op. cit.* str. 67.

¹²Nenner: *op. cit.* str. 68.

Дакле, Стјуарти су се борили да задрже контролу над правом не кршећи га, већ га напротив, унапређујући и поштујући, на основу чега је дошло до веће употребе и позивања на право од стране краљевих противника. Проблем и парадокс је био тај што су они непрестано покушавали да поштују право стварајући тиме себи самима нерешив проблем, јер су се и њихови савременици оспособили да јасно уче однос између контроле над правом и политичког суверенитета. Ако би судили само по поштовању правних норми, Стјуарти су били ситничави, способни и скрупулозни. Њихове злоупотребе нису биле у погледу права већ у погледу људи а њихове грешке и промашаји нису били правне већ политичке природе¹³.

У седамнаестом веку, посебно у време Реставрације та линија сукоба око контроле права је била оцртана јаче него икада јер су аспиранти били краљ и Парламент. Тада се јавила идеја о подељеном суверенитету. Наиме, предлагано је да се краљ сматра једним од три сталежа краљевине, што је било одступање од класичне поделе на свештенство, аристократију и народ. Уместо тога, извршена је компромисна подела на краља, племство (које је у себи обухватило и свештенство) и народ. Политички ефекат ове натегнуте конструкције је да се и Парламент ставио у паралелну позицију са краљем при чему је учињено изванредно тешким да краљ поступа независно од Парламента. Свака уставна теорија која краља дефинише као једну од независних страна је јасно рестриктивна у погледу функција монархије јер то значи да краљ треба да уђе у арену политичких сукоба као једнака страна. Зато је та доктрина оштро порицана од стране ројалиста али се није могла избећи.

Међутим, било је и другачијих тумачења. Наиме, када је у питању функционисање те подељене суверености у законодавном процесу сви су се слагали да ни један закон не може бити донет без сагласности краља, Горњег и Доњег дома. То би онда значило да краљ наређује, лордови саветују а Доњи дом пристаје. Такво тумачење значило би крај Парламента коме би онда остале само церемонијалне функције док би стварну надлежност да ствара право имао само краљ.

¹³Nenner: оп. цит. стр. 75.

То је било политички неодржива, али из перспективе Стјуарта веома прихватљива варијанта за коју су се упадљиво залагали.

Нови сукоби избили су око краљевих прерогатива у погледу суспендовања важности закона према појединцима и ослобађања појединаца од изречених казни. Коришћење у ширим размерама тог спорног прерогатива значило је директно задирање у протестантске интересе (Стјуарти су према традицији свога шкотског порекла били католици). Компромис је нађен у ставу да "краљ има између осталих и поменути прерогатив, али да његову примену у конкретном случају могу тумачити само правници".

Када се говори о Парламенту као страни у сукобу са краљем, не треба никако заборавити да ни он није био хомогено тело. Наиме, сукоби тога века имали су одраз и на унутрашњем плану, тј. одражавали су се у сукобу између парламентарних домова. Како су представљали различите друштвене слојеве Горњи и Доњи дом представљали су различите интересе. И у њиховом односу суштинско питање је било питање контроле права. До отворених сукоба долазило је у поводу појединих судских спорова као што је био нпр. случај Скинер против Источноиндијске компаније. Како се радило о компликованом случају који се догодио изван енглеског тла, краљ га је поверио на пресуђење Горњем Дому као првој судској инстанци. На то је Доњи дом љутито реаговао јер су већина чланова оптужене компаније као и њихов гувернер били припадници Доњег дома. Сукоб надлежности решен је у корист Доњег дома, чиме је установљен принцип да Дом лордова не може да суди у првој инстанци случајеве из грађанске материје. Међутим, следећа два случаја¹⁴ завршила су се у корист Дома лордова што

¹⁴Следећи случај десио се 1675 када је Канцеларов суд донео пресуду против Ширлија а у корист Фега који је био члан Доњег дома. Ширли се жалио Дому Лордова који је са задовољством прихватио надлежност. То је у Доњем Дому изазвало праву буру па је дошло до великог сукоба између парламентарних домова по питању да ли лордови могу да одлучују о члановима Доњег дома. По схватању Доњег дома ни једаном његовом члану не би требало да се суди од стране Горњег дома. Тај случај још није био решен када се исте године појавио још један сличан случај у коме је Доњи дом чак проширио своје захтеве, тврдећи да не постоји право жалбе Горњем дому ни у једном случају када је у питању одлука донета на основу "еквитија" тј праведности, па била

је за њих била важна победа будући да су неколико година раније изгубили спор око Источноиндијске компаније.

У свим тим случајевима није била спорна само надлежност и проблеми око тумачења прецедената, већ се радило о интензивној борби за легалну хегемонију. То све говори о значају права, јер онај субјект који је контролисао његове процесе имао је и врховни политички пложај.

До сукоба између парламентарних домова долазило је и због примене импичмента, поступка који мора да буде комплетиран од стране оба парламентарна дома, јер Доњи дом иницира оптужбу, а Горњи одлучује¹⁵. Иначе, импичмент је оптужба за политичке оптуженике и најчешће је коришћена као средство обрачуна Доњег дома са сопственим непријатељима. Од лордова се наравно није могло очекивати да се увек слажу са таквим оптужбама, а посебно ако је оптужени био један од њихових чланова¹⁶.

У борби за супремацију између парламентарних домова, Доњи дом се обично позивао на традицију тврдећи да је његово порекло још у англосаксонском добу, и да као такав, представља суштински установљавајући део Парламента. Тај аргумент није био тачан али то није сметало да буде убедљив јер је то било доба када је неопходна била и тзв. "обојеност законитошћу"¹⁷. И ти сукоби унутар Парла-

странка члан Горњег или Доњег дома, са чим се лордови наравно нису сложили.

¹⁵Доњи дом иницира оптужбу па се због тога сматрало да има улогу као нека врста велике пороте (која је у то доба била главно оптужно тело), а Горњи дом улогу суда.

¹⁶Такав је био случај Лорда Кларендона који је 1667 био оптужен за велеиздају. Дом лордова није желео да га осуди на основу општих доказа о издајничком држању већ је захтевао доказе о постојању конкретних издајничких радњи. Један од чланова Доњег дома који се залагао за осуђење Кларендона, изјавио је, огорчен оклевањем лордова да осуде једног припадника племства да је, "право у рукама лордова као мач у женским рукама, мач је додуше присутан али када треба да се употреби то ће бити на неспретан и бескористан начин".

¹⁷Nenner: оп. цит. стр. 85.

мента као и они изван њега представљали су део типичног енглеског пута ка суверенитету, тј. стицању политичке супремације базиране на контроли права. И Парламент и његове присталице, ништа мање него и сами Стјуарти, покренули су ефективно функционисање права, претендујући сваки са своје стране да се понаша легално и у складу са традицијама.

4. БОРБЕ ЗА НЕЗАВИСНОСТ ПРАВОСУЂА

Када се говори о стицању независности енглеског правосуђа, незаобилазна личност је лорд Едвард Коук који је својом делатношћу ударио печат политичким борбама свога доба, па и шире, целог седамнаестог века.

Имао је необичну професионалну биографију. Под краљицом Елизабетом I, крајем шеснаестог века напредовао је врло брзо до места Врховног државног тужиоца. "Прославио" се бескомпромисним прогонима највиђенијих људи свога доба, као што су били гроф од Есекса, сер Волтер Рејли, Гај Фоукс и језуита, отац Гарнет. Његова ароганција била је предмет гнушања његових колега а посебно је био омражен јер се није устегао да одређује, па и сам учествује у примени тортуре, који поступак иначе common law не познаје, према окривљенима за кривична дела издаје (радило се заправо о краљичиним политичким противницима).

Како је међутим време пролазило овај верни слуга Круне почео је да мења своје принципе. За време Елизабетиног наследника, Џемса I стајао је на челу Краљевог суда (King's Bench), али је 1616 отпуштен због непрестаног противљења краљу. Иако је тада био готово седамдесетогодишњак од кога се очекивао да се мирно повуче у пензију, он тек тада започиње са новом каријером. Као члан Доњег дома ускоро се нашао на челу групе која се организовано и жестоко борила против краљеве самовоље. За време владавине краља Џемса I отворено је велико питање односа краља и правосуђа. Краљ сам није имао довољно разумевања за то питање и његов значај сем што је

као и његови наследници, тврдоглавно настојао да га држи директно под својом контролом. За разлику од својих претходника, а и својих наследника, посебно оних у другој половини седамнаестог века за време Реставрације, лорд Коук није имао намеру да ово важно питање остави без одговора јер га је сматрао од суштинског значаја за будући развој common law-a, устава па и за сам њихов опстанак.

Тај стално тињајући, латентни сукоб, добијао је своје акутне фазе за време појединих политичких процеса који су се одвијали у тим бурним временима. Такав је био и сукоб бискупа Бенкрофта и баристера Фулера¹⁸ чији су одједи далеко надмашили своје доба и свакако важност самог спора. Из њега су, наиме, произашла два важна принципа, прво, да ни судија ни адвокат не могу судски да одговарају за оно што су рекли на суду. Успостављање судског имунитета везује се за име лорда Коука јер је тада само захваљујући његовом утицају промовисано правило да се ни једна тужба неће моћи подићи против судија за било шта учињено или речено у вршењу судске функције, нити због одлука које су донели¹⁹. Други принцип произашао из поменутог случаја је да се краљ налази подређен законима које мора да поштује као и његови поданици.

Краљ се у тај случај, наиме, неопрезно умешао, тражећи судску надлежност за себе, на шта је лорд Коук, подржан од свих судија, објавио да је то његово тражење незаконито. Када је Џемс љутито одговорио да он одувек слуша хвалисање Енглеца да су њихови закони разумни, па према томе и он сматра да има бар толико разума колико и судије, Коук му је понудио класичан одговор који представља идејну основу привилегованости судске и уопште правничке професије:

¹⁸У сукобу око јурисдикције црквених судова, бискуп Бенкрофт је покушао да адвоката Фулера оптужи за јерес због његових речи изговорених на суду, што је за оно доба била озбиљна оптужба. Такође је тврдио да у погледу било ког спорног правног питања коначну одлуку доноси сам краљ јер су судије само његови представници.

¹⁹Та одредба, како је наглашавано, није требало да служи за заштиту злонамерног, корумпираног или криминалног судије него је уведена ради користи коју има јавност од судија који су заштићени од страха од верских прогона.

"Истина је да је Бог подарио Ваше Величанство необичном умношћу и огромним природним даровима, али ће Његово Величанство дозволити да кажем са свим поштовањем да нисте студирали законе свога краљевства и са Вашим допуштењем бих подсетио Његово Величанство да услови који се тичу живота, наслеђа, имовине или среће поданика не могу да се одређују само на основу здравог разума него само на основу посебно створеног разума а то су закони, а право је наука која захтева дуго проучавање и искуство пре но што неко уопште покуша и да га разуме."

Разљућени краљ је на то упитао да ли је он можда некоме подређен, која тврдња би била издајничког карактера, на шта је Коук мирно одговорио да *Rex non debet sub homine, sed sub Deo et lege*. Од тог тренутка сукоб између Џемса I (и не само њега већ и осталих краљева из династије Стјуарт) и правосуђа је постао сталан. Наиме, у поменутом случају није измакао краљевој пажњи један значајан момент, а то је да је Коук у тренутку кулминације сукоба имао подршку целокупног правосуђа, свих судија, што је и било пресудно да се тај сукоб реши у њихову корист. Таква судска независност је у то доба била незамислива и вероватно се може захвалити самој личности лорда Коука и његовом угледу што је дошло до тако масовне конфронтације судске професије са краљем. Од тада је Џемсова пажња као и пажња његових наследника била уперена на селекционирање судија, тако да се приликом њиховог избора постављају особе спремне да се понашају као краљеве слуге, тј. за које се веровало да ће бити послушни и подређени краљевој вољи²⁰.

²⁰Нису све судије биле спремне да се понашају зависно. У једном од судских спорова вођених у то доба судије су се поделиле тако да је од њих дванаесторице, седам гласало по налогу краља а пет против њега. Наиме, краљ је могао да изврши притисак на неке судије, па и да оствари већину у неком судском телу, али није могао да утиче на све, јер је увек било таквих личности на које се ничим није могло утицати. Опасност за судије тога времена није претила само од Круне. Тих седам судија нпр. који су се повиновали краљевој вољи били су после неколико година при промени политичке ситуације изложени немилосрдном нападу и импичменту, парламентарној оптужби.

Свако време великих промена рађа и велике супротности, па је насупрот лорду Коуку и његовој бескомпромисној борби за судску независност стајао лорд Елсмер који је заузимао место државног Канцелара Енглеске. Он је био најекстремнији поборник очувања краљевих прерогатива у њиховом несмањеном обиму, саветујући судије да подржавају овлашћења и повластице краља кад год то могу. Тамо где нема законских или прецедентних решења требало се, по лорду Елсмеру, обратити краљу да пресуди случај по свом нахођењу, сходно својој увиђавности.

Судије су међутим, следећи Коукове ставове игнорисале такве савете. Јавно су заузели став да краљ не може да ствара нова кривична дела јер енглеско право има за извор законе, обичаје и common law а краљева воља није део ни једног од њих па према томе и не може да се третира као извор закона. Када је Коук смењен, Елсмер је у свом говору приликом постављања његовог наследника нагласио да су судије подређене краљу при чему је наглашавао да је Коуково смењивање лекција коју сви треба добро да науче и упамте као и да се за све време вршења судске функције плаше краљеве воље. И у свом говору у Суду Дворане Звезда, Џемс I је упозорио судије да не крше његове краљевске повластице а када се у некој парници постави то питање да не смеју да доносе одлуку самостално без консултовања са краљевским саветом, краљем или и једним и другим²¹.

Џемс I је био убеђен да је краљева надлежност не само да поставља и отпушта судије, већ и да лично суди на суду јер је он највиши судија док су остале судије само његове сенке и послушници. Сматрао је да може да суди у Вестминстер Холу што је већ било потпуно изобичајено, пошто је последњи краљ који је ту лично пресуђивао

²¹Његов наследник Чарлс I имао је нешто резервисанији став према том питању, сматрајући да он не познаје правне норме нити ratio правних прописа јер није правни професионалац и стручњак, Ипак је тврдио да познаје право колико и било који дентлмен у Енглеској што је неусмљиво било тачно. Та његова изјава била је важна јер се он за разлику од свога оца дистанцирао од непосредне примене права, признајући да у праву постоји нешто што само професионални правници могу да разумеју и примењују, Nenner: оп. цит. стр. 73.

био Хенри IV (1399-1413). Сматрао је да је он и аутор и тумач права, јер је било јасно да онај ко контролише право да поседује и потпуну државну сувереност, али је питање контроле права управо било спорно јер се с тим није слагао Парламент а нарочито његов Доњи дом, као и припадници правне професије предвођени Коуком. Они су заправо сматрали да су они једини прави тумачи права и у тој тврдњи су били и делимично успешни, нарочито у оној области која се додиривала са политиком а то су били политички судски процеси. Тада су предвођени Коуком могли да се жале на постојање краљеве тираније и апсолутистичких претензија Круне.

Тиме је правосуђе буквално било бачено у политичку арену тога узаврелог седамнаестог века. После грађанског рата који је био оружана кулминација непрестаних сукоба тога века а који Тревељан сматра "ратом идеја у цркви и држави"²², дошло је до још већег притиска на оно мало независности што су судије избориле следећи Коукове идеје. Међутим, 1660 више није постојао такав правнички таленат, нити таква утицајна личност која би могла да обезбеди савезништво између Парламента и судова.

Сматра се да правосуђе у енглеској историји никада није било у неповољнијем положају но што је то био случај у другој половини седамнаестог века, за време Реставрације²³. Судови су још једном изгледали вољни, јер им ништа друго није ни преостајало, да прихвате краљеве налоге. Није могла да се игнорише ни чињеница да је судска функција првобитно припадала краљевим прерогативима и овлашћењима²⁴. Године Реставрације донеле су судској професији имиџ сервилности која је протеклом времена расла и бивала све интензивнија.

²²Џорџ Маколи Тревељан: Друштвена историја Енглеске, Београд 1982, стр. 218.

²³George Keaton: English Law - The Judicial Contribution, Newton Abbot, 1974, стр. 140.

²⁴У средњовековној Енглеској дуго је постојала повезаност између законодавне и правосудне функције које су биле обједињене у телу под називом Curia Regis норманских краљева, које тело је била претеча Парламента и судова и налазило се под краљевом контролом, Radcliffe and Cross: The English Legal System, London 1977, стр 397

Друга два краља из династије Стјуарт, Чарлс II и Џејмс II захтевали су од судија да јачају ројалистичке аспекте устава и све је то довело до ламентирајуће аморалности судске професије²⁵. Контрола правосуђа је постала тим важнија Круни јер је 1640 укинут Суд Дворане Звезда који је био главни краљев суд и његово судско упориште, што је створило потребу да се краљева политика ојача на редовним судовима.

Чарлс II и Џејмс II су вршили утицај на правосуђе пре свега кроз постављање и отпуштање судија када се нису понашали према очекивањима, јер вођење судских поступака против њих више није долазило у обзир због признатог имунитета. Како наводи Китон²⁶ листа отпуштених судија је била дуга и обухватала је и судије које су заузиле највише судске функције које су добили управо захваљујући верности Круни. Али је чињеница да ни они нису могли бескрајно да брзо трпе краљеву самовољу, при чему је нарочито иритативно било ослобођење осуђених од казни или суспензија важности закона према појединцима. Као резултат тих отпуштања многе судије су се вратиле приватној пракси тј. адвокатском позиву а многи су се организовали као огорчени противници краљевих прерогатива²⁷. Међутим, како се борба између краља и виговаца интензивирала, чак су се и врло сервилне судије показале као неефикасан инструмент краљеве политике, па су били замењивани још сервилнијим, дакле све бескрупулознијим и немилосрднијим приврженицима Двора. За време владавине краља Џејмса II краљева контрола над правосуђем била је форсирана до крајњих граница. Поврх тога, Џејмсове интервенције су имале за циљ да се готово у потпуности замене протестантске судије римокатолицима.

²⁵Nenner: оп. цит. стр. 77.

²⁶Keaton: оп. цит. стр. 143.

²⁷Помињу се најчешће отпуштене судије Финч, син лорда Нотингема, Левинц, Сојер, Поликсфен, Треби, Сомерс (који је као први државни Канцелар Виљема Оранског са Холтом као Врховним судијом, имао водећу улогу у рехабилитацији енглеског правосуђа).

Судска професија је била или потпуно застрашена или уверена у оправданост таквог краљевог понашања према правосуђу, па су на челу са судијом Хербертом донеле у име професије којој су припадали проглас који је добро огледао сву беспомоћност судства у доба Реставрације. Наиме, они су јавно прокламовали да:

1) су закони Енглеске краљеви закони, 2) да је краљево неограничено право да ослобађа појединце од казни сходно своме нахођењу, 3) да је краљ такође и сам судија, и 4) да то није поверење које се додељује краљу од стране народа, него остатак старе традиције, као део суверених права и прерогатива енглеских краљева које никада нису од њих одузете па то не може ни сада да се деси²⁸.

Ипак независност правне професије није ишчезла иако је независност судија била ограничена. Када је на пример Џејмс II отпустио судију Томаса Џонса напомињући му да то подржава још дванаест других судија, Џонс му је одговорио да он сигурно може наћи дванаест судија да подрже шта год зажели, али да неће моћи да нађе дванаест адвоката у исту сврху. А како је адвокатска професија у Енглеској одувек, па и данас, била та из чијих се редова бирају судије, то се независни дух изнова рађао и ширио међу судијама ма колико били смењивани.

Правосуђе тог времена имало је незахвалну улогу да заодева у правно рухо сумњиве краљеве намере у погледу ширења сопствених повластица и овлашћења. Но, приказивање припадника правосудне професије за време Реставрације као тотално аморалне, професионално недостојанствене политичке улицице није у потпуности истинито. Није истина да су судије показивале тоталну подложност краљевој вољи нити цинично непоштовање права. Иако је чињеница да судови нису били независни, ипак су судије биле стручно компетентне, па су настојале да буду што је могуће више у датим околностима независне. То им је и полазило за руком сем у тзв. велеиздајничким процесима који су вођени против политичких противника Круне у којим су углавном држали краљеву страну.

²⁸Keaton: оп. цит. стр. 142.

Насупрот тој, готово до апсурда доведеној контроли правосуђа, ситуација се од Револуције битно променила. Судије су добиле трајност службе до краја живота²⁹ од 1688 фактички а од 1700, тј. доношењем Акта о Установљењу (Act of Settlement) и законски. Наиме, отпуштање судија је било тако регулисано да практично, све до данас, дакле већ скоро триста година, ни један енглески судија није отпуштен на тај начин. Предвиђено је наиме да краљ уколико жели да отпусти судију, мора да се обрати обема парламентарним домовима, па тек по њиховој, заједнички донетој резолуцији, престанак судске службе постаје могућ. Тиме су судије заувек отклоњене из политичке арене, јер је краљу далековидо, заправо потпуно онемогућено, да убудуће врши било какав притисак на судије. Такође је уклоњена и слична могућност Доњег дома који је за време Стјуарта имао обичај да импичментом уклања судије чије му одлуке нису одговарале.

Једно од достигнућа енглеског седамнаестог века и његових политичких борби је дакле, трајност судске службе као услов и основ личне независности судија која са своје стране представља основ њихове стварне назависности.

Одстрањивање судске професије из политичких борби ради обезбеђивање њихове независности, било је неопходно повезано са извесним ограничењима те функције, јер је Парламент постао врховно законодавно тело па се питање исправности његових одредаба уопште није могло постављати пред судовима. Када су пред крај седамнаестог и на почетку осамнаестог века судије у Енглеској престале да буду краљеве слуге и успоставиле *ipso facto* независност, они су остали подређени Парламенту у том смислу да немају право да испитују важност, уставноправну или ма какву другу било које правне норме донете од стране Парламента. Борба за контролу над правом завршена је без правог победника, јер потпуну контролу није добио нико. Парламент је задобио законодавну супремацију, правосуђе, пак, контролу над тумачењем и применом права, а Круна је готово у потпуности ли-

²⁹Тек законом из 1959.г. та доживотност судског позива је ограничена годинама предвиђеним за пензију, па се за судије виших судова предвиђа да по сили закона морају да се пензионису са навршених 75 година а нижих судова са 72 године живота.

шена овлашћења везаних за законодавство и правосуђе. Једино је очувана традиционална форма тиме што су, иако независне (посебно од Круне) судије и даље по титули остале краљеве судије а судови краљеви (односно краљичини) судови.

5. ШИРЕЊЕ ИДЕЈЕ ИЗВАН ЕНГЛЕСКЕ

Када се говори о збивањима у Енглеској у седамнаестом веку не треба заборавити да је у то доба у Европи владао апсолутизам оличен у владавини Луја 14 у Француској. У сукобима у Енглеској о којима је било речи, у Парламенту и судовима, изражавано је трајно и чврсто противљење апсолутизму. Сви ти напори довели су до тога је се Енглеска на почетку осамнаестог века својим Актом о Установљењу (Act of Settlement) представила као пример солидно успостављене и ефективне, али ограничене монархије, са независним правосуђем, са Парламентом као врховним законодавним органом, са одређеним правилима вођења политичке борбе за власт на начин "лојалне опозиције"³⁰, што су све достигнућа до којих ће остале земље Европе доћи доста касније, током 19. а неке тек у 20. веку, док има и оних који ни до данас не могу да се похвале заиста независним правосуђем.

Француска, као прва континентална земља која је остварила независности правосуђа у бурним револуционарним и рестаурацијским временима, била је доста окренута енглеским узорима политичких ин-

³⁰Данас је принцип лојалне опозиције интегрални део владајућег система вишепартијских демократија, мада је помало заборављено да је промовисан управо у седамнаестом веку у Енглеској као начин вођења политичких борби и сукоба. Наиме, начин на који су вођене политичке борбе у Енглеској у седамнаестом веку, представљају добар пример онога што би се могло назвати "лојалном опозицијом". Напади виговаца против политике Круне никада нису били уперени директно на личност краља, нити се икада прибегавало средствима незаконитог карактера. Успешно је демонстрирано и доказано да је супротстављање владајућој политици могуће уз ефективну приврженост и лојалност националном уставу и законима.

ституција³¹. До директног преузимања неких од њих дошло је доношењем Уставне Повеље од 4. јуна 1814, којим се између осталог, први пут ван Енглеске³² предвиђа основ судске независности, трајност њихове службе. Метаморфозе дојучерашњег социјалистичког света крајем двадесетог века имају приметних аналогја са поменутиим догађајима у Енглеској крајем седамнаестог па и Француској почетком деветнаестог века, што је основ за наду да би се независност правосуђа и у њима могла коначно остварити.

6. ЕНГЛЕСКИ СУДОВИ ДАНАС

Судови у Енглеској су организовани по три критеријума. Први се односи на материју о којој одлучују судови³³. Други критеријум је домен стварне надлежности судова, а трећи инстанциони однос између судова. Према првом критеријуму, једни судови решавају кривичне а други грађанске предмете, по другом критеријуму судови могу бити виши и нижи, а по трећем критеријуму судови се разликују према инстанционој надлежности, тако да су неки само првостепени, други само другостепени а неки су истовремено и првостепени и другостепени.

Последња жалбена инстанца у грађанским и кривичним предметима Енглеске, Шкотске и Северне Ирске је Дом лордова или Горњи дом³⁴. Он има специфичну уставну позицију јер је то у суштини судско тело које се налази у саставу Парламента³⁵. Као и Парламент, води порекло из тела које је у тринаестом веку почело да функцио-

³¹Д. Поповић: Оглед о одговорној влади. стр. 5.

³²Д. Поповић: оп. цит. стр. 155.

³³Систем кривичних судова чине магистратски судови и Крунски суд, Кривично Веће Апелационог суда и коначно, Дом лордова. Грађански спорови решавају се од стране грофовијских судова, Вишег суда, Грађанског Већа Апелационог суда и Дома Лордова.

³⁴Yardley: оп. цит. стр. 66.

³⁵Alder: оп. цит. стр. 269.

нише као Curia Regis норманских краљева³⁶. То тело је имало велика овлашћења, и владе и врховног судског органа³⁷. Треба рећи да је Дом лордова као судско тело само технички део истоименог парламентарног дома од која је функционално одвојен³⁸. Као највиша судска и последња жалбена инстанца у земљи установљен је Законом из 1876. Судије се називају Lords of Appeal in Ordinary и има их тренутно 12 (скраћено их називају Law Lords). Имају доживотну титулу ненаследног пера³⁹. Дом лордова суди редовно у већима која су састављена од пет, ређе од три судије а изузетно, већа су састављена од седам судија⁴⁰. Као судско тело Дом заседа у Комитетској соби Парламента а не Законодавној сали, чиме се подвлачи његова дистанца у односу на парламентарно тело истог имена. По конвенцији судије Дома лордова не узимају учешћа у политичким дебатама контроверзног карактера а лаички чланови Дома лордова не узимају уопште учешћа у његовој судској активности.

У литератури се истиче⁴¹ да судска структура у погледу жалбених канала успешно омогућава остварење владавине права као и да у преносном смислу жалбени систем успешно прати пулсирање савременог друштва.

7. СУДИЈЕ И ЊИХОВ ИЗБОР

По традицији судови у Енглеској се називају краљичиним судовима а судије краљичиним судијама. Судије су људи који свуда па и у Енглеској, поседују моћ да изричу затворске и друге казне. Они одлу-

³⁶Radcliff: стр. 13.

³⁷Та овлашћења су била шира него што је то случај данас. Рецимо, био је надлежан да као суд прве инстанце суди перовима за тежа кривична дела а остатак тога је да и данас решава неке спорове између племства.

³⁸James: оп. цит. стр. 43.

³⁹Griffith: оп. цит. стр. 32.

⁴⁰Yardley: стр. 66.

⁴¹Harris: оп. цит. стр. 42.

чују о конфликтима између полиције и јавности, власника и закупца, послодавца и запослених, грађана и владе. Они одређују шта је исправно у складу са својом сопственом представом о томе шта је разумно и поштено. Њихове одлуке стварају "common law" који је уграђен у систем судског прецедента⁴². И закони донети од стране Парламента имају за једино релевантног тумача припаднике судске професије који одлучују како ће да их примењују. Квалитет људи постављених на судске положаје је зато од велике важности за добробит друштва⁴³.

Када се говори о судијама обично се сматра да се ради о хомогеној групи, али је чињеница да у Енглеској постоје различите категорије судија. Ниже судије су 1) окружне судије које суде у кривичној материји у Крунским судовима а грађанске у грофовијским судовима (има их око 210), 2) магистратске, лаичке судије, као и магистратске професионалне судије који суде кривичне ствари у магистратским судовима, 3) рекордери и помоћници рекордера⁴⁴ који суде неке кривичне ствари на Крунском суду. Ниже судије чине 97% свих енглеских судија⁴⁵. Окружне и магистратске судије поставља Краљица на савет локалног саветодавног Комитета. Рекордере поставља Лорд Канцелар. Рекордери и окружне судије могу бити отпуштени од стране Лорда Канцелара због неспособности или лошег владања (Закон о судовима из 1971) а лаички магистрати могу да буду отпуштени од стране Канцелара без потребе да се наводи било какав разлог. И постављање и отпуштање се врши у поступку приватног и неформалног консултовања које је у Енглеској део незаобилазне традиције везане за постављање судија.

До ступања на снагу Судског Закона из 1971, судије су биране искључиво из реда баристера, а после ступања на снагу овог закона

⁴²Tony Gifford: Where's the justice? A Manifesto for Law Reform, Harmondsworth, 1989g. str. 25.

⁴³ибид.

⁴⁴James: оп. цит. стр. 39. наводи да су рекордери повремене судије које се бирају између активних баристера или солицитора за рад током 5 недеља у години на судском положају.

⁴⁵Алдер: оп. цит. стр. 268.

дата је могућност и солициторима да буду постављени на место судија-рекордера. Адвокати у Енглеској деле се на баристере и солициторе, од којих су први они који наступају пред судовима а други примају странке и припремају предмет за баристера. Баристери су угледнији део професије.

Виша категорија судија обухвата: 1) Судије Вишег суда, 2) судије Апелационог суда (Lords Justices of Appeal) и 3) судије Дома Лордова (Lords of appeal in Ordinary). Теоретски, постављање судија вишег статуса врши Краљица на основу патентног писма али се по конвенцији мора саветовати са Канцеларом. Када су у питању судије Апелационог суда и Дома лордова она поступа по савету премијера који се претходно консултовао са Канцеларом⁴⁶. Јавна је тајна да ће се премијер, одлучујући се за Канцелара претходно обавестити кога има намере да поставља на упражњена судска места⁴⁷. Једини формално предвиђени услов је искуство баристера од минимум 10 година за места судија Вишег суда и 15 за судије виших судских инстанци. Тренутно је стање такво да су све судије имале далеко веће искуство од онога које је неопходно.

Иако су уставноправно одговорни за постављање судија Канцелар и премијер, суштина је да судије постављају судије по свом лику и узору⁴⁸. Треба такође рећи, да Канцелар приликом постављања већ и на места судија Вишег суда, има заправо релативно мали круг људи од којих може да врши селекцију. Та група се састоји од еминентних, искусних баристера од 45 до 60 година старости па је број потенцијалних кандидата према неким проценама⁴⁹ мањи од десет.

Специфичност енглеског система је постављање судија из редова адвокатске професије што се разликује од праксе у континенталној

⁴⁶Исти поступак се примењује и када су у питању највише судске функције у земљи а то су: Лорд Канцелар, Лорд Chief Justice, Државни архивар, Председник Породичног Већа и Вице Канцелар који су сви попут судија Апелационог суда, постављени од стране Краљице а на савет премијера.

⁴⁷Eddey: оп. цит. стр. 13.

⁴⁸Gifford: оп. цит. стр. 30.

⁴⁹Griffith: ибид.

Европи. Ради се о најистакнутијим и најцењенијим припадницима те професије у поступку који је неформалног и чак тајног карактера, чиме је искључена могућност заинтересованих лица, незадовољних донетим одлукама да се жале⁵⁰. Према томе не постоји могућност избора судија од стручних сарадника у суду, нити напредовања судија нижих судова до највиших судских инстанци, што је уобичајена пракса на Континенту. Изузетак је избор окружних судија из редова рекордера. Могућност избора судија виших судова из реда судија нижих судова није искључена у потпуности, али се у пракси таква могућност ретко користи. Стручни сарадник магистратског суда, клерк, остаје то до краја свог радног века, као уосталом и судије тога суда⁵¹. Унутар категорије виших судија напредовања су могућа, па тако, амбициозни и способни судија вишег суда може постати судија Апелационог суда, па чак Дома лордова, али је то више теоретска могућност.

Како сматра Алдер, престиж и привлачност виших судских места је инспиративан, али уопштено речено, представља слаб мотив за енглеског судију да добије такве амбиције. Финансијски ефекат напредовања је занемарљив а једнак друштвени, културни, образовни и имовински статус судија виших судова, чини напредовање непотребним.

До 1959 судије су се постављале доживотно а тада је донет закон о обавезном пензионисању судија виших судова кад наврше 75 година. Окружне судије се пензионишу кад наврше 72 сем ако им Канцелар изузетно не продужи радни век до 75 година⁵². Остале ниже

⁵⁰у сагласности са традиционалном методом постављања, један владин службеник путује по земљи, разговара са судијама и истакнутим баристерима из сваког краја, питајући их за њихово мишљење о погодним кандидатима. Из тих разговора произилазе препоруке Канцелару које он може, али не мора да прихвати. Када су у питању судије вишег статуса или напредовање на виша судска места, Канцелар се много више ангажује водећи лично консултативне разговоре са разним судијама и тај лични ангажман пропорционално расте како расте важност судског места које треба да се попуни. Веома мали број људи са стране је обухваћен тим у ствари неформалним поступком.

⁵¹E.S.C. Wade & A.W. Bradley: Constitutional and Administrative Law, London, New York, 1985.g. стр. 333.

⁵²Eddey: оп. цит. стр. 16.

судије се пензионишу по уобичајеним прописима који важе за остале владине службенике, дакле кад наврше 65 године.

Отпуштање судија вишег ранга је готово немогуће и гарантована је трајност службе. Наиме, од 1700 када је донет Закон о Установљењу (Act of Settlement), Круна је изгубила привилегију да поставља и отпушта судије "durante bene placito nostro" по свом нахођењу, и утврђено је да судије врше своју службу "quamdiu se bene gesserint", тј. док су доброг владања. Оцену о владању судије међутим не може да доноси сам монарх већ у случају да сматра да неки судија треба да буде отпуштен, мора да се обрати обема Парламентарним Домовима и тек по заједнички донетој резолуцији са њихове стране, судија може да бити отпуштен. Тај поступак за све време свог постојања није примењен ни на једног енглеског судију⁵³. Окружне судије и рекордере Канцелар може да отпусти због неспособности или лошег владања⁵⁴. Од 1981 постоји могућност Канцелара да после консултација са највишим припадницима судске професије и с обзиром на медицинске налазе, објави да је место вишег судије упражњено ако је судија због болести неспособан да обавља свој посао а такође из истих разлога није у могућности да поднесе захтев за повлачење (нпр. услед парализе, можданог удара и сл). Ни та могућност није до сада коришћена, али се сматра да је корисно да постоји⁵⁵.

8. НЕЗАВИСНОСТ ЕНГЛЕСКИХ СУДИЈА

Ако постоји нешто изнад свега другог у шта Енглеz може да буде сигуран, то је да су судије независне од владе, тј. извршне власти

⁵³Један ирски судија, Jonah Barrington је отпуштен давне 1830г. јер је утврђено да је присвајао новац који је припадао странкама, Wade: оп. цит. стр. 334.

⁵⁴Недавно је један окружни судија отпуштен јер је осуђен због шверцовања 1983, али један други судија, осуђен због вођење у пијаном стању, наставио је да обавља своју судску функцију - Wade: оп.цит. стр. 334.

⁵⁵Eddey: оп. цит. стр. 15.

па зато и уживају поверење јавности⁵⁶. Та традиција је започета Законом о Установљењу из 1700 који је први дао судијама потпуну независност од Круне и владе, омогућујући им да одлучују "без страха и без повлашћивања", што је основа њиховог професионалног интегритета⁵⁷. Од судије се дакле очекује да пресуђује у складу са важећим правом без икаквих предрасуда⁵⁸. Као резултат борбе која се водила у седамнаестом веку између монарха и Парламента, судство је прихватило уставом утврђени став о парламентарној супремацији тако да ни један судија неће никада одбити да у потпуности примењује законе који су прописно донети. Заузврат, правна професија је добила суштинску слободу да регулише своје сопствене послове⁵⁹.

Независност енглеских судова базира се на три основе, 1) подели власти, 2) осигурању трајности службе, и 3) постављању судија из редова слободне и независне адвокатске професије.

1) Стручњаци за уставно право сматрају као основ независности судова поделу власти, где су судови, законодавство (Парламент) и извршна власт (влада и Круна), уставно одвојени. У пракси та стриктна одвојеност нигде не постоји али је могуће успоставити задовољавајући баланс између трију власти, што је по питању енглеских судова и њихове независности, остварено⁶⁰, па се обично подвлачи да је уставно-правно, положај енглеских судова учињен независним највише што је могуће⁶¹.

2) Други уставни основ судске независности је њихова заштита од страха од могућих репресалија од стране извршне власти, незадовољне њиховим одлукама⁶². Да би та сигурност постојала, неопходна је трајност судске службе, тј. непостојање ризика од отпуштања од стра-

⁵⁶Alfred Denning: Freedom under the law, London 1949, стр. 80-82.

⁵⁷Henry Cecil: The English Judge, London 1970.г. стр. 49.

⁵⁸Yardley: оп. цит. стр. 381.

⁵⁹Eddey: оп. цит. стр. 17.

⁶⁰Harris: оп. цит. стр. 157.

⁶¹Eddey: оп. цит. стр. 16.

⁶²Wade: оп. цит. стр. 334.

не тренутне владе⁶³. Видели смо у претходном излагању да енглески судија, можда као нико на свету, има готово апсолутну сигурност трајности своје службе и да је у пракси отпуштање судије готово незамислив догађај. Такође треба скренути пажњу, да упркос формалном учешћу припадника извршне власти у поступку постављања и напредовања судија, да је то у ствари унутрашња ствар правне професије која је једини и неприкосновени господар свога саморепродуковања. Видећемо нешто касније када будемо говорили о друштвеном пореклу судија да се, као припадници највиших слојева британског друштва, несумњиво налазе у позицији вишеструко обезбеђене личне независности која је тешко остварива у другим професијама. Енглески судија има фактички положај да мало шта са стране може утицати на његово доношење одлука, или како се сматра⁶⁴ не постоје никакви утицаји, ма са које стране дошли, који би у погледу судија могли да се третирају као наређења нити постоји ма чија активност која би могла да се сматра контролом у односу на њихов рад.

3) Коначно, као трећи уставни основ судске независности, који са прва два чини заокружен систем регулисања њиховог положаја, је неопходно адвокатско искуство као услов избора на место судије. Кандидат за судску професију ће, што према одредбама закона а што према традицији, провести многе године у презентирању кривичних и грађанских случајева на суду, што је активност која се традиционално базира на сопственој иницијативи баристера. Та професионална традиција у највећој могућој мери креира судије као независне личности⁶⁵.

⁶³Alder: оп. цит. стр. 267.

⁶⁴Eddey: оп. цит. стр. 17.

⁶⁵Eddey: ибид.

9. ДРУШТВЕНО ПОРЕКЛО ЕНГЛЕСКИХ СУДИЈА, КРИТИКА И ПРЕДЛОЗИ ЗА ПРОМЕНЕ

Већина садашњих енглеских судија су мушкарци, мада постоје неколико жена судија Вишег суда⁶⁶. Gifford назива⁶⁷ алармантном чињеницу да је од укупно 1629 професионалних судија свих нивоа само 71 жена и 4 Црнца. У последње време међутим, број жена баристера расте и тренутно их има 696 тако да се чешће постављање жена на највише судске положаје може ускоро реално очекивати.

Школско образовање је добар индикатор друштвене и економске класе порекла⁶⁸ па се наводе подаци да откада се то прати, од 1820. године, постоји константо висок проценат судија који су похађали приватне школе - 68%, уз такође константно висок проценат припадника те професије који су након тога завршили Оксфорд или Кембриџ - 74%. Дакле 4 од 5 судија су продукт тог елитног образовања, после чега је већ и као законска обавеза следила каријера као баристера, што је са своје стране такође привилегована професија, тако организована да у старту искључује сваког ко на било који начин не одговара⁶⁹.

Баристерски позив је бар у почетку финансијски неисплатив, односно не даје могућност почетнику да се издржава тим радом приличан број година. То све значи да породица из које потиче судија мора, прво да буде довољно имућна и утицајна да деценијама плаћа скупо елитно школовање, да би затим још неизвесно време издржавала баристера до његових средњих година. Дакле, ради се о припадницима једног ужег слоја британског друштва који својим потомцима могу да омогуће такву каријеру.

⁶⁶Eddey: оп. цит. стр. 14.

⁶⁷Gifford: оп. цит. стр. 25.

⁶⁸J.A.G. Griffith: The politics of the judiciary, Glasgow, 1977г. стр. 26.

⁶⁹Gifford: оп. цит. стр. 26.

Осим хомогености културног и образовног порекла, судије су хомогене и по просечним годинама старости - обично се судија у Енглеској постаје у 52-53 години живота, просечна старост свих судија је 60 а судија Апелационог суда и Дома Лордова између 65 и 68. Све ово, с обзиром на присутност јаке традиције, не изненађује али обезхрабрује свакога ко верује да би енглеско судство могло једног дана да верније одражава састав друштва коме служи.

Нормални резултат таквог састава судства је њихово понашање у свим важнијим друштвеним проблемима који су решавани судским путем а то је нескривено подржавање конвенционалних, етаблираних интереса уз оштру реакцију на изазове упућене традиционалним вредностима. Тај конзервативизам додуше, није нужно пратио свакодневну политику повезану са партијом која је на власти али то не значи да је био мање конзервативан. Понекад је испољавање предрасуда потпуно несвестан продукт судијиног образовања и друштвеног положаја. Њихов претходни стаж као баристера удаљио их је од свих осим припадника своје класе и то само једног ужег сегмента односно професије. Због тога је чињеница, да је⁷⁰ њихово непознавање читавих области британског друштва убиствено.

Извесне промене могу да се очекују као резултат универзитетског бума крајем шездесетих година када је високошколско образовање престало да буде привилегија имућних. И баристерски позив није више нужно повезан са трајним издржавањем из других извора због постојања и све шире примене јавно финансиране правне помоћи. Судска постављања припадника те генерације се очекују ускоро па би се крајем деведесетих година могло констатовати да ли се судско понашање променило⁷¹. У међувремену док се тај несумњиво присутан али спор еволутивни процес демократизације судства буде одвијао, Гиффорд предлаже⁷² следеће:

1) судије треба да буду постављане из широког распона друштвених слојева, укључујући нарочито млађе људе и академске правнике,

⁷⁰Gifford: оп. цит. стр. 27.

⁷¹Griffith: оп. цит. стр. 29.

⁷²Gifford: оп. цит. стр. 33-34.

2) судије се морају пензионисати у 65 години као и сви други владини службеници,

3) постављање на судске функције нарочито највише, треба да буде поверено селективној комисији правних послова и вршено у јавном, формално вођеном поступку.

4) предлаже се брисање разлика у степену имунитета који постоји између виших и нижих судија⁷³. Наиме, само судије вишег статуса имају потпун имунитет у погледу грађанских тужби за било шта речено или учињено као и донете одлуке у вршењу судске функције⁷⁴.

Ниже судије уживају имунитет само у погледу радњи учињених у оквирима своје надлежности а магистратске судије могу одговарати и за дела извршена у оквирима своје надлежности ако су поступали злонамерно и неразумно. Денинг сматра да су разлике у степену имунитета између судија превазиђена ствар и да они сви подједнако треба да га уживају "док се понашају судачки"⁷⁵.

5) и коначно, Пеник предлаже⁷⁶ раскид са традиционалним мистицизмом енглеских судова. Перике и огртачи изолују судије од странака погрешно им сугерирајући да је право мистерија коју обичан човек не може да разуме; сведоци се плаше и устежу да говоре у театарској атмосфери суда а промовисање култа неприродног правничког језика утиче на помпезност поступка и удаљава суд од норми здравог разума, што судије охрабрује да погрешно верују да су изван друштва коме треба да служе.

⁷³Eddey: стр. 18.

⁷⁴Alder: оп. цит. стр. 272.

⁷⁵Eddey: оп. цит. стр. 18.

⁷⁶David Pannick: Judges, Oxford, New York, 1987. стр. 143-144.

II. ИЗАЗОВИ СУДСКЕ НАЗАВИСНОСТИ

1. ПОЈАМ СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ

Судије су независне ако у вршењу своје функције нису ничим обавезне сем да поштују закон и следе сопствену савест. Да би судија био стварно независан, претходно мора у потпуности да се оствари његова лична независност. Под тим појмом подразумева се такво законско регулисање судског положаја (постављање, избор, напредовање у служби, имунитет, дисциплинска одговорност, отпуштање, премештање) које своди на минимум могућност припадника извршне власти да кроз доношење одлука у тим, за судију егзистенцијалним питањима, утичу на њихово понашање у вршењу судске функције. Дакле, трајање и услови судске службе су тако обезбеђени да ни појединачне судије ни правосуђе у целини нису под контролом извршне власти, тј. владе тренутно на власти⁷⁷.

2. МЕЂУНАРОДНОПРАВНА РЕГУЛАТИВА НЕЗАВИСНОГ ПОЛОЖАЈА СУДИЈА

Као што су шездесете биле период повећане бриге за положај окривљеног у кривичном поступку а седамдесете за положај оштећеног, жртве кривичног дела, осамдесете могу да се назову временом глобалног интереса за остварење независности судија и уопште, правосуђа. Тај глобални интерес за дефинисање, обезбеђење, заштиту и

⁷⁷3. Мршевић: Међународноправна регулатива независног положаја судија, Југословенска Ревивија за криминологију и кривично право, 3/90 стр. 169-178.

спровођење начела независности правосуђа, нашао је свој израз у низу међународних докумената у чијем су доношењу учествовали правници, судије и други стручњаци из целог света, представљајући различите правне системе, правне и политичке историје и традиције својих земаља и региона.

Овде ће бити речи о следећим међународним инструментима који се тичу материје независности правосуђа. То су:

- 1) **Сиракушки нацрт принципа о независности правосуђа**, донет маја 1981.г. на Сицилији, Сиракуза - The Syracuse Draft principles on the independence of judiciary, (у даљем тексту скраћено, **Нацрт**);
- 2) **Токијски принципи о независности правосуђа у лавасијском региону**, донети у Токију, јула 1982.г. - Tokyo principles on the independence of judiciary in the Lawasia region, (у даљем тексту, скраћено **Принципи**);
- 3) **Кодекс међународног удружења адвокатских комора о минималним стандардима судске независности**, донет октобра 1982 у Њу Делхију, Индија - International Bar association code of minimum standards of judicial independence, (у даљем тексту скраћено, **Кодекс**); и коначно најпотпунији од свих њих,
- 4) **Универзална Декларација о независности правосуђа**, донета 1983.г. у Монреалу, Канада - Universal Declaration on the independence of justice, (у даљем тексту скраћено, **Декларација**).

Док се прве три баве углавном независношћу судија, **Декларација** обухвата готово све учеснике судских поступака (осим тужених, окривљених и оштећених), бавећи се детаљно и у посебним поглављима положајем међународних и националних судија, адвоката, поротника, као и судских помоћника. Дакле, ту се ради о оним учесницима судских поступака који у њима учествују професионално, вршећи своју дужност, којима је суд радно место. Као државни службеници, јер цивилизован свет не познаје нигде приватно правосуђе нити приватне судове, налазе се у специфичној ситуацији да их плаћа држава која такође буџетски комплетно издржава и организацију мреже правосудних институција, што је једна од свуда познатих и признатих улога правне државе. Међутим, да то егзистирање на буџетским средствима

државе не би био пут успостављања односа зависности правосуђа од владе, њених органа и институција, потребно је дефинисати и усвојити низ принципијелних поставки о независности правосуђа.

Концепт обухватања принципима независности свих професионалних учесника судских поступака базира се на очигледној чињеници да је независност недељива појава, па се не може у виду професионалних привилегија додељивати једнима а ускраћивати другима. Она може једино постојати призната и обезбеђена у свим својим аспектима, свим професионалним учесницима судских поступака којима је неопходна за адекватно и ефективно обављање њихових дужности. Због тога се и може говорити о појму независности правде као ширем појму у односу на појам независности судија, које ширење на правосуђе је управо и био циљ **Декларације** у односу на претходне документе који регулишу ту материју у међународним размерама.

Само одлуке донете од недвосмислено независног и непристрасног суда добијају неопходну легитимност, што значи да их садашње (а и будуће) странке сукобљене у судској процедури, прихватају као праведне и законите. Због тога, на пример, **Принципи** предвиђају (чл.2) да одржање независности правосуђа представља суштинско остварење његове сврхе и правичног вршења његових високих дужности, а један од циљева и дужности правосуђа био би управо остварење непристрасног правосуђа у споровима између грађана и између грађана и државе (чл. 4ц).

3. ЗНАЧАЈ СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ

Идеја личне и стварне независности правосуђа⁷⁸ је универзално призната од правне науке и правних писаца⁷⁹. Судска независност, по-

⁷⁸Сиракушки Нацрт принципа о независности правосуђа у белешци уз чл.29. као и Универзална Декларација о независности правде у чл.2.49. предвиђају консеквентно важење начела независности и за јавне тужиоце. Због тога се и користи термин правосуђе, а не "судство" или "судије".

себно од владе као извршне власти, је вредност за себе, али је далеко од тога да буде сама себи сврха. Она се наиме, може посматрати и инструментално, као циљ чијим се постизањем чува и штити још једна универзална вредност, а то је непристрасност судије. Могло би се тако рећи да је сврха судске функције да се обезбеди доношење одлуке на непристрасан начин пошто су странке у спору имале поштене могућности да презентирају своје доказе и аргументе у прилог својих захтева. Током векова се искристалисао став да непристрасно и поштено суђење треба сматрати као два основа природног права⁸⁰.

Када је једном ствар покренута пред судом, она се мора завршити одлуком која је у складу са законом, тако да је функција суда да открије чињенице и примени право, одлучујући између различитих аргумената који су презентирани суду⁸¹. Због тога је судска независност један од најзначајнијих принципа који су уграђени у основе судског система⁸², а видљиво непристрасан и независан правни систем је од суштинског значаја за слободно друштво⁸³. Судска независност је динамична, комплексна идеја која обухвата многе поставке и захтеве⁸⁴. То, међутим, не значи да не могу да се постављају питања у вези са судском независношћу, на пример од кога и у којој мери правосуђе треба да буде независно, и зашто се то тиче било ког другог осим самих судија, а питање је такође, и да ли стварно постоје или су постојале у прошлости, неке претње судској независности, и ако да, од ко-

⁷⁹Shetreet and Deschenes: Judicial independence: The contemporary debate, 1985, Dordrecht, Boston, Lancaster, Chapter 52: Judicial independence - new conceptual dimensions and contemporary challenges, str. 599.

⁸⁰Mauro Cappelletti: Who watches the watchman, a comparative study on judicial responsibility (Shetreet, Deschenes: Judicial independence, 1985, Dordrecht, Boston, Lancaster, 1985.g. Chapter 51, str. 556.

⁸¹D.C.M. Yardley: Introductuin to British Constitutional law, London, Dublin, Edinburgh, 1990.g. str. 62-63.

⁸²Shetreet: op. cit. str. 591.

⁸³R.M.J. Jackson: Jackson's Machinery of justice, Cambridge 1989g. str. 367.

⁸⁴Shetreet: op. cit. str. 658.

га⁸⁵. Одговоре на та питања између осталих пружа и **Декларација** (чл. 2.02). Ту се наводи да судије треба да буду лично слободне у непристрасном одлучивању у поступку доношења одлука у сагласности са својом проценом чињеница и разумевањем права, без икаквог ограничења, утицаја, притисака, подстицаја, претњи или уплитања, било директних, било индиректних, са било које стране или из било ког разлога.

Како историјско искуство показује, без независности правне професије, а посебно судија, тиранија ће имати слободан пут у тровању правде, тако да ће поштено суђење остати само празна реч на папиру⁸⁶, што је уједно и најкраћи одговор зашто се независност судија не тиче само припадника те професије. У терминологији западних демократија појмови као што су "независност правосуђа" и "судска независност" су појмови истог квалитативног нивоа као и појмови "одговорна влада" и "владавина права". Они отклањају сумње у постојање стварне, функционишуће демократије, као и владе која поштује индивидуална права човека⁸⁷.

Без обзира на постојање различитости у националним правним системима, постоје неколико суштинских принципа на којима мора да лежи правосуђе, а то су:

- 1) независно и непристрасно правосуђе,
- 2) поштено поступање у доношењу пресуде као једино сигуран пут ка остварењу правде за сваког појединца уз поштовање законских одредаба,
- 3) заснивање јавног поверења у судове и одговорност судија,
- 4) ефикасност судског поступка и судске управе, и,

⁸⁵Ninian Stephen: Judicial independence - a fragile bastion, Chapter 49 of judicial independence, str. 529.

⁸⁶Manfred Simon: Commentary od the Syracuse draft principles on the independence of the judiciary, (Shetreet, Deschenes: Judicial independence, Chapter 36) str. 440.

⁸⁷Stephen: op. cit. str. 529.

5) економска прихватљивост судске службе, тј. омогућавање њеног функционисања по цену разумних трошкова⁸⁸.

Аксиоматично је да основна права и слободе појединаца могу да буду обезбеђена само у друштву у коме правосуђе ужива комплетну независност и слободу од политичких утицаја и притисака. Такође је евидентно да правда не постоји у судовима који су изложени политичким утицајима централне или локалних влада. Због тога је, како констатује Симон⁸⁹, зачуђујуће да је независност судова и уопште правне професије, упркос многим потрошеним речима, још увек далеко од тога да буде реалност у многим земљама, па и онима које су чланице Уједињених нација⁹⁰.

Са своје стране независност судова се може посматрати и као неутуђив услов постојања и последња заштита права и слобода грађанина⁹¹. Судска независност због тога не сме да буде схваћена као неки декор потребан ради престижа правосуђа над другим државним органима, нити као некаква изолација судова у виду засебних тела, државе у држави⁹². С тим у вези постоје и критике⁹³ схватања судије као "шампиона индивидуалности", "усамљеног стрелца" или потпуног "неутралца". Таква екстремна схватања, на срећу, постоје само теоретски а у пракси нису позната. Нити је такав хипотетичан бирократски изолационизам потребан да се оствари намера да се суду омогући решавање спорова на непристрасан начин ради доношења прихватљиве пресуде за све сукобљене стране (а што је од посебног моралног значаја ако је једна од њих влада или нека њена служба⁹⁴).

⁸⁸Shetreet: op. cit. str. 592.

⁸⁹Simon: op. cit. str. 439.

⁹⁰Cappelletti стално подсећа на традиционално значење судске независности која се састоји пре свега у независности судија од политичара, посебно оних који припадају извршној власти, оп. цит. стр. 556.

⁹¹Leonard King: The IBA standards on Judicial Independence: An Australian Perspective, Chapter 34, (Shetreet, Deschenes: Judicial independence), стр. 406.

⁹²Cappelletti: op. cit. str. 575.

⁹³John Alder: Constitutional and Administrative Law, London, 1989g. str. 267.

⁹⁴Shetreet: op. cit. str. 591.

Наиме, у времену у коме су људи мање него икад спремни да некритички прихвате вршење јавне власти⁹⁵, суд мора бити независан и слободан од било каквог спољашњег утицаја и притиска. Јер, како то кратко и ефектно констатује Пеник, судије морају имати снаге да докрајче неправду⁹⁶, на шта би могла и да се дода Шетретова опомена, да су судије (ипак!) слуге а не господари људи⁹⁷, али да нису слуге нити једног државног органа, па ни саме владе или парламента чије налоге не треба да испуњавају. Оно што судије без двоумљења треба да прихватају је давање пуног ефекта свему што садржи важеће законодавство, а то значи дељење правде у складу са законима, а не захтевима дневне политике⁹⁸. Тамо, наиме, где постоји независно правосуђе, апсолутизам није успео себи да обезбеди егзистенцију, а тамо где се из било којих разлога од те независности одустало, или где је призната само на папиру, апсолутизму је омогућена слободна владавина⁹⁹.

Када се једном заврши процес губљења независности судова, појединац тиме губи могућност да тражи заштиту својих права у складу са законом и његова будућност зависи од несигурне милости свемоћне извршне власти¹⁰⁰. Судска независност је, као и владавина права (the rule of the law), један од камена темељаца демократског правног система. Судови стоје између државе и појединца да осигурају превласт права над неправом. Они штите права појединца и обезбеђују да њихова слобода не буде ускраћивана на начин у који је у супротности са законским одредбама.

Насиље над судском независношћу дешава се у многим земљама и има много лица и боја, јер се може вршити ефикасно и скривено или отворено, директно или индиректно¹⁰¹, чак и тамо где су на па-

⁹⁵David Pannick: Judges, Oxford, New York, 1987g. str. 100.

⁹⁶Pannick: op. cit. str. 199.

⁹⁷Shetreet: op. cit. str. 593.

⁹⁸Stephen: op. cit. str. 531.

⁹⁹Stephen: op. cit. str. 530.

¹⁰⁰Stephen: op. cit. str. 532.

¹⁰¹Shetreet: op. cit. str. 606.

пиру, уставним и законским одредбама признати услови независности правосуђа. Претње судској независности могу да се крећу у терминима директног политичког утицаја, али и мање упадљивих претњи и притисака, па и политичке, приватне или криминалне корупције. Постоје и случајеви укидања или ограничења права судства на разне друге начине, нпр. захтевима од судија да се приликом доношења одлука руководе идеолошким разлозима, тј. да развијају личну самоцензуру. Тај тип утицаја на судску независност је јасан и недвосмислен и он не тражи никакво посебно објашњење већ само осуду¹⁰².

Сасвим је сигурно да судије морају да буду ослобођене веза са законодавном и извршном влашћу. Независност правосуђа значи да је оно независно у односу на законодавну и извршну власт, како је то предвиђено у **Нацрту** (чл.2.ст.2). Ништа мање нису опасне по независност правосуђа зависности од идеологије или доктрине, када је то изражено у толикој мери да представља проигравање њихове способности да деле правду просечног нивоа базирану на непристрасности¹⁰³. Таипале наводи¹⁰⁴ да правосудни органи могу да буду подређени јединим законима и само закони могу имати утицај на садржај одлука које ти органи доносе. Ни један државни орган, па ни онај највиши, нема дозволу да врши утицај на доношење одлука од судског органа, јер се само тако испуњавају захтеви за правном сигурношћу грађана. **Stein**¹⁰⁵ сматра да ни висока ни ниска примања, ни кратко ни дуго трајање судске службе, ни широка нити пак уска, ограничена надлежност, ни постављање нити избор, не чине сами по себи судије добрим или лошим. Оно што је по том аутору суштинска разлика, је утицај политике на попуњавање судских места, без обзира да ли се ради о постављању или изабарању. Наиме, тамо где постоји и најмањи траг политичке услуге, или где политичари могу да сугерирају номинацију или пак стављају вето на њу, цео правосудни систем долази под сумњу.

¹⁰²King: op. cit. str. 405.

¹⁰³Stephen: op. cit. str. 528.

¹⁰⁴Shetret: op. cit. str. 594-595.

¹⁰⁵Stein D., (1974), Judging the Judges, The Cause, Control and Cure of Judicial Jaundice, Hicksville, New York.

Полазећи од начела независности можемо да конципирамо негативан појам правосуђа који представља орган који није део ни извршне ни законодавне власти и који није подложен ни личној, ни стварној нити пак колективној контроли и који вршећи примарну функцију пресуђивања између појединаца или између појединаца и државних органа, није обавезан да поштује било шта осим важећих закона, нити да следи било шта осим савести судија које суде¹⁰⁶.

4. УЛОГА НЕЗАВИСНОГ ПРАВОСУЂА У ЗАШТИТИ ЉУДСКИХ ПРАВА

Пораст пажње Уједињених нација и других међународних организација у погледу судске независности одражава чињеницу да су независност и непристрасност судова незаобилазно средство у обезбеђењу људских права, ништа мање (можда чак и много важније) него саме дефиниције тих права. Јер у одсуству независних судова који су једини ефективно у стању да обезбеде та права, она би остала неиспуњена празна нада¹⁰⁷.

У последњих тридесет и пет година међународна заједница је направила значајан помак према кристализацији суштине људских права. То је опредељено у међународним уговорима, глобалног и регионалног карактера. Њихова садржина увелико губи вредност без постојања ефективног механизма њиховог спровођења а оно се најбоље осигура-

¹⁰⁶Shetret: op. cit. str. 598; Denning: The independence of judges, The lawyer and justice - collection of addresses by judges and jurists to the Holdsworth club of the University of Birmingham, Лондон 1978.г. стр. 55. У Совјетском Савезу и другим социјалистичким земљама судови су били третирано управо као делови државне машинерије која треба да подржава државну политику. Лењинистичка максима је да су судови инструменти пролетаријата и радничке класе чиме је одбачена идеја о подели власти између судске и извршне јер се судство једноставно сматра као део извршне власти.

¹⁰⁷Shetret: Judicial independence: New conceptual dimensions and contemporary challenges, (Shetret, Deschenes, Judicial independence) Chapter 52, стр. 568.

ва кроз независне и непристрасне судове, па је стога од необичне важности стално подвлачити међузависност између заштите људских права и независности правосуђа. Наиме, успостављање јасних стандарда значења независности унапредиће заштиту људских права свуда у свету¹⁰⁸.

Проблем је био са бившим комунистичким земљама, где је врховни ауторитет била држава која је из практичних разлога обједињавала законодавну и извршну власт, а иза владиних активности се налазила увек комунистичка партија чије су одлуке често биле императивног карактера и за саме чланове владе а тим пре и за припаднике правосудних институција¹⁰⁹. Независно правосуђе је карактеристика слободних друштава, док комунистички системи нису признавали и нису давали простор судској независности, будући да судијама није било дозвољено да буду независне од дневне политике владе и били су у ситуацији да су морали да поштују директиве добијене од стране партије и владе.¹¹⁰

Капелети подсећа¹¹¹ да се судска независност једноставно речено, састоји у независности судија од политичара и њихове дневне политике, и да је управо то однос који у многим државама не може да се избегне. Да би то било стварно и обезбеђено и у пракси осигурано, потребно је у националне правне системе уградити одређене гаранције неопходне за остварење пре свега личне и стварне независности судија и то не само декларативно. Наиме, како нам доказује историјски пример Вајмарског устава, перфектни папирни устав није адекватна заштита грађанских слобода¹¹².

¹⁰⁸Shetreet: The emerging transnational jurisprudence on judicial independence: The IBA standards and Montreal Declaration, (Shetreet, Deschenes: Judicial independence), Chapter 33, стр. 398.

¹⁰⁹Shetreet: Judicial independence, op. cit. стр. 595-596.

¹¹⁰Stephen: Judicial independence - a fragile bastion (Judicial independence), 1985g. Chapter 49, стр. 531.

¹¹¹Cappelletti: op. cit. стр. 556.

¹¹²Simon Lee: Judging judges, London, 1988.g. стр. 180.

Све компоненте појма судске независности, лична, стварна, ин-терна и административна, упућују нужно на постојање подељености три власти, законодавне, извршне и судске. Но, како то није могуће свуда спровести (заправо, у чистој форми, нигде и не постоји, јер су одређена мешања нужна), због историјских, традиционалних или других разлога, поставља се питање како онда треба да изгледају минимални стандарди за остварење заштите људских права кроз правилно, тј. независно вршење правосудне функције. Чињеница је да данашње владе поседују далеко веће могућности угрожавања личних слобода него оне из прошлог века с обзиром да интервенишу и у оним областима у које се раније нису мешали. Резултат је повећана могућност угрожавања слобода и права грађана који због тога морају имати и повећане могућности заштите.

Независно правосуђе је моћан заштитник индивидуалних права и слобода, али је истовремено и врло рањива институција¹¹³. Зато је неопходно да у сваком правном систему постоје, без обзира на његов тип организовања односа између три власти, извршне, законодавне и судске, уграђене неке забране чије поштовање омогућује заштиту судске независности. Ради се о следећим забранама:

- 1) Забрани формирања *ad hoc* трибунала,
- 2) Забрани поступног ограничавања судске јурисдикције давањем надлежности другим органима који немају исте прерогативе које имају судови (као што су, нпр. финансијски, порески, здравствени, царински и сл. органи).
- 3) Забрани заобилажења тзв. природног судије, под којим појмом се подразумева унапред одређени судија или судско веће да суди у неком случају по раније утврђеном унутрашњем распореду дужности у суду, пре но што је случај о коме се ради, уопште покренут.
- 4) Забрани непоштовања судских одлука од стране државних органа који имају обавезну надлежност да обезбеде њихово ажурно и тачно спровођење.

¹¹³Stephen: op. cit. стр. 533.

5) Забрани третмана судија као дела службеног особља државе, односно владине управне руке, јер они треба да буду третирани као независни, уставни или законски службеници државе, потпуно одељени од осталих служби, и коначно,

6) Забрани мењања услова судске службе који се тичу постојећих судија, сем ако те промене не представљају побољшање њиховог положаја¹¹⁴.

Иако данашње судије имају ситуацију у којој ван сваке сумње да не примају ни од кога наређења, бар не директна и отворена¹¹⁵, припадници те професије, чак и када су најнезависнији у вршењу својих професионалних дужности, имају попут осталих припадника правничке професије, оно што Симон дефинише као склоност ка конзервативизму¹¹⁶. Због тога судије треба да су увек свесне да је једна од њихових најважнијих дужности да заштите и подрже остварење људских права као што је предвиђено у Општој Декларацији и Конвенцији о политичким и грађанским правима. Међутим, без адекватног гарантовања њихове независности путем устава и закона као и сталне будности јавног мњења упереног на начин функционисања правосуђа, судије ће тешко бити у стању да успешно¹¹⁷ изврше своју мисију.

Оно што у крајњој линији штити независност судија је управо заједнички консензус да је та независност квалитет који је вредан заштите, јер грађани очигледно имају веће користи од стране правосуђа адекватно заштићеног од доминације моћних владиних фактора и независног од несталних ветрова дневне политике¹¹⁸. Можемо се сложити да је без слободног и независног правосуђа правна држава бесмислен појам¹¹⁹.

¹¹⁴Shetreet: op. cit. str. 615.

¹¹⁵Norman Anderson: Liberty, Law and Justice, London, 1978.g. str. 9.

¹¹⁶Simon: op. cit. str. 546.

¹¹⁷Simon: op. cit. str. 438.

¹¹⁸Stephen: op. cit. str. 534.

¹¹⁹Mark MacGuigan: In pursuite of the independence of justice, (Judical independence), Chapter 41, str. 481.

Улога правосуђа у заштити људских права је посебно важна у области кривичног поступка. Слобода од арбитрерног хапшења и затварања, право на поштено (фер) и јавно суђење, право окривљеног да буде брањен од стручног браниоца по сопственом избору од почетка кривичног поступка, су најосновнија људска права без чијег скрупулозног поштовања у кривичном поступку окривљени неизбежно остаје изложен правној несигурности и неизвесности чији је изгледни резултат кршење његових основних људских права. Независно правосуђе је његово једино средство заштите у кривичном али и другим судским поступцима, а судска надлежност да примењује, како домаће законе тако и међународне инструменте, је моћно оружје у постизању те сврхе¹²⁰.

Независност судија носи са собом одговорности одлучивања без страха и повлађивања било ком ауторитету, без намерног доношења штете или лоших намера, али такође и одговорност за разборитост и дискрецију¹²¹.

Ипак, независно правосуђе није само по себи гаранција првокласног правосуђа. Људске слабости и предрасуде њених припадника, спорост њеног одлучивања, покатакд превише подижу цену њених услуга¹²². Не треба испустити из вида потребу за личним квалитетима судија, које Ли на једном месту дефинише као држање, стил, политичку, правну и уставну културу и професионални морал¹²³, а на другом месту¹²⁴ као страст за правдом, комбиновану са независним квалитетом размишљања, либералним умом, па чак и дозом генијалности. И Симон¹²⁵ наглашава велику важност високо стручних судија, високих људских и моралних квалитета у саставу независног правосуђа управо у очувању и заштити односних људских права.

¹²⁰Simon: op. cit. str. 437.

¹²¹Denning: The lawyer and the justice, op. cit. str. 63.

¹²²Stephen: op. cit. str. 533.

¹²³Lee: op. cit. str. 180.

¹²⁴Lee: op. cit. str. 130.

¹²⁵Simon: op. cit. str. 425.

У дефинисању међуодноса на релацији независност правосуђа - заштита људских права, Стиви подвлачи¹²⁶ да независно правосуђе није само по себи довољна гаранција слобода и права јер само парламент односно законодавна власт то може да регулише кроз своје законе, односно кроз ратификацију међународних инструмената. Али исто је тако истина да ни законска регулатива највишег нивоа није довољна заштита људских права и слобода без независног правосуђа које треба да их оствари. Зато је њихово заједничко постојање и ефективно функционисање управо она темељ на коме се слобода и права људи једино сигурно могу ослонити.

Коначно треба рећи да се не треба очекивати од судија да увек дају праве одговоре и да буду непогрешиви¹²⁷. Морамо да се у потпуности сложимо и са констатацијом да судије немају лак посао, јер они стално раде оно што остатак нас настоји да избегне - а то је доношење одлука¹²⁸. А када се те одлуке тичу тако осетљиве области као што је остварење људских права и њихове заштите, посебно када су у питању поменута времена друштвених криза и великих промена, јасно је да независност правосуђа остаје заиста једина чврста гаранција њиховог правилног доношења. И мада је сама доктрина судске независности теоретски доста добро усвојена и готово свуда и прихваћена, борба за њену практичну заштиту и остварење се наставља¹²⁹.

5. ВРСТЕ НЕЗАВИСНОСТИ СУДОВА

По **Нацрту**, независност правосуђа значи (чл. 2.) да је сваки суд слободан да одлучује о предмету који му је поверен, сходно својој процени чињеница и свом схватању права, без неодговарајућих утицаја, уплитања, директних или индиректних притисака, са било које стране или од било кога. Такође, правосуђе је независно у односу на

¹²⁶Stephen: op. cit. str. 530.

¹²⁷Pannick: op. cit. str. 202.

¹²⁸Pannick: op. cit. str. 1.

¹²⁹Shetreet: op. cit. str. 606.

законодавну и извршну власт, и има надлежност над свим правним проблемима. И **Декларација** предвиђа да ће судије бити лично слободне, а такво ће бити и вршење њихових дужности у непристрасном одлучивању о случајевима у сагласности са сопственом проценом чињеница и разумевањем права. Најкраћа формулација независности правосуђа предвиђена је у чл 1. **Кодекса** где се одређује да судије треба да уживају личну и стварну независност.

5.1. Лична независност

Лична независност значи да су трајање и услови судске службе адекватно обезбеђени, тако да појединачне судије нису под контролом извршне власти. Стварна независност би сходно одредбама **Кодекса** значила да судије у вршењу своје судске функције нису ничим обавезане сем да поштују закон и следе сопствену савест.

5.1.1. Појам и елементи

Питање личне независности треба детаљније објаснити јер је то можда најкомплекснија проблематика судске независности. Објаснити елементе личне независности судија, значи схватити суштину судске независности, а њихово гарантовање логички је предуслов даље наградње овог појма у пракси. Наиме, под личном независношћу се подразумева такво законско регулисање личног појма судија (постављање, избор, напредовање у служби, трајност службе до година пензионисања, финансирање, имунитет, дисциплинска одговорност, отпуштање, премештање) које своди на минимум могућност припадника извршне власти да кроз доношење одлука у тим, за судије егзистенцијалним питањима, утичу на њихово понашање у вршењу судске функције.

5.1.2. Постављање

Када је у питању постављање судија, **Кодекс** предвиђа у чл. За да је учешће извршне или законодавне власти у доношењу одлука о постављању или напредовању судија, у супротности са принципом не-

зависности. Постављање и напредовање судија треба да буде поверено судском телу или телу већински састављеном од судија или припадника правне професије. **Декларација** је нешто умеренија и у чл. 2.14 (б) наводи да учествовање законодавне и извршне власти у постављању судија није у супротности са независношћу судства све док се такво постављање врши у консултацијама са припадницима правосуђа или правне професије или неког тела чији су чланови уједно и припадници судске или правне професије.

Немогућност међутим да се на међународном нивоу дефинише најбољи метод постављања судија, као и најпогоднији орган који би то вршио због разлика у традицији, најбоље илуструју наводи **Принципа** где се у чл 10а. предвиђа да нема јединственог начина постављања судија који би важио за све као најисправнији. Због тога се сва четири поменута међународна акта више баве особинама које треба да поседују кандидати за судску службу у чему је постигнут мање-више приличан ниво униформности.

Принципи наводе у чл 10а да постављање судија треба да буде руковођено судском независношћу, стручношћу и личним интегритетом. **Декларација** прокламује у чл. 2.11 да кандидати за судску професију треба да буду личности од интегритета и способности, добро правно образовани. **Нацрт** такође одређује да кандидати за судску професију треба да буду особе од интегритета и способности, добро обучени у погледу права и његове примене, који сви имају могућност да под једнаким условима конкуришу за судску професију. Избор и постављање судија треба да буде вршено без разликовања на основу расне припадности, боје коже, пола или социјалног порекла, имовине, места рођења или статуса (чл. 3-5). **Декларација** осим недискриминације, предвиђа да поступак и стандарди избора судија, треба да убедљиво осигуравају поштено представљање друштва у свим његовим аспектима у правосуђу (чл. 2.12-2.13).

Stein сматра да судије не постају непоштене већ да је начин њиховог постављања¹³⁰ такав да допушта непоштеним људима да постану судије. Дакле, није судски положај тај који погодује појави судског

¹³⁰у Сједињеним Америчким Државама.

непоштења већ је непоштеним људима дозвољено да постану судије. Он при том критикује кретање у затвореном кругу између две могућности, постављања и избора судија, наводећи оно што он назива "трећим путем" као примером шта треба урадити да би се решили највећи проблеми правосуђа.

Тај трећи пут инспирише се француским искуством. Укратко, у Француској само најбољи студенти правних факултета по завршеним студијама, ако желе да им животна каријера буде судијски позив, конкуришу за упис у *Lekol Nasional d la Magistratir (L'Ecole Nationale de la Magistrature)* која се налази у Бордоу. По положеном уписном испиту започињу специфичне двоипогодишње студије у најбољим условима које им пружа школа у Бордоу, како што се тиче предавача, тако и осталих погодности, библиотеке, просторија и осталог. Много времена проводе стичући практична, судска знања, као што је вођење суђења, извођење доказног поступка, аргументовано образлагање мишљења, испитивање сведока. Доста времена посвећује се савладавању основа трговачког, пословног, медицинског и банкарског језика, суштине пословања индустријских компанија, трговачких фирми, осигуравајућих друштава, рехабилитационих центара и установа за пружање социјалне помоћи, а такође, две недеље проводе у затвору да би се на непосредном искуству упознали са условима који у њима владају. Остатак времена проводи се у присуствовању суђењима у разним судовима у целој земљи у којима помажу судијама да оцене доказе, формулишу и образложе пресуду. На крају се полаже завршни испит, чија оцена као и мишљење професора о целокупном понашању током тог специфичног судског школовања улазе у лични досије кандидата. Све се то доставља Министру правосуђа који рангира кандидате, одређујући их према месту на тој листи у поједине судове. Нормално је да се почиње од најнижих судова од којих се касније напредује ка вишим, при чему је време напредовања повезано искључиво са судским квалитетима појединца и његовом репутацијом.

5.1.3. Напредовање

Одредбе које се односе на напредовање судија доста су сличне онима које регулишу њихово постављање (односно избор у земљама

где се гласачко тело изјашњава о кандидатима за судску професију). Тако нпр. **Нацрт** предвиђа да напредовање треба да се базира на објективној процени кандидатовог интегритета и независности као судије, професионалне компетентности, искуства, хуманости и спремности да прихвати владавину права (чл. 10). Слично је и у **Декларацији** (чл. 2.17) чије одредбе предвиђају да ће се унапређење судија вршити на основу објективне процене кандидатовог интегритета, независности његових пресуда, професионалне компетенције, искуства, хуманости и спремности да прихвати владавину права.

Међутим, као и када је у питању избор, ни код напредовања нема униформности у погледу могућег, универзално прихваћеног органа који би то вршио као ни у погледу поступка. Углавном се препоручује надлежност тела састављеног макар већински од припадника судске професије (ако не потпуно), али и то само у коментарима а не самим одредбама међународних докумената. Напомиње се такође да је приликом формирања таквих тела потребна додатна заштита против могућности да се напредовање користи као средство могућег утицаја на судску независност. У неким земљама се, на пример, јавно објављују листе упражњених судских места и листе потенцијалних кандидата заинтересованих за њих, тако да је и јавности омогућено праћење напредовања судија. Такође, постоје земље где је по традицији промена из нижег у виши суд само промена функције а не промена категорије, а плата се одређује на основу година искуства а не с обзиром на место у судској хијерахији и категорију суда у коме се ради.

5.1.4. Распоређивање

У вези са поступком постављања и напредовања судије, је и поступак распоређивања. Наиме, како **Нацрт** предвиђа, распоређивање судија на одређено место у суду у који је постављен (изабран) је унутрашња административна функција о којој се брине сам суд (чл. 8). Слично је и у **Декларацији** (чл. 16) где се наводи да се одређивање судија на конкретно место унутар суда врши као административна функција од стране самог суда. Ако то не би био случај, тј. када се унутрашње распоређивање не би вршило од стране самих судија, дошло би до ерозије судске независности због постојања спољашњих ути-

цаја. Суштина је да се то унутрашње распоређивање не врши на основу предрасуда или предубеђења, нити пак под утицајем спољашњих притисака.

5.1.5. Трајност судске службе

Ако не постоји сагласност око начина како се постаје судија, потпуна сагласност је постигнута када је у питању трајност (сталност) судске службе. Повезаност заштите, тј. гарантовања трајности службе са судском независношћу наглашавају и многи аутори, нпр. Кинг¹³¹ и Симон¹³² који чак сматрају да је трајност службе вероватно најосновнија гаранција судске независности. **Принципи** предвиђају да независност правосуђа мора бити осигурана трајношћу службе (чл. 11а). С тим у вези се прихвата да у неким земљама судска служба може бити подвргнута поступку потврде од изборног тела или на други начин, али се ипак и за ту ситуацију препоручује да судије треба да буду постављене до краја радног века. Та извесна компромисност **Принципа**, потпуно је напуштена у **Нацрту** у чијем чл. 12. стоји да све судије, било да су то постале избором или постављањем треба да имају гарантовану сталност службе до краја мандата који траје до година предвиђених за пензионисање.

И **Декларација** одређује да ће трајност судске службе, независност судија, њихова сигурност и адекватне плате и други услови службе бити обезбеђени законом и неће моћи да се мењају на њихову штету. Судије ће имати гарантовану трајност службе без обзира да ли су именоване или постављене, до година предвиђених за пензију или другог окончања рока њихове службе. Постављање судија уопште, треба да буде доживотно и прекида се са пензионисањем у годинама које су предвиђене законом важећим у време постављања на судско место, како предвиђа **Кодекс**. Године предвиђене за пензионисање неће бити смањиване за садашње судије (чл. 22). Постављање привремене

¹³¹King: op. cit. str. 411.

¹³²Simon: op. cit. str. 426.

них судија или судија на пробу неспојиво је са судском независношћу а где та пракса постоји, биће постепено напуштана (чл. 2.19-2.20 **Декларације**). Институт привременог судије треба да буде избегаван колико год је то могуће, изузев где постоји дуга историја демократских традиција.

5.1.6. Материјални статус

По питању регулисања финансирања судија, међународни инструменти такође показују висок степен униформности. **Принципи** предвиђају у чл. 13ц. да су одговарајући судски систем и одговарајући начин вршења судске функције од суштинског значаја за остварење вредности као што су владавина права и заштита људских права, па се због тога препоручује да плате судија и њихове друге погодности имају приоритет највишег ранга у сваком друштву.

Нацрт подвлачи везу између адекватног финансирања и судске независности. Наиме, да би се осигурала независност правосуђа оно треба да буде обезбеђено свим потребним средствима неопходним за испуњење судске функције. Судије треба да примају плату у редовним интервалима и она треба да буде одмерена сходно статусу судија и не сме да се смањује током њиховог радног века. После пензионисања они треба да примају пензије које им омогућавају да живе независно у складу са својим статусом. Сличне одредбе садржи и **Декларација**, где се наводи да ће судије за време службе примати плату а после пензионисања, пензију. И плате и пензије судија ће бити адекватне, одговарајуће статусу, достојанству и одговорности њихове професије и у потпуности ће бити прилагођене порасту цена. Плате се неће смањивати током трајања судске службе осим ако то није саставни део свеобухватних, јавних, економских мера. Белешка у **Нацрту** кратко дефинишу ратио свих овох одредаба о адекватном финансирању судија, наводећи, да је суштинско питање независности правосуђа да ниво зарада буде такав да судије не падају у искушење да траже неке друге изворе прихода.

5.1.7. Физичка сигурност

Осим финансијске, судије треба да уживају и тзв. физичку сигурност. С тим у вези **Декларација** предвиђа да ће извршна власт у свако доба осигуравати сигурност физичке заштите судија и њихових породица (чл.2.23). Слично налазимо и у **Нацрту** (чл. 27) где се предвиђа да је извршна власт одговорна да осигура физичку заштиту припадника правосуђа и њихових породица, посебно ако постоје упућене претње. Но, без обзира да ли се ради о директним претњама или опште лошем стању јавног реда, судије морају да буду у стању да обављају своју дужност у миру и сигурности која је неопходна за њихову независност, они морају да буду у ситуацији да рачунају на заштиту одговарајућих органа.

5.1.8. Имунитет судија

Међународни инструменти су такође сагласни када је у питању имунитет судија. **Нацрт** у чл. 17. предвиђа да судије имају имунитет у погледу грађанске одговорности за дела учињена у својој професионалној надлежности. **Кодекс** има одредбу по којој ће судија уживати имунитет од тужби, као и од обавеза да сведочи у материји која се односи на вршење његове професије (чл. 44). **Декларација** предвиђа у чл 2.24-2.25 да ће судије уживати имунитет од парнице или других правних узнемиравања због чињења односно нечињења из домена своје судске надлежности. Судије су обавезне на чување своје професионалне тајне о подацима са већања, из поступка доношења одлука, или поверљивих информација прибављених у поступку вршења својих дужности изван јавног претреса, па се у таквим случајевима неће захтевати да сведоче.

Начело да судије у вршењу својих законских овлашћења треба да буду слободне у делању, поступајући сходно својим убеђењима, без страха од последица, од највећег је значаја за правосуђе. Бити одговоран свакоме ко се осећа погођеним радњама судије, неспојиво је са постојањем слободе и уништило би независност правосуђа. Наравно, постојање судског имунитета се не сукобљава са правом које има појединац у погледу накнаде од државе за штете произашле из немара,

преваре или злоупотребе судских овлашћења, и то право треба да буде осигурано ефектним правним средствима. Извесне дилеме постоје у погледу степена имунитета, јер су неки склони апсолутном имунитету, док други сматрају да он треба да буде укинут у случају преварног или злонамерног поступања судије.

5.1.9. Дисциплинска одговорност

Када је у питању дисциплинска одговорност судија, сви међународни инструменти су једногласни у захтевима да свака дисциплинска тужба треба да буде базирана на кршењу стандарда судског понашања предвиђених законима или установљених правилима суда (чл. 13. **Нацрта**). Идентично је и у **Кодексу** (чл. 29) где се одређује да ће основе отпуштања судија бити одређене законом и јасно дефинисане, при чему ће све дисциплинске тужбе бити засноване на кршењу стандарда о судском понашању који су предвиђени законима или правилима установљеним од стране суда. **Декларација** такође одређује да ће свака дисциплинска тужба бити базирана на непоштовању стандарда судског понашања а такође и да ће дисциплински поступак према судијама осигуравати поштено поступање као и могућност да буду комплетно саслушани. Жалбе против судија ће бити ажурно узете у обзир на поштен начин који је у складу са одговарајућом праксом, а судија ће већ у почетном стадијуму поступка имати могућност да коментарише жалбу упућену на његов рад.

Поступање по жалби биће у почетном стадијуму поверљиво, сем ако другачије не захтева сам судија. Изузев поступка пред законодавним телима, дисциплински поступци ће бити затвореног типа. Судија може захтевати да се поступа јавно а одлуке донете у дисциплинском поступку, био он јаван или не, морају бити јавно објављене (**Декларација**, чл. 2.32-2.37).

Кодекс предвиђа да дисциплински поступак и поступак за отпуштање судија треба да буду поштено вођени и да судијама треба омогућити да се изјасне потпуно о наводима жалбе. Дисциплински поступци ће бити затвореног типа а судија о коме је реч може захтевати да буде јавно саслушан о чему ће коначну одлуку донети дисциплинско те-

ло. Одлуке донете у дисциплинским поступцима, било да су вођени јавно или не, могу бити јавно објављене (чл. 27-28). Дакле, за разлику од **Декларације**, овде је објављивање факултативног а не императивног карактера.

Не постоји униформност када су у питању органи надлежни за вођење дисциплинског поступка и доношење коначних одлука, јер ни око почетног питања постављања судија није могла да буде постигнута униформност. Но, постоје неке опште смернице прихваћене у поменутих међународним инструментима. Тако нпр. **Декларација** предвиђа да ће дисциплински поступци бити вођени претежно од стране суда или неког тела састављеног претежно од припадника судске професије (чл. 2.33). **Кодекс** предвиђа у чл. 31. да у системима у којима је овлашћење за дисциплинско кажњавање поверено органима изван законодавне власти, дисциплински трибунал ће бити сталног карактера и биће већински састављен од припадника судске професије. И **Принципи** такође предвиђају да би поступци отпуштања судија требало да се врше кроз парламентарну процедуру, мада постоји присутна свест о немогућности да се то свуда спроведе због постојања разлика у традицији појединих земаља (чл. 11.д.и).

Жалбе на одлуке дисциплинских органа упућују се судовима како стоји у **Декларацији**, изузев када су у питању одлуке законодавног тела (чл. 2.37). Такође и **Нацрт** одређује да одлуке дисциплинског тела треба да буду подложне жалби суду (чл. 15).

5.1.10. Дисциплинске санкције

Дисциплинске санкције могу да буду различите и да се крећу од строгог укора, до доношења одлуке о отпуштању. Да то не би било у нескладу са опште прихваћеним принципом трајности судске службе, ти случајеви морају да буду врло ограничени само на најтеже нарушавање стандарда понашања судија.

Нацрт подвлачи да судије могу да буду отпуштене само у случају неспособности или озбиљне болести (чл. 12). **Принципи** (чл. 11д) су нешто детаљнији наводећи да судије могу да буду отпуштане из службе једино због доказане неспособности, озбиљног кривичног дела,

озбиљно лошег владања које у сваком појединачном случају судију чини неподобним да буде судија. **Кодекс** не улази у детаље, али ставља акценат на суштински моменат, а то је да основе отпуштања судија треба да буду одређене законом и јасно дефинисане (чл. 29а). **Декларација** је недвосмислена у свом ставу да судије није могуће отпустити, изузев на основу доказа о неспособности или недоличног понашања које га чини неподобним да настави са службом (чл. 2.38).

5.1.11. Премештање

У вези са постављањем, распоређивањем, напредовањем и отпуштањем судија налази се и поступак премештања судија из суда у суд. **Кодекс** у чл. 12. заузима становиште да могућност премештања судија треба да буде поверено судском органу, с тим што је најбоље да тај премештај буде повезан са пристанком односног судије који са своје стране, не може да га неосновано ускраћује. **Нацрт** предвиђа да судије неће мењати место, изузев у случају постојања система редовне ротације, без свог слободно датог пристанка (чл.9). Слична формулација постоји и у **Декларацији** (чл. 2.18) где се наводи да, сем у случају поштовања редовне ротације, судије неће бити премештане с једне судске функције на другу, без њиховог пристанка, који не може да буде ускраћен безразложно. Наиме, када овај принцип не би био усвојен, премештај би могао би могао да буде употребљаван као врста казне за храбре и независне судије, као и да би се заплашили други да не следе њихов пример. Као изузетак прихвата се једино пракса да се судије у својим почетним годинама службовања премештају са места на место, ради стицања судског искуства. **Принципи** са своје стране, набрајајући недозвољене примере могућих претњи и притисака које може да врши извршна власт према судијама, помињу и премештање судија из суда у суд (чл. 12а).

Коначно, треба рећи, да постоје одредбе да затварање суда не би требало да буде прихваћено као разлог за отпуштање појединог судије који ради у њему (чл.11д.и.и.) **Принципа**. **Кодекс** је опширнији, наиме у случају законодавног реорганизовања судова, судије које су у служби у тим судовима неће бити отпуштене или премештене, сем у суд истог статуса (чл. 20б). **Декларација** такође предвиђа да у слу-

чају укидања суда, судије са службом у њему неће бити оштећене и једино могу да буду премештене у суд истог ранга (чл.2.39).

5.2. Стварна независност

Под стварном независношћу подразумева такво вршење судске функције тако да судија није ничим обавезан сем да поштује закон и следи сопствену савест (**Кодекс**, чл. 1ц). То је укратко оно што се обично подразумева под уже схваћеним појмом судске независности. Но, јасно је да она неће бити остварена без претходног потпуног остварења свих компонентни који чине личну независност која тако логички претходи стварној, условљавајући је својим остварењем. Наиме, тек када је судија егзистенцијално и професионално заштићен од извршне власти, онда се може говорити о његовом положају као таквом да он може да доноси одлуке независно од спољашњих утицаја.

У ту сврху постоје и разне друге одредбе, на пример, да владини министри неће вршити притисак на судије, ни отворен ни неког другог типа, а такође неће давати изјаве које неповољно представљају независност појединачног судије или правосуђа као целине (**Кодекс**, чл. 17). Даљи однос са извршном влашћу се регулише тако што се налаже да она буде суздржана од било каквог чињења или нечињења које би могло да промени судску одлуку или лиши пресуду одговарајућег извршења. Такође се не даје право извршној власти да поништи или суспендује делатност судског система на било ком нивоу (чл. 18).

У погледу независности од законодавне власти исти **Кодекс** предвиђа да ће се помиловања давати опрезно да би се избегла његова употреба као вида уплитања у судске одлуке (чл. 17). Законодавна власт неће доносити законе са ретроактивним дејством ради супротстављања судским одлукама (чл. 19). Слично предвиђа и **Декларација** где се наводи да никаква сила неће бити примењивана ради уплитања у судски поступак. Одређује се такође експлицитно, да извршна власт неће имати контролу над судском функцијом, а неће имати ни овлашћење да прекине или суспендује судске активности. Она ће такође бити суздржана од било каквог чињења или нечињења које би могло да утиче на судске одлуке као и ускраћивање спровођења судских одлука.

Ни закони ни владини декрети неће имати ретроактивну снагу ревидирања одређених судских одлука, нити ће моћи да мењају састав суда да би тако могли да утичу на доношење одређене одлуке (чл. 2.07-2.08).

Да би се очувала стварна независност судија, потребно је још предвидети тзв. "дужност резерве" (појам који користи **Нацрт**). Наиме, то је захтев који се ставља пред судије као питање професионалне дисциплине и састоји се у суздржљивости у погледу коришћења слобода на које би иначе, као грађани имали право. Томе се прибегава ради природе њихових дужности и одговорности за њихово спровођење. Како Симон сматра¹³³ императивна дужност судије је уздржавање од тзв. непрофесионалних активности. Он при том подсећа да нико није обавезан да постане судија, тако да ти захтеви не представљају евентуално органичење њихових слобода и грађанских права.

Пре свега, тражи се да се судије уздрже од пословних активности, изузев када су у питању њихове личне инвестиције или сопствена имовина (**Декларација**, чл. 2.30). Судије такође не могу вршити приватну правну праксу (чл. 2.29). Када су у питању државни органи, судије неће моћи да раде у оквирима извршне или законодавне власти, сем у потпуно јасним ситуацијама да њихова комбинација не компромитује судску независност. Судије такође неће моћи да раде као председавајући или чланови истражних комитета изузев у случајевима када је за њихов рад потребно судско искуство (чл. 2.26-2.27).

Нацрт између осталог предвиђа и то да судије треба да се уздрже од јавног критиковања или пак одобравања владиних потеза као и коментарисања контроверзних политичких питања чиме се избегава стварање утиска о групашењу, односно повезивању судија са појединим члановима владиног кабинета или другим припадницима извршне власти (чл. 22).

И **Кодекс** предвиђа да судије не могу за време вршења те професије да обављају функције у извршној власти, као што је на пример функција владиних министара, нити могу бити чланови законодавних

¹³³Simon: op. cit. str. 432.

тела или самоуправних савета, изузев у случају постојања дуге историјске традиције комбиновања тих функција (чл. 36).

С тим у вези постоји усаглашеност између одредаба различитих међународних инструмената који забрањују свих пет могућих категорија политичке активности судија и то,

- 1) чланство у политичким партијама,
- 2) чланство у законодавним, представничким телима,
- 3) чланство у локалним или општинским саветима,
- 4) чланство у владином кабинету,
- 5) вршење функције у партији или партијској организацији, при чему се једини уступак може учинити када је у питању евентуално одобравање пасивног чланства (**Декларација**, чл. 2.26-2.31) код чега постоје извесне дилеме.

Наиме, **Кодекс** предвиђа да судије неће заузимати позиције у политичким партијама, не улазећи детаљније у то шта се подразумева под "позицијама", функције или чланство. **Декларација** предвиђа да судије неће бити активни чланови нити ће имати положаје у политичким партијама (чл.2.28). **Нацрт** износи у чл. 22. различита становишта која иду од потпуног одбијања могућности да судије буду чланови политичких партија, да би се тако сачували од могућих притисака и да не би компромитовали репутацију своје независности и непристрасности. Постоји и нешто умереније становиште да би судије могле да буду чланови политичких партија, али да не би требало да заузимају у њима функције, нити да узимају учешће у формулисању партијске политике и партијских активности. Постоји и треће (доста усамљено) мишљење, по коме нема никаквих препрека за учлањивање судија у политичке партије као и вршења активне, па чак и водеће улоге у њима. Против оваквог становишта наводе се обично примери судија чланова партија у једнопартијским државама¹³⁴. Све у свему, ако се **Декларација** узме као меродавна, остаје као усвојено и прихваћено да

¹³⁴Белешка уз чл. 22. Сиракушког нацрта принципа о независности правосудја.

судије треба да буду ван редова политичких партија, сходно својој специфичној "дужности резерве" коју друге професије немају.

Да из свега реченог не би произашло да су судије у односу на друге грађане ускраћене, признаје им се низ политичких права као нпр. право на колективну акцију ради заштите своје судске независности (чл. 2.09). Сматра се да судије треба да формирају и да се придруже удружењима судија да би на тај начин представљали своје колективне интересе, изражавали своје мишљење, заузимали писмено или усмено ставове који се тичу њихове службе уопште као и администрања правде (белешка уз чл. 22. **Нацрта**).

Кодекс предвиђа да судије могу писати чланке за новине, појављивати се на телевизији и давати интервјуе средствима јавног информисања (чл. 34). Ипак, познат је случај који се десио јануара 1986.г. у Енглеској када је тадашњи Лорд Канцелар, Лорд Халшам саветовао групу судија да се не појављују на програму ББЦ-а о баристерима. То је област о којој су судије, будући да су бивши баристери, имали много тога да кажу из сопственог искуства. Тема није ни политички контроверзна, нити може да прејудицира неку судску одлуку у било ком случају који би дошао пред суд, па је захтев за уздржавањем од учешћа у том програму тешко могао да нађе оправдања. Ипак, по Лорду Халшаму, њихова независност је тиме могла да буде угрожена, па им је препоручио неучествовање. На срећу управо по независност правосуђа, двојица судија су, како каже Пеник¹³⁵ показала завидан ниво независности одбивши да се понашају по захтеву Лорда Канцелара и узели су учешће у том телевизијском програму.

Судијама се признаје слобода веровања, изражавања, удруживања и окупљања (**Декларација**, чл. 2.10).

Конечно, да би се обезбедила потпуно чиста ситуација у погледу могућих утицаја, предвиђа се одустајање судија од појединих случајева. **Нацрт** иде најдаље наводећи у чл. 23. да судије могу и треба да настоје да не учествују у случајевима у којима њихова независност не може да буде обезбеђена на одговарајући начин, било да је доведена у питање од једне или обе странке. У сумњивим случајевима суд или

¹³⁵Pannick: op. cit. str. 17.

министарство правосуђа или пак, председник врховног судског тела, треба да одлуче о захтеву судија о коме је реч. **Декларација** краће предвиђа у чл. 2.31 да судије неће учествовати у случају где може постојати разумно заснована бојазан од његовог претпостављеног.

5.3. Интерна независност

Независан положај судије није комплетиран остварењем личне и стварне независности јер је у ту сврху неопходно постићи и тзв. интерну независност. Интерна независност је независност судија у односу на колеге а посебно судије вишег ранга, њихове претпостављене који би с обзиром на ту надређеност, могли да на разне формалне и неформалне начине утичу на њих и тиме угрожавају њихову личну и стварну независност. Под тим појмом се дакле, не подразумева никакав посебан тип независности, него заштита већ дефинисаних стандарда личне и стварне независности, али овога пута не вис-а-вис извршне и законодавне власти, него могућих утицаја унутар самог правосуђа. Дакле, ради се о посебним врстама напада на судску независност која може да произађе из уобичајене хијерархијске организације правосуђа, како између судова тако и између појединаца унутар њих. Ризик нарушавања судске независности од стране самих судија је већи у системима који дају судијама доминантнију улогу приликом постављања и унапређивања судија¹³⁶. Неформални утицаји могући су и када су тела за избор, именовање и постављање судија као и њихово напредовање, односно отпуштање, премештање и дисциплинско кажњавање састављена претежно од судија.

Нацрт зато предвиђа да никаква хијерархијска организација судова и разлика у статусу не треба ни на који начин да има везе са правом појединачног судије да се изражава слободно у сагласности са својим схватањем чињеница и тумачењем права (чл. 18). И **Декларација** је на сличном становишту предвиђајући у чл. 2.03 да ће судије у поступку доношења одлука бити независне у погледу својих колега и претпостављених. Без обзира на хијерархијску организацију судова и

¹³⁶Shetreet: op. cit. str. 641.

разлика у нивоу и положају између судија, то не може да на било који начин утиче на право судија да оформе свој суд слободно. Дакле, тиме се покушава сузбити евентуална појава недозвољене тенденције потчињеног држања судија према надређенима.

5.4. Административна независност

Колективна или административна независност обухвата оне елементе од утицаја за судску позицију који се признају судској професији као колективу а не као појединцима. То је независност правосуђа као целине и углавном значи веће учешће припадника правосуђа у централном администрирању судова, укључујући и припрему буџета за судове¹³⁷. То конкретније значи да су судије господари у својој кући, како се изражава Дика¹³⁸, а то укључује у себи и независност у вези надзора над радом судске администрације (персонала)¹³⁹. Даље, административна независност значи да извршна (нити било која друга) власт не може имати контролу над поделом послова између судија, премештањем судија из једног суда у други или појединих одељења у истом суду, доделом појединих врста случајева, тј. одређивањем ко ће судити у конкретном случају, одређивањем времена заседања суда, времена судског одмора¹⁴⁰.

Пре свега, предвиђа се да је судство надлежно, директно или на други начин, за решавање свих случајева судске природе (чл. 2.05. Декларације). И Кодекс у чл. 8. предвиђа да је судска материја у ис-

¹³⁷Jules Deschenes: Toward an independent judiciary: Canadian and international perspectives, (Judicial independence), Chapter 47, str. 516.

¹³⁸Михајло Дика: Право на независног судца, Зборник радова Правног факултета у Загребу, 1989, суплемент броју 5-6, стр. 867.

¹³⁹Бирократска машина неопходна за функционисање суда може да нарасте до таквих размера да може да се деси да административни "реп" буде тежи од судског "пса", па је и то један од разлога због чега је важно да судије имају пуну контролу над судом. Lord Lane: Judicial independence and the increasing executive role in judicial administration, (Judicial independence), Chapter 48, str. 528.

¹⁴⁰Shetreet: op. cit. str. 652.

кључивој надлежности правосуђа. Даље, предвиђа се да је суд одговоран за распоређивање случајева појединим судијама или појединим одељењима суда у сагласности са законом или правилима суда (чл. 19. Нацрта). И Декларација садржи одредбе о томе да је правосуђе само одговорно за одређивање случајева појединачним судијама или одељењима суда, сходно постојећим правним одредбама или правилима суда (чл. 2.43).

Административна независност се односи и на специфичну област учешћа у креирању буџетских средстава неопходних за њихово функционисање. Идеја судске административне или колективне независности захтева веће могућности учешћа у централној администрацији а најзначајније у припреми буџета¹⁴¹. Судски буџет треба да буде презентиран директно одговарајућем парламентарном комитету без потребе да се прибавља одобрење кабинета као што је процедура у многим земљама у односу на буџет других институција. Тај систем је у сагласношћу са принципом одговорне владе, где је министар одговоран парламенту за функционисање правосуђа као и потребне трошкове¹⁴². Тако Нацрт предвиђа у чл. 25. да буџетска средства намењена судовима треба да буду одређена од стране надлежне власти у сарадњи са правосуђем. Правосуђе треба да буде способно да поднесе свој захтев трошкова у виду буџетских средстава одговарајућем органу. Или како то опширније одређује Декларација, судови ће имати главну одговорност за вршење судске администрације. Судски буџет ће се припремати од стране и у сарадњи са правосуђем. Судови ће поднети своје трошкове као буџетски захтев надлежном органу, при чему ће за државу бити приоритет највишег реда да прибави адекватна средства за омогућавање исправног администрирања правде, укључујући физичке погодности за одржање судске независности, достојанства и ефикасности, судски персонал као и потрошна средства (чл. 2.40- 2.42).

Судови морају имати контролу над употребом и наменом различитих делова судских зграда као и обавезу одржавања и право преуређивања делова судских зграда. Ако суд нема контролу над зградама

¹⁴¹Shetreet: op. cit. str. 599. i str. 399.

¹⁴²Shetreet: op. cit. str. 649.

и другим физичким средствима, његова независност може да буде угрожена са много страна¹⁴³. Одговорност судија треба да буде и организована обезбеђења суских зграда (наоружани чувари, интерни ТВ систем, идентификација и претрес посетилаца приликом улаза у суд, и сл.) јер се сматра да би вршење мера обезбеђења судова од стране вансудских фактора, такође могло да представља претњу независности судија.

7. НЕЗАВИСНОСТ ПРАВОСУЂА У КРИЗНИМ ВРЕМЕНИМА

И у временима ратова или тешких националних криза правосуђе треба да има контролу над лишавањем слободе, без обзира од стране ког органа је то спровођено или одређивано, а жртве таквих мера треба да буду овлашћене да се жале судовима¹⁴⁴. Могуће је, такође, да у периодима револуционарних друштвених промена судије буду сматране као припадници, чак инструменти раније владајуће класе, па могу изгубити службу ако одбијају да испуњавају наређења нове власти. Понекад је њихов положај у таквим временима такав да имају могућност да помажу у доношењу нових закона и то како сматра Симон¹⁴⁵ треба да чине настојећи да при том поштују правила Опште Декларације о људским правима. Или, ако парафразирамо речи Lorda Scarman-a¹⁴⁶, када су времена ненормална и када се живи у страху и предрасудама, закони су нужно у неприлици, али како међународни инструменти предвиђају, од судија се и тада очекује да наставе да штите независност своје професије остварујући тиме заштиту основних људских права.

Чињеница је да се у друштвима која се мењају, односно за време друштвених и економских криза, правосуђе има специфичну улогу.

¹⁴³King: op. cit. str. 406.

¹⁴⁴Simon: op. cit. str. 439.

¹⁴⁵Simon: op. cit. str. 548-9.

¹⁴⁶Anderson: op. cit. str. 9.

Међународни инструменти и тада инсистирају на дужности очувања основних квалитета судске независности као и њиховој незаменљивој улози у заштити људских права. Сматра се да судије треба потпуно да се информишу о циљевима и политици друштвених промена. Морају такође да буду посебно пажљиви када је у питању ограничавање личних слобода и одлучни у супротстављању свакој врсти дискриминације.

Како наводи **Декларација** у чл. 2.06д у временима кризе, цивилима оптуженим ма за које кривично дело ће се судити од стране редовних, цивилних судова. Хапшења лица административног карактера вршено без оптужби биће испитано од редовних судова на начин habeas corpus-a, као и испитивање сваке жалбе или навода о лошем третману. Чл. 2.07 предвиђа да никаква сила неће бити употребљена ради уплитања у судски поступак; извршна власт неће имати контролу над судском функцијом а такође неће имати ни овлашћења да прекине или суспендује судске активности. Она ће се уздржати од било каквог чињења или нечињења које би могло да утиче на судске одлуке као и њихово спровођење. Одредбе следећег члана, 2.08. предвиђају да закони или владини декрети не могу да имају ретроактивну снагу ревидирања одређених судских одлука, нити ће моћи да мењају састав суда да би евентуално на тај начин утицали на доношење одређених одлука. Због свега тога је судијама дато право да предузимају колективну акцију заштите своје независности.

Нацрт признаје у одредби чл. 28. да понекад долази до озбиљних сукоба између судске и извршне или законодавне власти у друштвима у којима се врше радикалне промене. Судије се наине, често налазе у амбивалентном положају, јер с једне стране треба да прихвате и дају одређен допринос циљевима и политици друштва које се мења, учествујући у законодавном процесу или оцењивању административних одлука. С друге стране они морају да поштују и заштите људска права појединаца и група као што је то предвиђено уставом, законима и одговарајућим међународним инструментима. Као и у другим ситуацијама, правда захтева од судија да пресуђују непристрасно између сукобљених права и интереса и да примењују законе у складу са својим разумевањем њиховог значења.

8. ОДГОВОРНОСТИ НЕЗАВИСНИХ СУДИЈА

Вредност принципа судске независности је у заштити судија од отпуштања или других санкција предузетих од владе, или владиних органа, незадовољних садржајем донетих одлука, али судска независност није предвиђена и не треба јој дозволити да буде ни штит за судске злоупотребе, нестручности нити препрека да се испитају могуће жалбе и приговори на њихов рад¹⁴⁷. Погрешно је претпоставити да судови који одлучују о ограничењу слободе, имовине, па чак и о људским животима, треба да буду недодирљиви по питању одлука које су донели¹⁴⁸. Наиме, јавна одговорност судова и судија су неопходна основа поверења јавности у суд. Постоји наиме, фина веза између дужности професији и одговорности друштву¹⁴⁹. Судови могу да врше своју функцију као институције за решавање спорова у друштву само ако је поступак за решавање тих спорова поштен, ефикасан и експедитиван. Јавно поверење, које је основа за грађење судске независности и логички му претходи, постиже се поштовањем бројних начела, као што су на пример, начело да се судске пресуде јавно објављују, као и начело давања образложења судских одлука.

Важност јавног поверења у судове се добро одражава у слогану да "правда не мора само да буде вршена, већ то вршење правде мора да буде и видљиво"¹⁵⁰. Или како помало духовито каже Пеник¹⁵¹ наглашавајући потребу јавне контроле правосуђа, "Право је превише озбиљна ствар да би било препуштено искључиво судијама"¹⁵². Пораст улоге правосуђа је делимично резултат друштвеног напретка јер је

¹⁴⁷Pannick: op. cit. str. 99.

¹⁴⁸Stephen: op. cit. str. 542.

¹⁴⁹McGuigan: op. cit. str. 481.

¹⁵⁰Shetreet: op. cit. str. 656.

¹⁵¹Pannick: op. cit. str. 73.

¹⁵²Судије наиме нису више "лавови испод престола" тј. одговорни само монарху, Pannick, op. cit. str. 204.

развитак појма и праксе "друштвених" права типичан законски продукт друштва благостања¹⁵³.

Наиме, развитак тзв. колективних процедура¹⁵⁴ довели су до настанка тзв. масовног права које трансформише оно што је некада била двострана чка парница у велику вишестрана чку парницу¹⁵⁵. Дакле, у споровима старијег типа радило се о појединачним правима чак и када је једна од странака била држава. Сада је, међутим, ситуација често таква да суд мора да одлучује о споровима из широког домена људских вредности, од великог моралног значаја, чије последице могу да задиру у саме корене једног друштва¹⁵⁶.

Краће речено, судије имају и користе моћ, а са моћи долазе и одговорности за њену употребу¹⁵⁷. Ни једна институција не може да ради без постојања одређене одговорности друштву. Ни судство, а посебно независно судство не може постојати без судске одговорности за промашаје, грешке и злоупотребе. Тако је могуће идентификовати законску, јавну или друштвену и неформалну одговорност судија. Прва подразумева дисциплински надзор над судијама, жалбену ревизију њихових одлука, уз постојање грађанскоправне и кривичноправне одговорности за случајеве злоупотребе, примања мита или сличног недозвољеног понашања. Друга подразумева контролу над судијама од стране парламента или другог законодавног тела које постоји у сваком друштву.

Јавна одговорност је одговорност пред друштвом а инструмент њеног вршења је најчешће штампа, као и друга средства јавног информисања. Ту долазе у обзир и средства научне јавности, тј. научне, стручне, критичке анализе, презентирани у научној периодици, монографијама, научним скуповима. Постоји и тзв. нејавна одговорност у виду неформалних група за притисак-лобија, као и контрола такође

¹⁵³Shetreet: op. cit. str. 593.

¹⁵⁴Као што су у Сједињеним Државама class action, у Немачкој Verbandsklagen или у Француској action collective.

¹⁵⁵Shetreet: op. cit. str. 593.

¹⁵⁶Stephen: op. cit. str. 541.

¹⁵⁷Cappelletti: op. cit. str. 551.

неформалног карактера у оквирима саме професије од стране колега¹⁵⁸.

У свим поступцима и врстама контроле леже такође и корени потенцијалних притисака и недозвољених утицаја на судије, што је онда дакако нарушавање њихове независности. Али сама критика правосуђа није опасно зло којег би требало да се плаше они који желе да заштите судску независност. Другим речима, критиковање рада судија неће угрозити њихову независност, јер је то начин на који се најбоље могу идентификовати недостаци правног система и пружити помоћ одржавању високог нивоа судског обављања њихових дужности¹⁵⁹. При том, јавна критика може бити уперена на све аспекте правосудних активности, укључујући и доношење судских одлука, понашање судија, постављање судија, судску процедуру и одржавање суда. Јавно критиковање судова су део општег тренда нараслог јавног интереса за све друштвене и владине институције отвореног, демократског друштва¹⁶⁰.

Независност судова као комплексан појам не треба схватити као неку врсту интерне ствари која се тиче само самих судија. Као што је наглашено, њена сврха није професионално привилеговање ради постизања престижа судија. Сврха независног правосуђа је у томе што оно представља суштински услов за поштовање људских права. Свакоме треба омогућити поштено (фер), јавно суђење од стране надлежног, независног и непристрасног суда установљеног на основу права, како то предвиђа Универзална Декларација о људским правима (чл.10) и Међународна Конвенција о грађанским и политичким правима (чл.14. ст 1.). Независно правосуђе је незаобилазно у остваривању тих вредности.

Нешто слично предвиђа и **Декларација** где се помиње да свако има право на ажурно суђење од стране раније постојећих, редовних судова или судских трибунала чије су одлуке подређене праву и испитивању од стране виших судова. Или како је речено у чл.2.01 не-

¹⁵⁸Shetreet: op. cit. str. 654.

¹⁵⁹Pannick: op. cit. str. 128.

¹⁶⁰Shetreet: op. cit. str. 658.

зависност правосуђа је неопходна да би се остварили следећи циљеви функционисања правосуђа: непристрасан рад правосуђа, поверење између грађана и грађана и државе, унапређење судске функције у оквирима одређених граница, као и вршење и остваривање људских права и осигурање услова под којима сви људи могу да живе сигурно под владавином права.

9. ПРВА ДОМАЋА УСТАВНА И ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ

Лична независност судија се постиже када се одлучивање по егзистенцијалним питањима врши унутар судске професије, независно од извршне или законодавне власти. Први услов за постојање таквог немешања је подела власти а њу предвиђа Устав Србије у чл. 9. где се наводи да судска власт припада судовима, извршна Влади а уставотворна и законодавна Народној Скупштини. Такође и Закон о судовима подвлачи да судска власт припада судовима као самосталним државним органима који судску власт врше независно.

Потпуна лична независност у смислу постојања овлашћења искључиво правосудних органа да одлучују о питањима судског статуса није могућа и нигде не постоји. Очување независности правосуђа се ипак постиже учешћем органа извршне и законодавне власти само у ограниченом, малом броју случајева законски стриктно регулисаних на тачно одређена овлашћења које не смеју бити ширене уз помоћ нејасних или уопштених формулација.

9.1. Постављање (избор) судија

Закон о судовима предвиђа да судије бира Народна Скупштина (чл. 3). Употребљени глагол "бирати" подразумева да се судија постаје "избором", што не би било сасвим прецизно, јер сматрамо да избор судија подразумева гласање целог или неког дела гласачког те-

ла¹⁶¹. Народна Скупштина као врховни законодавни орган може само да "поставља" или "именује" а не и да "бира" судије.

Непожељност учешћа органа извршне власти а поготово локалног нивоа је јасно подвучена и резултатима истраживања које је спровео Институт за криминолошка и социолошка истраживања (у даљем тексту: **Истраживање**). Наиме, у анкети Института спроведеној међу судијама, 93,7% испитаника сматра да је начин заштите независности судова у промени начина избора тако да судије постану егзистенцијално независне од општине начијој територији раде. Тиме се очигледно мисли на одредбе ранијег Закона о редовним судовима (Сл. Гласник 45/89) по којима је Комисија за избор и именовање прибављала мишљење о предложеном кандидату за судију на првом месту од скупштине општине са чије територије се бира судија (чл. 68. ст. 4).

Локални органи извршне власти по одредбама новог ЗОС-а немају више никаквих овлашћења у поступку избора судија, што сматрамо једним од важних доприноса овом аспекту судијске личне независности. ЗОС предвиђа у поступку за избор судије да прво Министар правде (као члан Владе, значи припадник извршне власти) на сопствену иницијативу или иницијативу председника суда за који се судија бира, оглашава слободно место судије (чл. 41. ст. 1). Затим прибавља мишљење о стручним и другим условима, свих пријављених кандидата за вршење судске функције, од колегијума суда или органа и организација у којима су кандидати обављали послове правне струке (чл. 42. ст. 1). Тако прибављено мишљење заједно са сопственим, Министар правде доставља надлежном телу Народне скупштине (чл. 42. ст. 2.) које пак са своје стране сачињава предлог за избор и подноси га Народној скупштини (чл. 40).

Судска професија има евентуално иницијативну улогу у покретању поступка, затим стручно-консултативну у поступку достављања мишљења Министру правде и коначно, састав законски неименованог скупштинског тела може да буде такав да у њему преовлађују припадници судске или правне професије. Ту је уједно и "кључ" обезбеђивања тога аспекта личне судске независности, с обзиром на значај пред-

¹⁶¹Као што је нпр. случај у САД.

лога кога то тело подноси Народној скупштини. Наиме, сматрамо да одлука Скупштине има пре свега карактер промоције, свечаног објављивања, а мање карактер одлучивања који очигледно припада поменутом скупштинском телу. Обезбеђивања адекватног састава тога тела, од судија и других припадника правне професије, сматрамо неопходном противтежом постојећим овлашћењима извршне и законодавне власти у поступку избора (постављања) судија. Уколико би пак његов састав био претежно од професионалних административаца, или пак партијских функционера или на неки други, било који начин био политички профилисан, сматрамо да би деликатна равнотежа односа трију власти била нарушена на штету тога важног аспекта личне независности судија.

Осим органа који учествују у избору (постављању) судија, од значаја за тај аспект личне независности судија су и прописани услови за стицање судског статуса. Постојећа међународна акта су сагласна да судије треба да се одликују професионалном стручношћу и компетенцијом као и личним квалитетима и интегритетом. Закон о судовима такође предвиђа у чл. 38. да судија треба да испуњава опште услове за рад у државним органима, да буде држављанин СФРЈ, има завршени правни факултет, положен правосудни испит, радно искуство на пословима правне струке у одређеном трајању и уживање угледа за вршење судијске функције. По резултатима **Истраживања** у прилог ригорозније селекције судија приликом избора, као једног од начина заштите судске независности, изјаснило се 89,3% испитаника¹⁶². То јасно говори не само о незадовољству судске професије постојећом праксом, већ и о директном повезивању висине критеријума за избор судија са њиховим будућим независним држањем.

Једнаки услови за конкурисање за судску функцију обезбеђени су законски предвиђеном обавезом јавног објављивања упражњеног судијског места као и одсуством одредаба о евентуалном фаворизовању по основу расне или националне припадности, по полу, социјалном пореклу, имовини, месту рођења или другом личном статусу, што иначе за-

¹⁶²Само 10,7% је сматрало да та околност није од значаја за њено обезбеђење.

брањују одредбе **Универзалне Декларације о независности правосуђа**. Декларација још захтева да поступак и стандарди избора судија убедљиво осигуравају поштено представљање друштва у свим његовим аспектима. Како законске одредбе у том правцу не садрже никаква ограничења нити посебна правила, треба препоручити надлежним органима да воде рачуна о пропорционалној националној, територијалној и полној заступљености, док би заступљеност расних и класних структура било у нашим условима неактуелно.

ЗОС предвиђа у чл. 30. ст 1. да председник суда утврђује распоред послова у суду и обезбеђује његово извршење, што се односи и на судије.

9.2. Премештање судија

ЗОС предвиђа две такве ситуације које не одступају од принципа заштите тога аспекта личне независности судија. Прво је распоређивање судије о чему одлуку доноси председник Врховног суда, а до кога може доћи само на пристанак премештеног судије и суда исте надлежности у који се премешта (чл. 53. ст 1). Друга ситуација је привремено упућивање судије на рад у други суд до чега долази само ако због спречености или изузећа судија или из других оправданих разлога буде доведено у питање вршење послова у том суду. За упућивање на рад у други суд такође је потребан пристанак судије о коме је реч, тим пре што у овом случају постоји могућност и упућивања у суд нижег ранга, тј. из окружног у општински суд. Одлуку о томе доноси председник окружног суда када су у питању окружне и општинске судије које се упућују у општинске судове са територије тога окружног суда, односно председник Врховног суда за окружне судије које се упућују у други окружни суд (чл. 54).

9.3. Сталност (трајност) судске службе

Најважнији елеменат личне независности судија, па и најшире схваћеног појма судске независности узете у својој укупности, је стал-

ност (трајност) судске службе. Он се и историјски јавља као први елеменат гарантовања независности судског статуса чије је обезбеђивање довело до реалног успостављања независности судова. Суштина тога захтева је да судија мора да буде заштићен од дневно политичких промена у влади или другим органима извршне власти или променама у структури законодавних тела, промена партије на власти или персоналних промена шефа државе, па и самих промена друштвено-економског система. У читавом периоду после Другог светског рата, све до 1991 када је донет нови ЗОС, постојала је реизборност судија, тј. њихова служба није била стална већ су се бирали на одређени период. На пример, по одредбама последњег претходног Закона о редовним судовима (чл. 67. ст. 1) то је био период од осам година. Незадовољство судија таквим стањем изражено је и у **Истраживању** по чијим резултатима 71,8% судија сматра да је укидање института реизбора начин заштите судске независности.

ЗОС одређује у чл. 5. ст 1. да је судска функција стална, и да престаје када то судија сам затражи или када му престане радни однос због испуњености услова за пензију (чл. 45. ст. 1), што такође предвиђа и Устав Србије у чл. 101. Међутим, оно што у приличној мери дезавуише ту добродошлу и дуго очекивану сталност судске службе су прелазне и завршне одредбе ЗОС-а где је одређено да ће судије изабране по досадашњим прописима остати на судској дужности до завршетка поступка за избор судија (чл. 79), а који ће се за судије свих судова извршити најкасније до 28. септембра 1992. године (чл. 71. ст 3). Можда *ratio* ових одредаба лежи у чињеници да су постојеће судије изабране у некадашњем, сада превазиђеном поступку предвиђеном Законом о редовним судовима из 1989, чл. 68. Сталност којој претходи "само још један" избор, може да се претвори у празно слово на папиру. Не само што је суштински угрожена лична независност тренутно постојећих судија, већ је можда угрожено и трајније, будуће заснивање сталности судске функције. Наиме, евентуална следећа промена, нпр. партије на власти, или нека друга, имаће легитимитет у овом закону и на њему базираној пракси, да спроведе своју "сталност судске функције" којој претходи комплетан реизбор свих судија у свим судовима. То је управо оно што се коси са суштином сталности судске функције, личном независношћу судија и општом не-

зависношћу правосуђа. То је коначно и у супротности са одредбама чл. 101. УС где предвиђена сталност није ничим условљена нити намењена само поново изабраним судијама.

9.4. Адекватно финансирање правосуђа

Адекватно финансирање правосуђа је у међународним актима подвучено као један од услова за њихову независност. Ratio ових одредаба је очување независности од могућих искушења до којих би могло да дође услед материјалних тешкоћа или ниског стандарда живота. У **Истраживању** 86,9% испитаника сматра да се заштита независности судија може постићи повећањем личних доходака судија. Иако релативно ниска примања сигурно нису ни једини нити главни разлог који доводи до појаве угрожавања независности судија, она несумњиво доприносе стварању и одржавању једног нестабилног личног и професионалног статуса судије.

ЗОС се не бави посебно питањем висине судских примања одређујући само уопштено да средства за рад судова обезбеђује Република (чл. 7), специфицирајући да се та средства обезбеђују у буџету Републике (чл. 65), што би требало да буде гаранција и њихове адекватности, односно прилагођености судском статусу.

9.5. Имунитет судија

Имунитет судија уопште није предвиђен ЗОС-ом, а уставне одредбе нису довољно детаљне да би обухватиле све аспекте неопходне за обезбеђење лична независност судија. Наиме, начело да судије у вршењу својих законских овлашћења треба да буду слободне у делању тако да могу да поступају без страха од последица је од највећег значаја за вршење судске функције. Бити одговоран свакоме ко се осећа погођеним радњама судије неспојиво је са постојањем слободе и уништило би независност правосуђа. Уставне одредбе из чл. 96. ст 2. предвиђају да нико ко учествује у суђењу (дакле и судије) не може бити позван на одговорност за мишљење дато приликом доношења

судске одлуке. Не прецизира се, али се ту ради вероватно и о кривичној и грађанској одговорности. Судије такође, не могу у поступку покренутом због кривичног дела учињеног у вршењу судске функције бити притворени без одобрења Народне Скупштине (чл. 96 ст 2. УС).

Постојање судског имунитета се не сукобљава са правом које има појединац у погледу накнаде од државе за штету произашлу из немара, преваре или злоупотребе судских овлашћења. Пре би се рекло да такво право и постоји због тога што судски имунитет штити судију од оштетних захтева. А пошто не би било праведно да оштећени остане необештећен, уместо имуног судије, штету надокнађује држава. Може се ићи и даље у закључивању да је постојање таквог права грађанина да захтева накнаду штете од државе доказ да постоји судски имунитет. Тако нпр. Устав у чл. 25. предвиђа да свако има право на накнаду материјалне и нематеријалне штете коју му незаконитим или неправилним радом нанесе службено лице или државни орган, или организација која врши јавна овлашћења у складу са законом. Штету је дужна надокнадити Република Србија или организација која врши јавна овлашћења. И ЗОС у чл. 56. предвиђа да Република Србија одговара за штету коју проузрокује судија својим незаконитим или неправилним радом грађанима или правним лицима. То указује на постојање судског имунитета у погледу незаконитог и неправилног рада. Тај имунитет, међутим, не обухвата намерно проузроковане штете као и оне настале због крајње непажње, које ће оштећеној страни такође надокнадити Република али уз право да се компензира од судије који ју је проузроковао.

9.6. Дисциплинска одговорност и отпуштање

У ЗОС-у нема термина дисциплинског поступка, али када се поступак за разрешење судија води због нестручног или несавесног обављања функције, онда се ради о поступку дисциплинског карактера. Иницијативу за вођење таквог поступка могу дати председник суда и седница свих судија када се ради о судији њиховог суда, затим председник непосредно вишег суда, министар правде и надлежно тело Народне скупштине (чл. 48. ст 3). У иницијативи се наводе разлози за

покретање тога поступка а уз њу се прилажу потребни подаци и докази. Поступак за разрешење судије покреће председник Врховног суда а води га Врховни суд који утврђује да ли постоје разлози за разрешење. Ако утврди да постоје о томе обавештава Народну скупштину која обавештава судију да је разрешен, суд у коме је радио, Врховни суд и Министарство правде. Против одлуке о утврђивању престанка судијске функције и одлуке о разрешењу судије није допуштена судска заштита (чл. 49).

Такође је и термин "отпуштање судије" непостојећи у нашој законској регулативи, уместо кога се за сваки престанак судијске функције против његове воље, користи термин "разрешења". Судија ће бити разрешен своје дужности ако буде осуђен за кривично дело на безусловну казну затвора у трајању од најмање шест месеци или ако буде осуђен на кажњиво дело које га чини неподобним за вршење судијске функције; услед трајног губитка радне способности за вршење судијске функције, што се утврђује налазом и мишљењем надлежне здравствене установе; услед таквог вршења судијске дужности које подлеже већ поменутом дисциплинском поступку; као и ако се утврди да обавља функцију која је законски предвиђена као инкопатибилна са судијском. Поступак разрешења је за све случајеве исти.

Претходно важећи Закон о редовним судовима¹⁶³, међутим, изричито је предвиђао одредбама чл. 80. да се судија разрешава дужности ако буде укинута суд за који је изабран, а такође и ако скупштина друштвено-политичке заједнице одлучи да због обима послова смањи број судијских радних места у суду. Такав став је напуштен у ЗОС-у из чијих одредаба произилази да судије судова који су престали са радом (а њих је према одредбама чл. 74. приличан број), од дана ступања тога Закона на снагу, преузима суд који је преузео њихову надлежност. Они остају на дужности од ступања ЗОС-а на снагу до завршетка поступка избора свих судија који ће се извршити најкасније до 28. септембра 1992г.

Како Закон о судовима од 31. јула 1991 поставља законски оквир личне независности, може се говорити и о следећем питању, а то

¹⁶³Сл.Гласник 45/89.

је законска регулација стварне независности. Стварна (супстанцијална) независност судија значи да они у вршењу своје функције нису ничим обавезни сем да поштују закон и следе сопствену савест. Сваки судија треба да буде слободан да одлучују о питањима која су му поверена на решавање на основу сопствене процене чињеница и схватања права, без неодговарајућих уплитања, утицаја, директних или индиректних притисака са било које стране или од било кога. Тако схваћена стварна независност је заправо оно што се подразумева под независношћу судова у ужем смислу речи.

Концепт гарантовања одређеног комплекса статусних атрибута које чине личну независност проистекао је из захтева за обезбеђењем стварне независности. А како њу није било могуће постићи без претходно остварене личне независности, посебно оног аспеката који се односи на трајност судске службе, може се рећи да јој она логично претходни у виду инструменталног услова њеног остварења. Сматрамо да је тај услов новим одредбама ЗОС-а углавном, мада не у потпуности испуњен, тако да можемо говорити и о уставној као и законској концепцији стварне независности. Члан 96. УС предвиђа да су судови самостални и независни и суде на основу Устава, закона и других општих аката. И ЗОС у свом првом члану такође одређује да судови врше судску власт независно. Они штите слободе и права грађана, законом утврђена права и интересе правних субјеката и обезбеђују уставност и законитост. Такође и уставом предвиђена подела власти формално онемогућује мешање припадника законодавне и извршне власти у рад судова. Одредбе чл. 37. ЗОС-а предвиђају да у вршењу надзора Министарство правде не може предузимати радње којима се утиче на одлучивање суда у појединим судским предметима.

Сматрамо да би ради заштите стварне судске независности морале да постоје одредбе које онемогућују извршној власти да на било који начин, чињењем или нечињењем промени судску одлуку или лиши судску пресуду одговарајућег извршења. Извршна власт не сме да има могућност да поништи или суспендује делатност судског система на било ком нивоу. Такође и законодавна власт мора давати помиловања опрезно да би се избегло да то функционише као вид уплитања у судске одлуке односно њиховог дезавуисања. Законодавна власт та-

кође не може доносити законе са ретроактивним дејством које би било у супротности са судским одлукама. Ни законска акта нити владини декрети не смеју да имају такво ретроактивно важење које би могло да ревидира одређене судске одлуке, нити ће моћи да имају утицај на промену састава суда да би се тиме утицало на доношење евенуалне одлуке.

Поред тог уобичајеног уставноправног и законског регулисања стварне независности на начин да се судије у поступку доношења одлука, учине стварно независним и самосталним од органа извршне и законодавне власти, постоји оно што се дефинише као императивна дужност уздржавања (дужност резерве) судија од тзв. непрофесионалних активности. Под тим се пре свега подразумевају политичке активности.

Нешто слично предвиђено је и одредбама чл. 100. Устава где се судији забрањује да врши службу или посао који је законом утврђен као неспојив са судијском функцијом. ЗОС је пак прецизније одређујући у чл. 5. ст 2. да судија не може бити: 1) народни посланик и одборник, чиме се испуњавају услови инкомпатибилности са чланством у представничким телима националног или локалног карактера; 2) даље, судија не може вршити политичке или правне функције, које иако нису прецизније одређене или побројане, вероватно обухватају учешће у органима извршне власти, пре свега влади, као и узимање учешћа у руководећим телима политичких партија; 3) судија такође не може вршити другу службу, посао, или дужност која би могла утицати на његову самосталност и независност или која би умањивала његов углед или углед суда. Сматрамо да су поменуте одредбе ЗОС-а осим оних које се не односе на учешће у представничким телима, наведене доста уопштено, па би било корисно прецизније одређење које тачно политичке или пословне активности нису спојиве са судском функцијом. То тим пре што је један од разлога за њен престанак противно вољи судије, управо вршење послова и функција неспојивих са судијском дужношћу. Сматрамо да судије имају право да буду унапред обавештене који се тачно послови и функције сматрају инкомпатибилним са њиховим положајем, да не би долазило до неспоразума, неједнаке или још горе, дискриминаторне праксе.

Интерна независност је независност судија у односу на друге судије истог или вишег хијерахијског ранга. Одредбе чл. 30. ст 2. да председник непосредно вишег суда може предузимати радње ради праћења рада нижег суда и с тим у вези тражити податке и обавештења која су му потребна ради праћења и проучавања судске праксе, примене закона и у односу на друга појединачна питања која се појављују у остваривању судске функције, као и ради поступања по представкама и предлозима грађана, из чл. 31. ст 1. не угрожавају интерну независност судија. Такође је изричито предвиђено да у вршењу надзора, Врховни суд не може предузимати радње којима се утиче на одлучивање суда у појединим судским предметима (чл. 37).

Административна или колективна независност обухвата одређене гаранције независности судској професији као колективу а не као појединцима који су штитени личном, стварном и интерном независношћу. ЗОС регулише питање финансирања на тај начин да се овлашћења Министарства правде у погледу организације и праћења рада суда односе и на обезбеђивање материјалних услова за рад (чл. 32 ст 1 т 2). Сама средства за рад судова обезбеђују се, како је већ речено, у буџету Републике. Њихов износ утврђује надлежни органи у складу са потребом благовременог и уредног извршавања њихове функције (чл. 66). По одредбама чл. 67. структура тих средстава, тј. њихова подела на средства намењена личним дохоцима, материјалним трошковима, трошковима поступка и за опрему и унапређење рада суда, врши се годишње.

Одредбе ЗОС-а предвиђају да судска управа обухвата послове који се односе на обезбеђење услова за рад и пословање суда, од којих би по административну независност били од значаја: организовање унутрашњих послова у суду, вођење статистике и извештаја суда, послови позивања и распоређивања судија поротника, послови у вези са судским тумачима и вештацима, финансијско-материјално пословање суда, послове у вези са притужбама странака на рад суда (чл. 28).

III. ИСТРАЖИВАЊЕ: "ПОЈАВЕ УГРОЖАВАЊА НЕЗАВИСНОСТИ ПРАВОСУЂА"

1. УВОД

У Институту за криминолошка и социолошка истраживања је током петогодишњег истраживачког периода 1985-1990 рађен пројект "Појаве угрожавања независности правосуђа". У његовим оквирима извршено је и анонимно анкетирање судија општинских и окружних судова у већим градовима Србије¹⁶⁴. Упитник је садржао питања груписана у девет целина које су обухватале различите аспекте претпостављеног интервенисања, као што су питања субјеката који упућују интервенције и коме, средина у којима се оне најчешће дешавају, понашања судија поводом интервенција, последица које могу наступити услед одбијања да се поступи по њима, и сл. Сва питања су у каснијој обради укрупњена са ставовима судија о постојању интервенција и могућим последицама услед њиховог одбијања, старошћу, дужином судског стажа, полом и резиденцијалношћу судија (тј. да ли су или не, рођени у месту седишта суда у коме раде).

Сматрали смо да је проблематика угрожавања независности правосуђа у овом периоду друштвених односа најинтересантније питање везано за право и правосудну праксу. Наиме, још у време конципира-

¹⁶⁴Због потпуне анонимности гарантоване судијама у овом истраживању није обрађен као податак и место испитивања судија да би се избегла евентуална билазан испитаника од закључака типа, "да се нпр. у месту А више прихватају приватне интервенције него у месту Б".

ња пројектног задатка¹⁶⁵ пажњу је скренуло такво функционисање правосуђа које уместо разрешења конфликтних ситуација и друштвених односа поремећених сукобима, расветљавањем и решавањем кривичне ствари, може да има и супротно дејство, креирајући нове друштвене тензије и сукобе.

У процесуирању кривичних и грађанских предмета судови морају бити независни, тј. морају судити по закону и слободном судијском уверењу. Сугестије са стране су непожељне а када те сугестије долазе са позиција несумњиве друштвене моћи онда је јасно да се ради о таквим интервенцијама која фактички угрожавају независност судова.

Имали смо у виду и то да треба разликовати угрожавање независности судова путем тих, тзв. званичних интервенција, тј. интервенција које долазе од стране припадника политичко-привредне врхушке, од интервенција од стране приватних лица које угрожавају непристрасност, односно, нестраначност судова. Наравно, понекад је врло тешко разликовати те две врсте интервенција пошто има случајева да се интервенише приватно али са позиција друштвене моћи. Заправо и све те, тзв. "званичне" интервенције, почеле су да се спроводе у пракси као приватне чиме су отворена врата и оним много штетнијим деловањима на суд. Имали смо у виду и чињеницу да су ове две појаве чврсто испреплетане у узрочно-последичним везама да их је тешко раздвојити. Наиме, тамо где могу да интервенишу пријатељи, рођаци, комшије или земљаци заинтересованих судских странака у поступку, тим пре може да се утиче са места несумњиве друштвене моћи.

Утицајима на суд несумњиво погодује постојање института реизбора судија, дакле лична независност законски није била најдоследније конструисана и обезбеђена. Такође је питање финансирања било лоше решено јер се правосудне институције везују за друштвено-политичке, територијалне заједнице¹⁶⁶ тако да су у приличној мери, преко те егзистенцијалне зависности од општине или града који их издржавају отворена врата могућим утицајима које са своје стране конципирају чак и зависност одређене мере као сасвим нормалну. То све сигурно,

¹⁶⁵1986.

¹⁶⁶Писано током 1989 године.

никако не погодује очувању законом прокламоване независности судова.

Истини за вољу свесни смо чињенице да и могуће укидање реизборности судија, промена начина финансирања на централизовано, као и увођење стриктне поделе власти, још увек неће искоренити појаву интервенција и утицаја на судове. Ипак, сматрамо да би у таквој хипотетичкој, будућој ситуацији, много мањи број упућених интервенција био усвајан, тј. једноставно приличан број њих не би имао ефекта, па би се временом и смањио број таквих покушаја. Конципирали смо следеће претходне претпоставке:

1) да постоје интервенције на судије и судове као институције у процесу доношења одлука, од којих се онда, многе тако донете, додуше крећу у оквирима закона, али су на неки начин другачије но да су донете без постојања интервенција;

2) да постоје и приватне интервенције, али такође и интервенције од стране лица на одређеним функцијама;

3) да су интервенције које долазе злоупотребом одређених функција, партијских, привредних, административно-управних, далеко опасније и штетније за функционисање целокупног правосудја него оне које долазе од стране познаника, рођака као приватних лица;

4) да интервенцијама од стране одговорних органа погодује систем реизбора судије, пошто судије везане реизбором постају осетљивије и попустљивије на притиске у погледу одлучивања у конкретним предметима;

5) да анонимни моћници који интервенишу, односно врше притисак на судије то могу да раде тј. имају одрешене руке управо захваљујући чињеници да је судско место реизборно и да према томе, судије егзистенцијално зависе од тих ванправосудних структура;

6) да се судијама које одбијају да поступе по таквим "инструкцијама" које долазе од стране ванправосудних структура, могле десити и дешавају разне непријатности у самом суду и у служби, а нарочито приликом реизбора;

7) да се често не интервенише отворено и у виду притисака, него у виду консултација, разговора сугестија и сл. што је мање драстичан, али не мање штетан начин ограничавања независности судова у доношењу одлука;

8) да постоје средине у којима се такав вид индиректног утицаја сматра нормалним, дакле да се уопште и не идентификује, нити се доживљава као интервенција нити као начин угрожавања независности судова;

9) да су мање и затвореније средине подложније утицајима како директним тако и индиректним, више но што се дешава у великим градовима;

10) да упркос свега, постоје судије од снажног моралног интегритета у свим срединама на које се ничим не може утицати када је у питању доношење одлуке у конкретним ситуацијама;

11) да је једна од неопходних решења ситуација угрожавања независности судова, ма који обим имала та појава, укидање института реизбора судија, као и финансирање правосудних органа од стране општина односно друштвено-политичких заједница на чијој територији делују правосудни органи;

12) да не треба минимизирати приватне интервенције чији је обим такође непознат, тј. егзактно није утврђен али постоји доста разлога да се верује да је такође веома присутан у свакодневној пракси;

13. да је питање угрожавања независности судова нека врста "табу тема" дакле нешто о чему мање више сви знају, постоје лична искуства, али се мало ко усуђује да о томе говори јавно, мало ко има стварне доказе о постојању појединих случајева, и мало ко жели да отвори "Пандорину кутију" хватајући се укоштац са тим проблемима;

14. да разлози за избегавање додиривања теме угрожавања независности судова леже не у одсуству личне храбрости или некаквој стварној немогућности доказивања постојања те негативне појаве, већ у чињеници да је мало који друштвени фактор у постојећим друштве-

ним околностима стварно вољан и способан да започне и доврши решавање тога проблема;

15. да интервенције постоје и у свим другим друштвеним сегментима не само у правосуђу, практично свуда где се доносе неке одлуке, којима се решава нечија судбина, а то је и просвета, и здравство и трговина и привреда. Једноставно, томе је подложна практично свака област друштвених делатности, па је свако решење за спречавање интервенција у правосуђу ради заштите независности судова, ма како било поштено замишљено, вероватно неефикасно јер је парцијелно;

С тим у вези конципиран је упитник који је требало да обухвати све ове претпоставке да би се утврдило да ли има основа за њихово постојање или не. Од више од 500 упитника колико је подељено судијама редовних општинских и окружних судова у Београду, Смедереву, Нишу, Пожаревцу, Шапцу, Ваљево, Краљеву и Крагујевцу, потпуно попуњених се вратило 206. То говори о делимичном неповерењу и нелагоди судија да говоре о овом питању иако је приликом анкетирања било наглашено да је анкета потпуно анонимна, да ни име града и суда неће нигде фигурирати као податак.

Од судија које су се ипак одлучиле да одговоре на сва постављена питања, има 63,1% мушкараца, и 36,9% жена. У месту седишта суда рођено је 34,5% а ван њега 65,5% судија. Преко 50 година старости има 29,6%, између 41 и 50 година - 28,2%, између 31 и 40 - 40,3% и испод 30 1,9% судија. По дужини судског стажа најбројнија је тзв. средња генерација. Судије са најдужим судским стажом, преко 20 година има 23,4%, средња генерација између 11 и 20 година обухвата 37,4% испитаника, 19,9% је оних који суде између 5 и 10 година и 18,9% оних који су судије испод 5 година.

Дакле, типичан судија нашег узорка, је мушкарац, рођен изван места седишта суда, око 40 година старости који као судија ради нешто више од 10 година година.

2. ПОСТОЈАЊЕ СУДСКИХ ИНТЕРВЕНЦИЈА И СРЕДИНЕ У КОЈИМА СЕ ДЕШАВАЈУ

Испитаници су оцењивали постојање и учесталост интервенција на суд опредељујући се за одговоре, никада, ретко, понекад, често и најчешће. Логична претпоставка је да уколико се судије више изјашњавају у прилог постојања интервенција да оне заиста више и постоје а такође и њихово веће опредељење у прилог постојања интервенција посредно указује и на повећану спремност судија да им изађу у сусрет односно да их усвоје. Очигледност тих претпоставки је највероватније оно што је можда одбило извесан број судија да одговарају на нашу анкету.

Од оних који су одговорили на упитник, већина се определила за постојање интервенција - 85,9% што практично значи да се интервенише доста и свуда према конкретним могућностима интервенијента. Ипак треба обратити пажњу да су ти афирмативни одговори дати на један суздржан начин. Наиме 71,9% се међу одговорима који говоре о постојању интервенција опредељују за варијанту да интервенције постоје али нису тако честе, или да се о томе ипак више прича но што се стварно дешава. Из тога као и претходно наведене несклоности испитаника да одговарају на анонимну анкету се може закључити да су интервенције присутне у правосудној пракси и то вероватно више но што се признаје.

Екстремни одговори, нпр. да интервенција уопште нема (14,1%) односно супротно, да су оне део правосудне свакодневице (6,3%) добијају сразмерно мање гласова.

Да би се уочиле евентуалне разлике између појединих категорија судија, сви добијени одговори укрштени су методом контингенционих табела са старашћу и судским стажом испитаника, местом рођења (у и ван места седишта суда у коме тренутно раде), полом, и ставовима судија о могућем наступању последица по оне судије које се оглушују на упућене интервенције.

Постојање интервенција

(не постоје уопште-14,1%; у неким срединама постоје али не овде где ја радим-7,8%; тога има али ретко, више се о томе прича-35%; интервенције постоје али нису честе-36,9%; интервенције су део правосудне свакодневице-6,3%).

(позитивно 85,9%, негативно 14,1%)

Старост. За потпуно непостојање интервенција ("не верујем да постоје интервенције на суд (судије) у погледу доношења појединачних одлука"), највише су се определили припадници најстарије генерације, тј. старији од 50 година којих 18% сматра да је то права ситуација. За разлику од њих припадници генерације између 31 и 40 година сматрају да интервенција нема у 10,8% случајева.

Дужина судског стажа. Судије са најкраћим радним стажом од 5 година сматрају чак у 15,4% случајева да су интервенције део свакодневне судске праксе. Судије са дужим радним стажом су далеко опрезније - за исту изјаву определило се 3,9% судија из категорије са радним стажом између 11 и 20 година, као и 4,1% оних са радним стажом дужим од 20 година.

Место рођења судије. Судије рођене у месту суда далеко се више од оних са којима то није случај, опредељују за опцију о максималном постојању интервенција ("интервенције су део правосудне свакодневице"), чак седам пута више: 14,1% према 2,2%. Они су вероватно, као "домаћи" обавештенији о стварном стању, захваљујући својим рођачко-пријатељским везама.

Пол. Мушкарци и жене се углавном подједнако опредељују за одговоре о постојању интервенција.

Наступање последица услед одбијања интервенција. Судије које сматрају да приликом одбијања интервенција неће бити никаквих штетних последица по оног судију који их одбије, логично, најмање верују у постојање самих интервенција. Њих се наине чак 26,4% опредељује за непостојање интервенција. Скоро половина оних који се плаше могућих проблема услед одбијања интервенција тачније њих 49,3% сматрају да интервенције постоје али не тако често да би биле део свакодневне правосудне праксе. Та повезаност између уочавања интервен-

ција и наступања проблема услед оглушивања на њих с једне, односно негирања постојања и интервенција и евентуалних последица, с друге стране намеће један закључак као логичан. Наине, тамо где има интервенција оне су праћене и одређеним притисцима, тј. ко се у својој пракси сусрео са интервенцијама, није га мимоишла ни могућност доживљавања неугодности услед њиховог одбијања. И супротно, они који немају личног искуства са интервенцијама, па се мање изјашњавају у прилог њиховог постојања, немају ни сазнања о томе шта се може десити онима који их одбијају. Или још уопштеније, интервенције су обично праћене и одговарајућим притисцима погодним да у конкретним ситуацијама "оснаже" њихово дејство.

Средине у којима су могуће интервенције

Доста је распрострањено мишљење да су судске (као уосталом и друге интервенције) учесталије у мањим местима где, како се то обично каже, "свако сваког познаје", јер је тај фамилијаризам главни непријатељ професионалних односа. Постоји и супротно мишљење, да велики градови омогућују анонимност евентуалних учесника упућивања (и прихватања) интервенција правосућу, који онда због неспутаности услед контроле и моралне осуде средине имају много шире поље делатности. Због тога смо све добијене одговоре груписали по редоследу збира добијених позитивних гласова.

место интервенисања	да	не	укупно
1. мали градови, седишта општ. судова	90,8	9,2	100%
2. интервенише се свуда	90,3	9,7	100%
3. средњи градови са окружним судовима	85,4	14,6	100%
4. највећи, главни градови	85	15	100%

Пада у очи да се на првом месту заиста налазе мањи градови, седишта општинских судова, али је такође очигледно и да су све предложене опције добиле уочљиву већину гласова испитаника. Пошто

међу збировима свих позитивних одговора нема неке веће разлике, упоредили смо збирове одговора "често" и "најчешће".

интервенише се често или најчешће у:	
1. малим градовима, седиштима општинских судова	40,3%
2. свуда	34 %
3. средњим градовима, седиштима окружних судова	21,3%
4. највећим, главним градовима	17,9%

Из неочекивано учесталог одговора да су "интервенције практично могуће свуда" произилази да су оне заиста доста присутне. Такође је потпуно јасно да до њих најчешће долази у мањим градовима али ипак, величина града, седишта правосудних институција није једино што утиче на њихову појаву и учесталост, јер нема великих разлика у мишљења судија о срединама у којима долази до интервенисања - у прилог могућности наступања интервенција у свим средине се изјаснило преко 3/4 узорка.

Из добијених резултата видимо да је већинско мишљење испитаника афирмативно у погледу постојања интервенција и њихове распрострањености у свим срединама. Пада у очи и повезаност између изјашњавања у прилог постојања интервенција и последица оглушивања на њих (пораств уверења у присуство првих прати паралелни пораст афирмације других). Дакле, те доста распрострањене интервенције, праћене су и одређеним притисцима на судије да их прихвате.

Интервенције на судове нису само честа појава него су према мишљењу наших испитаника, честе у свим срединама. Добијени резултати ипак издвајају мале градове, тј. места са седиштем општинских судова, као средине са потенцијално већом учесталошћу интервенција, такође праћених учесталијим притисцима на судије да их прихвате. Примећује се и да поједине категорије судија показују доста међусобних разлика што је проузроковано специфичностима личног искуства произашлог из објективно различитих положаја које заузимају у судској хијерахији. То се односи пре свега на поделу судија на млађе и

старије и то по оба критеријума, тј. и по годинама старости и по дужини судског стажа. Наиме, млађе судије, посебно припадници најмлађих категорија се упадљиво више изјашњавају у прилог постојања интервенција, и то у срединама свих типова. Такође се више од својих старијих колега опредељују за могућност наступања проблема по судије које се оглушују на интервенције. Присуство те генерацијске разлике објаснили смо с једне стране већим животним и професионалним искуством старијих, способних да реалистичније оцене ситуацију. С друге стране, неприкосновенији положај старијих судија чини их мање изложеним интервенцијама и разним пратећим притисцима од млађих судија, који онда изјашњавајући се у прилог интервенција, једноставно изражавају своје лично искуство.

Разлике у ставовима између појединих генерација судија потичу и из веће опрезности и устезања старијих да негативне појаве именују њиховим правим именом, опредељујући се радије за блаже формулације. Самозаштитни механизам затварања очију пред реалношћу можда функционише и кроз радије давање пожељних а не потпуно тачних одговора.

3. КО ИНТЕРВЕНИШЕ - СУБЈЕКТИ КОЈИ УПУЉУЈУ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ СУДОВИМА

Једна скупина питања односила се и на групе субјеката од којих се претпоставља да долазе интервенције. При том смо имали у виду важну разлику између тзв. приватних интервенијената чије интервенције угрожавају непристрасност судова од тзв. званичних лица, политичко-привредних моћника, чије интервенције представљају атак на независност судова. Испитаници су имали задатак да оцене присуство и учесталост интервенција од стране појединих група субјеката, потенцијалних интервенијената опредељујући се за одговоре, никада, ретко, понекад, често и најчешће. У овом тексту субјекти, потенцијални интервенијенти су изложени по редоследу броја добијених позитивних гласова, па је тако, на првом месту одговор да су најчешћи интервенијенти приватна лица, тј. странке, њихови адвокати, рођаци и прија-

тељи. Не треба међутим испустити из вида ни чињеницу да су и оне групе потенцијалних интервенијената које су добиле најмање позитивних гласова, добиле заправо више од једне трећине гласова судија из нашег узорка. То говори у прилог хипотези о приличној распрострањености интервенисања на судове и то од стране врло разноврсних субјеката.

Питање је ипак, да ли су адвокати и њихови клијенти најкривљи за аномалије у правосуђу, али ставови судија указују на то. Такво је нпр. већинско опредељење испитаника да **НЕСАВЕСНИ АДВОКАТИ ШИРЕ ПОГРЕШНУ ПРЕДСТАВУ О КОРУМПИРАНОСТИ ПРАВОСУЂА** (тачно - 80,1%; нетачно - 19,9%), као и да **СТРАНКЕ НЕЗАДОВОЉНЕ ПРЕСУДОМ ЧЕСТО СМАТРАЈУ ДА ЈЕ ТО РЕЗУЛТАТ НЕЧИЈЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ПА СТВАРАЈУ ПОГРЕШНУ ПРЕДСТАВУ О УСПЕШНОСТИ ИНТЕРВЕНЦИЈА** (тачно-92,7%; нетачно-7,3%).

ОПШТИНСКИ РУКОВОДИОЦИ (никад-51,9%; ретко-18,4%; понекад- 23,8% често-4,9%; најчешће-1%).

позитивно-48,1%, негативно-51,9%

БИВШЕ СУДИЈЕ (никад-52,9%; ретко-24,8%; понекад-19,4%; често-1,9%; најчешће-1%).

позитивно-47,1%, негативно-52,9%

ДИРЕКТОРИ, ПОСЛОВОДНИ ОРГАНИ ВОДЕЋИХ ПРИВРЕДНИХ ФИРМИ, ОДГОВОРНИ ИЗ ПРИВРЕДНИХ КОМОРА (никад-59,7%; ретко-20,9%; понекад-16,5%; често-2,4%; најчешће-0,5%).

позитивно-40,3%, негативно-59,7%

ВИШЕ СУДСКЕ ИНСТАНЦЕ (никад-60,2%; ретко-21,2%; понекад-13,1%; често-3,4%; најчешће-1,9%).

позитивно 39,8%, негaитвно-60,2%

ПАРТИЈСКИ ФУНКЦИОНЕРИ (КАКО ИЗ САМОГ СУДА ТАКО И ИЗВАН ЊЕГА, НПР. ОПШТИНСКИ, ГРАДСКИ) (никад-60,7%; ретко-14,1%; понекад-19,4%; често-4,9%; најчешће-1%).

позитивно-39,3%, негативно-60,7%

ОРГАНИ СУП-А (никад-63,6%; ретко-18%; понекад-14,6%; често-3,9%).

позитивно-36,4, негативно-63,6%

СВИ ПОМАЛО, ЗАВИСИ ОД СЛУЧАЈА (никад-34%; ретко-21,8%; понекад-25,7%; често-3,4%; најчешће-15%).

позитивно-66%, негативно-34%

4. КОМЕ СЕ УПУЋУЈУ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ НА СУД

Уочавањем и класификацијом субјеката којима се упућују интервенције могу идентификовати и могући путеви превазилажења проблема. Такође је једна од почетних претпоставки била да ће евентуално разликовање обима упућених интервенција појединим категоријама субјеката, адресаната интервенција посредно, заједно са осталим питањима овог упитника, омогућити разликовање интервенција којима се угрожава непристрасност од оних којима се угрожава независност судова. Претходна претпоставка је била и то да угрожавање независности судова путем "званичних" интервенција иде најчешће институционално, дакле преко председника судова или лично судија које конкретно пресуђују одређени случај. Такође смо пре почетка истраживања сматрали да су "званичне" интервенције бројније и опасније од оних приватних. Зато смо као могуће адресанте "званичних" интервенција предвидели неколико могућих категорија а оне којима се упућују приватне интервенције смо све обухватили једном категоријом "чланова породице, рођацима, пријатељима, земљацима судија, и сл".

Резултати и овог сегмента истраживања као и осталих, међутим даје основа да сматрамо да се у пракси не прави и не уочава посебна разлика између тих приватних од оних "званичних" интервенција. Наиме, највише одговора добила је опција да се интервенције упућују свим потенцијалним адресантима, као што се из добијених резултата

може видети. То значи да се интервенише у зависности од конкретних могућности интервенијената.

Такође пада у очи да су у самом врху по добијеним гласовима и судија појединац, коме се могу упутити интервенције обе врсте како оне "званичне" тако и оне приватног карактера, али и председник суда, коме се по природи положаја већином упућују интервенције службеног типа (мада ништа не искључује ни приватне интервенције). Да се ради о појави која у правосудној пракси има приличан обим говори и чињеница да су све категорије могућих адресаната интервенција добиле више од половине гласова испитаника.

Сматрали смо такође да код одређивања појединих група потенцијалних адресаната интервенција не смемо да се ограничимо само на суд и судије, јер проблем има веће димензије. Из искуства је познато да постоје интервенције усмерене на тужилаштва, па и органе СУП-а да пре судске фазе кривичног поступка обуставе исти. Како све то доприноси ерозији поверења у државне органе и институције чији је примарни задатак разрешавање конфликтних ситуација, сматрали смо да и тај аспект проблема треба да буде испитан.

На питање коме се упућују интервенције редослед по добијеним гласовима испитаника је следећи:

коме се упућују интервенције	тачно	нетачно
1. интервенције су могуће према свима у зависности од тога ко интервенише и какве су могућности	80,6%	19,4%
2. директно судији појединцу или председнику суда	80,1%	19,9%
3. председнику суда	73,3%	26,7%
4. јавном тужиоцу	69,9%	30,1%
5. органима СУП-а	68,4%	31,6%
6. члановима породица судија	56,3%	43,7%

1. ИНТЕРВЕНЦИЈЕ СУ МОГУЋЕ ПРЕМА СВИМА У ЗАВИСНОСТИ ОД ТОГА КО ИНТЕРВЕНИШЕ И КАКВЕ СУ МУ МОГУЋНОСТИ (никада-19,4%; ретко-23,3%; понекад-24,3%; често-10,7%; најчешће-22,3%). позитивно 80,6%, негативно 19,4%
2. ДИРЕКТНО СУДИЈИ ПОЈЕДИНЦУ ИЛИ ПРЕДСЕДНИКУ ВЕЋА КОЈИ РАДИ НА ПРЕДМЕТУ (никад-19,9%; ретко-34,5%; понекад-28,6%; често-6,8%; најчешће-10,2%). позитивно 80,1% негативно 19,9%
3. ПРЕДСЕДНИКУ СУДА (никада-26,7%; ретко-19,9%; понекад-32%; често-13,6%; најчешће-7,8%). позитивно 73,3%, негативно 26,7%
4. ЈАВНОМ ТУЖИОЦУ ДА ОДУСТАНЕ ОД ГОЊЕЊА (никада-30,1%; ретко-21,8%; понекад-33,5%; често-10,7%; најчешће-3,9%). позитивно 69,9% негативно 30,1%
5. ОРГАНИМА СУП-А ЈОШ ПРЕ ЗАПОЧИЊАЊА ИСТРАГЕ (никада-31,6%; ретко-17,5%; понекад-28,6%; често-12,6%; најчешће-9,7%). позитивно 68,4% негативно 31,6%

6. ЧЛАНОВИМА ПОРОДИЦЕ СУДИЈА (никада-43,7%; ретко-29,6%; понекад-22,8%; често-2,9%; најчешће-1%). позитивно 56,3%, негативно 43,7%

5. ОЦЕНА ЕФИКАСНОСТИ ИНТЕРВЕНЦИЈА КОЈЕ СЕ УПУЉУЈУ СУДОВИМА

Од интереса је било сазнати како судије оцењују да ли се и у којој мери интервенције прихватају. При том ће бити презентирани резултати оне групе питања која садрже неки вид негирања те ефикасности, тј. одбијања њиховог прихватања од стране судија. Полазна претпоставка за овај део истраживања је да треба разликовати две одвојене појаве, од којих је једна постојање интервенција а сасвим друга, њихова фактичка ефикасност. Наиме, док се прва не може негирати, о појави усвајања интервенција се може рећи да је ипак по свом обиму знатно мање присутна у правосудној свакодневици.

ОДГОВОРИ КОЈИ НЕГИРАЈУ ЕФИКАСНОСТ ИНТЕРВЕНЦИЈА РАНГИРАНИХ ПО ДОБИЈЕНИМ ГЛАСОВИМА ИСПИТАНИКА

негирање ефикасности интервенција	ДА	НЕ
1. Странке незадовољне пресудом често сматрају да је то резултат нечије интервенције па стварају погрешну представу о успешности интервенција	92,7%	7,3%
2. Интервенише се доста, али је чињеница да је већина одлука донета без обзира на њих	89,3%	10,7%
3. Већина интервенција се у ствари одбије	88,8%	11,2%
4. То несавесни адвокати шире погрешну представу о корумпираности правосуђа	80,1%	19,9%
5. Интервенције не мењају став судија	79,6%	20,2%
6. На већину судија нико ничим не може интервенисати	73,3%	26,7%
7. Мање-више су познате судије на које се може интервенисати, њих има у свакој средини, али представљају мањину	62,6%	37,4%

Као што се из горње табеле види, сви одговори нашег упитика који су садржали неки вид негирања ефикасности интервенција упућених судовима су добили већинско опредељење испитаника, тј. за сваки од њих определило се више од половине свих испитаних судија. Највише је биран одговор да странке незадовољне пресудом сматрају да је она плод нечије интервенције па стварају погрешну представу о успешности интервенција. Истина је да се о интервенцијама можда више прича но што се оне стварно дешавају, но овај одговор уопште не негира постојање самих интервенција већ само њихових ефеката, тј. њиховог утицаја на доношење судских одлука. То још директније потврђује и следећи одговор, да се интервенише доста али да већина таквих поступака остаје без ефекта, тј. да се одлуке доносе независно од онога шта је њима тражено.

Најкраће речено, већина интервенција се у ствари одбије, што сматра скоро деведесет посто испитаника нашег узорка. Око једанаест

посто оних који се нису сагласили са том тврдњом можда одговара оном никада утврђеном броју интервенција које су ипак нашле пута и начина да постану ефикасне, тј. да делују на судску одлуку. Да несавесни адвокати шире погрешну представу о корумпираности правосуђа је варијација на тему првог одговора о гласинама које шире странке незадовољне пресудом.

Да интервенције не мењају став судија као и да на већину судија нико ничим не може интервенисати су слични одговори код којих је интересантније присуство негативних одговора осим већинског прихватања. Наиме, из негативне опредељености између једне петине и једне четвртине нашег узорка, могло би се размишљати о аналогном, пропорционалном постојању мањине судија на које се ипак може интервенисати односно оних интервенција које се ипак усвоје. Потврда да таквих судија ипак има, па да су чак и добро познати у својим срединама, али да су мањина, што се из свих претходних одговора и могло закључити, јасно произилази из последњег одговора за који се определило 62,6% судија нашег узорка.

Реална је чињеница да су у време нашег истраживања постојале интервенције, али као што смо и у претпоставили, ипак је само интервенисање једна ствар, а сасвим друга су успешне тј. ефикасне интервенције. Ових првих има али су оне друге знатно ређе. Колико њих заправо има, тешко је рећи, али они испитаници који увиђају да интервенције постоје макар и у ограниченом обиму, склонили су уверењу да је бар део њих и успешан, тј. да нађе пут и начин да утиче на судију у погледу доношења његове одлуке.

Резултат овог сегмента истраживања је да чак и хипотетично постојање штетних последица по судије који одбијају интервенције не води њиховом већинском прихватању већ одбијању, што значи да страх, бар по резултатима ове анкете није основни покретач ефектуирања интервенција. Наиме, ни једна категорија судија, ни они који верују у могућност наступања неких проблема по судију који се оглушује на интервенције, а још мање они који у то не верују, не сматра да би страх од евентуалних последица могао да има значајнију улогу приликом прихватања интервенција. То већинско опредељење се може протумачити као постојање професионалног интегритета и личне

храбрости судија да упркос, изгледа постојећих притисака, не одступе од свога уверења. То је управо онај моменат који спречава да очигледно присутне интервенције буду и ефикасније и самим тим већи проблем када би судије биле више спремне да их прихватају.

Жене-судије су кроз цео овај сегмент истраживања видљиво мање уверене од својих мушких колега у постојање ефикасних интервенција. Генерацијске разлике су такође присутне, па се тако млађе судије по годинама и дужини судског стажа чешће декларативно изражавају у прилог неефикасности интервенција. Но, мало дубља анализа свих одговора и њихових међуодноса, открива рањивост њихове позиције у смислу веће изложености интервенцијама и притисцима да их прихвате. То није случај са судијама најдужег судског стажа чији је положај неприкосновенији и као такав мање изложен могућим интервенцијама, нарочито оних које могу да буду ефикасне.

6. ПОСТОЈАЊЕ И ВРСТЕ ПОСЛЕДИЦА КОЈЕ СУДИЈЕ МОГУ ДА СНОСЕ УКОЛИКО НЕ ПРИХВАТАЈУ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

Једно од важних питања на које смо желели да одговоримо је да ли се у ствари, судије плаше да одбију интервенције. Наиме, постојале су индикације које су указивале на могућност да судије које се оглушују на интервенције сnose негативне последице разних врста, у зависности од конкретних могућности интервенијената. При том је јасно да већ и сама бојазан од хипотетичких последица у приличној мери нарушава независност судске професије, без потребе да оне стварно и наступе.

Овде ће бити детаљније изложени добијени резултати који се одnose управо на такве ставове судија о постојању последица оглушивања на интервенције и њихове врсте. Да би се уочиле евентуалне разлике између појединих категорија судија ови одговори укрупњени¹⁶⁷ су са полом судија-испитаника, затим чињеницом да ли су рођени у, или

¹⁶⁷Као начин обраде коришћен је метод контингенционих табела.

ван места седишта суда у коме су запослени, а у обзир је узимана и животна доб, односно старост, као и дужина судског стажа.

Иначе, овај сегмент истраживања имао је као полазну претпоставку, да уколико се судије више плаше евентуалних последица одбијања интервенција, да је то резултат утолико већег реалног присуства и интензитета притисака који се у том правцу врше. Наиме, постојање и распрострањеност бојазни те врсте је уверљиви индикатор реалности постојања проузроковача таквих стрепњи. Уједно, то говори и о већој спремности судија да изађу у сусрет интервенцијама. Наиме, без обзира да ли такве последице стварно наступају и у којој мери се то дешава, за прихватање интервенција је довољно ефикасна и сама бојазан од њиховог наступања. Распрострањеност специфичних стрепњи од последица уопште као и последица одређене врсте, основа је усвојене спремности прихватања интервенција које тако постају ефективне.

ПОСТОЈАЊЕ ПОСЛЕДИЦЕ ОГЛУШИВАЊА НА ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ДА ЛИ СУДИЈУ КОЛИ СЕ ОГЛУШИ НА ИНТЕРВЕНЦИЈУ МОГУ СНАЋИ НЕКЕ ТЕШКОЋЕ ИЛИ ПРОБЛЕМИ?

1. све зависи од тога одакле долазе интервенције, тј. од каквог је значаја сама ствар и за кога	39,8%
2. могуће је да судија који одбија да поступи по интервенцијама има проблема нарочито ако се то понови	34,5%
3. неће бити никаквих проблема (позитивно 74,3%, негативно 25,7%)	25,7%

Већинско опредељење испитаника за постојање могућности наступања проблема услед одбијања интервенција указује на одређени ниво бојазни судија од последица оглушивања на интервенције. Из тога се може закључити да су интервенције присутне у правосудној пракси у већој мери но што се то признаје, друго, да су оне, ради ефектуирања заиста праћене одређеним притисцима различитих врста и интен-

зитета, и треће, да судије у приличној мери стрепе од њиховог наступања. Њихова појава се пак, очекује највише у зависности од значаја коју одређена судска одлука има, и то не за било кога већ за онога ко је у фактичкој могућности, тј. поседује одређену социјалну моћ да изврши притисак. Као четврто може се посредно закључити и то да осим што постоје притисцима праћене интервенције на судије, постоје и они храбри појединци спремни да упркос свему одбијају да у поступку доношења одлука уважавају и такве "аргументе".

Старост. Најстарија категорија судија која има преко 50 година старости мање се опредељује за постојање последица оглушивања на интервенције - 68,9% од судија које имају између 31 и 40 година, који се за ту могућност опредељују у 78,3% случајева. Очито је да се млађе судије осећају несигурније и изложеније притисцима у виду претњи последицама услед оглушивања, где лежи и њихова евентуална слабост у погледу веће спремности да се интервенције прихвате.

Судски стаж. Највише у постојање последица верују судије са радним стажом од 11 до 20 година - њих 77,9% се изјаснило у прилог те тврдње. За разлику од њих судије са судским стажом преко 20 година се за то опредељују у 67,3% случајева јер се вероватно, после две деценије проведене у правосуђу осећају ипак нешто сигурнијим него њихове млађе колеге од евентуалних последица.

Место рођења. Судије рођене у месту седишта суда много се мање опредељују за постојање последица услед непоступања по интервенцијама - 63,4% од судија рођених изван - 80%. То је можда зато што се због несумњивих веза са средином у којој живе и раде, осећају у одређеној мери заштићенији од судија "дошљака". То са своје стране, може да буде знак да су отпорнији на интервенције, тј. мање спремни да поступе по њима, јер на њих не може било ко да интервенише нити да их плаши евентуалним последицама. Међутим, та блискост са "својом" средином је можда пут за прихватање интервенција на "други" начин, тј. без потребе да им се прети евентуалним последицама.

Пол. Женске судије нешто мање верују у наступања штетних последица услед оглушивања на интервенције - њих се 72,4% тако определило за разлику од 75,4% мушкараца. Та разлика је ипак гото-

во занемарљива да би се из тога могао извући неки посебан закључак.

ВРСТЕ ПОСЛЕДИЦА ОГЛУШИВАЊА НА ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

Одговори који се односе на врсте интервенција су сврстани по редоследу броја добијених гласова, који већ и сам по себи говори о ситуацији у погледу постојања последица оглушавања на интервенције и њихових врста.

ВРСТЕ ПОСЛЕДИЦА ОГЛУШИВАЊА НА ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

врсте последица оглушавања на интервенције	ДА	НЕ
1. Судије које се оглуше на интервенције наставиће да живе и раде као да се ништа није догодило	74,8%	25,2%
2. Последице би могле да буду личне природе, тј. онај ко неће другоме да учини услугу, не може ни сам да очекује да му се изађе у сусрет када му је то потребно	62,1%	37,9%
3. Могао би имати проблема са реизбором, отежано (онемогућено) решење стамбеног питања, отежано (онемогућено) напредовање у служби, тешкоће са остваривањем личног дохотка	59,2%	40,8%
4. Не само да неће бити никаквих штетних последица по таквог судију који одбије да поступа по интервенцијама већ ће то допринети његовом већем угледу као судије	55,8%	44,2%
5. Судија који се оглуши на интервенције биће сматран у свом колективу као црна овца и могао би да има проблеме са колегама, администрацијом у суду и сл.	13,6%	86,4%

Охрабрујуће је да су се испитаници највише определили за одговор који негира постојање последица непоступања по интервенцијама.

Остаје ипак чињеница да око једне четвртине нашег узорка не мисли да је ситуација баш таква, па можда у њиховом броју треба и тражити одговор на питање о обиму и евентуалној учесталости притисака на судије да прихвате интервенције. Већинско опредељење добио је и одговор који потврђује постојање последица приватог карактера, које обично прате тзв. приватне интервенције, али и последице које директно доводе у питање професионални статус судија, које прате тзв. значне интервенције. Да је лична храброст још увек врлина која је на цени код припадника судске професије, суштина је чињенице да се преко педесет посто нашег узорка изјаснио за одговор да одбијање интервенција само доприноси стварању професионалног угледа судије. Уколико притисака и има, они долазе изван судских колектива, што се може закључити из мањинског опредељења испитаника за последњи одговор, да би судија који се оглушује на интервенције могао имати проблема са међуљудским односима у суду у коме ради.

Већ и сам редослед одговора по добијеним гласовима даје доста реалну слику од којих врста последица постоји бојазан код судија да би могле да наступе услед њиховог непоступања по интервенцијама. Највише гласова (74,8%) добио је одговор који заправо негира постојање ма какве врсте последица, јер је то суштина одговора да ће судије и после неприхватања упућених интервенција наставити да живе и раде као да се ништа није догодило. То доста охрабрује јер се тумачи да ако интервенција и има, да оне нису (бар када је већина у питању) пропраћене притисцима на судије. У најмању руку, може се сматрати да такви притисци нису такве врсте и интензитета да би били ефективни, односно да би деловали на судије тако да прихвате интервенције.

Но, већ на другом месту по броју добијених гласова налази се одговор за који се определила такође већина испитаника (62,1%) да су последице личне природе. То посредно говори не само о извесном обиму распрострањености притисака личне природе, већ и о самом карактеру интервенција. Наиме, стављање у изглед последица личне природе прати приватне интервенције. То је пак, такав тип интервенција које пре свега директно угрожавају непристрасност судова, али индиректно и њихову независност (ако се нпр. са позиција друштвене

моћи интервенише у приватне сврхе и с приватним мотивима, али с ослоном на прерогативе које носи друштвена моћ).

На трећем месту по броју гласова (59,2%) налази се одговор који указује на евентуалне проблеме са реизбором као и довођење у питање неких других статусно-егзистенцијалних аспеката судског положаја. Уколико су последице оглушивања на интервенције личне природе указивале на приватни карактер интервенција, последице ове врсте указују на постојање тзв. званичних интервенција. Оне пак са своје стране, директно угрожавају независност судија јер долазе од стране органа који су могли да одлучују о судском статусу, и зато је индикативно да се за њихово постојање определило више од половине испитаника. То јасно потврђује њихово постојање, или бар постојање бојазни од њихове примене, што је коначно исто са становишта ефекта нарушене независности правосуђа.

Да неће бити никаквих штетних последица по судију који одбије да поступи по интервенцијама као и да ће такав појединац тиме стећи тим више угледа у средини у којој живи и ради, је одговор који се нашао на претпоследњем месту рангирања по броју добијених гласова. Но, упркос томе, не сме се испустити из вида да се и за њега определило више од половине испитаника - 55,8%. То, као и чињеница да се сличан одговор ("наставиће да живи и ради као да се ништа није догодило") нашао чак на првом месту, уопште не дезавуише одговоре који указују на постојање последица оглушивања на интервенције, било личне природе, било типа угрожавања професионалног и социјалног статуса судије. Они, наиме, указују на већинско постојање храбрих појединаца од несумњивог моралног интегритета, способних и спремних да се одупру притисцима разних врста. У најмању руку такво већинско опредељење за оба одговора који негативно оцењују постојање притисака на судије да прихвате интервенције, упућује на постојање исправног вредновања негативних појава на негативан, тј. одбијајући начин.

Но, проблем угрожавања независности правосуђа није и не сме да буде сведен на проблем постојања личне храбрости појединачног судије, мада је она у многим случајевима ефикасна (а понегде и последња) брана ефектуирању неких врста принуде. Проблем угрожавања

независности правосуђа је пре свега проблем објективне организованости и законске регулативе судског положаја и судске професије уопште. А да ту има проблема говоре јасно одговори који, с једне стране, упућују на постојање приватних интервенција "потпомогнутих" приватним притисцима последицама личне природе, а с друге, на још озбиљније интервенције од стране "званичника" које су праћене могућим негативним последицама по статус судије.

Коначно последње место по броју добијених позитивних одговора заузео је одговор да би по судију који не прихвата поступање по интервенцијама могле наступити последице у колективу у виду кварења међуљудских односа. Овај одговор није ни имао за циљ да укаже на евенталан тип интервенција и интервенијената као претходни. Његова замисао је била да се евентуално баца више светла на стање у правосудним колективима. Наиме, већа опредељеност испитаника за овај одговор значила би да је спремност на прихватање интервенција и подлегање пратећим притисцима прилично раширена појава, па би тако био "неприлагођен" онај који се томе супроставља. На срећу овај одговор не само што је на последњем месту већ је и добио веома мали број позитивних гласова - свега 13,6%, што јасно говори у прилог претпоставци да је ипак већина судија спремна да одбије интервенције и одупре се евентуалним пратећим притисцима. Ту ипак не треба испустити из вида чињеницу да се приличан број старијих и искуснијих судија далеко више од својих млађих колега опредељивао за овај одговор. Но, остаје чињеница да бојазан од евентуалног нарушавања међуљудских односа ипак није тако изражена као нпр. страх од могућих проблема са реизбором. Зато би последице ове врсте могли да прибродимо оним личне природе као најсличнијима.

Поједине категорије судија показују доста међусобних разлика у погледу интензитета стрепњи од последица уопште као и њихових појединих врста. То је проузроковано специфичностима личног искуства, као и објективно различитим положајима које заузимају различите категорије припадника судске професије. Тако на пример, млађе судије како по годинама судског стажа тако и по годинама старости, упадљиво више стрепе од својих старијих колега од последица непоступања по интервенцијама уопште а посебно од оних личне природе. Пошто

се последице одређене врсте везују за одређени тип интервенција, из тога се може извући закључак да се на млађе категорије судија може лакше интервенисати, а посебно од стране приватних лица, уз нуђење приватних услуга за узврат, односно уз претњу ускраћивања истих. Старије, пак, судије показују мању бојазан од последица уопште али и већу бојазан од специфичних последица везаних за свој професионални статус, што је несумњива последица већег искуства у поступцима реизбора. На њих, дакле, лакше делује са позиција друштвене моћи, од стране припадника органа власти, или каквих других структура од којих је правосуђе зависно. Може се још закључити и то, да чим су опстали у судској професији скоро до пред крај свога радног века, да су се прилагодили таквим условима у којима функционише правосуђе.

Судије рођене у месту седишта суда у коме су запослени, као и жене судије, за разлику од судија "дошљака", и судија мушкараца, мање стрепе од наступања како последица услед оглушивања на интервенције уопште, тако и њихових појединих врста. То би по претходно заузетом ставу, значило да су мање подложни интервенцијама уопште као и њиховим посебним врстама, тј. оним којима се нарушава непристрасност (приватне) и онима којима се нарушава независност (службене). Но, то би био исхитрен закључак. Оно што стварно може да се закључи је да се на њих мање ефикасно може деловати уз притисак и путем претњи. Да ли међутим, на њих може да се делује на неки блажи начин тј. начин који не садржи призив притиска, остаје као отворено питање на које овај сегмент истраживања не даје одређени одговор (али оставља могућност такве ситуације).

Један од индиректних резултата ове групе питања је контролног карактера у односу на претходно изражене ставове о постојању интервенција и постојању последица оглушивања на њих. Наиме, у оба случаја доста гласова добијају негативни одговори, тј. они који негирају како постојање интервенција, тако и могућност наступања негативних последица у случају оглушивања на њих. Међутим, ти испитаници који се опредељују негативно у погледу постојању интервенција и последица услед оглушивања на њих, с друге стране се нелогично изјашњавају о постојању неких врста последица. То може да значи да или у првом или другом случају нису били потпуно искрени. Сматра-

мо да је то већином био случај код првих питања, јер су сматрали да изјашњавајући се о постојању интервенција, на неки начин дају потврдан одговор о сопственој спремности да поступају по њима. Такође је могуће да су неки избегавали да дају позитиван одговор на питање о постојању последица оглушивања на интервенције, пошто би то евентуално могло би да се тумачи као подложност притисцима, тј. спремност да се из разлога недостатка личне храбрости прихватају интервенције.

7. ПОНАШАЊЕ СУДИЈА ПРЕМА ИНТЕРВЕНЦИЈАМА

Све одговоре тематске целине смо груписали у две групе, од којих смо прву условно назвали негирајућом, јер као типично понашање судија садржи неки степен одбијања интервенција. Другу смо, пак, групу окарактерисали (опет само условно а не директно) као позитивну јер садрже неки вид прихватања интервенција.

Одбијање интервенција

негативни одговори - одбијање интервенција	тачно	нетачно
одбијају свесни могућих последица	76,2%	23,8%
приватне се одбијају без дискусије	59,7%	40,3%
одбијају без икаквог двоумљења	53,9%	46,1%

Чињеница која охрабрује је да је највише одговора уопште у узорку добила једна од негативних опција, тј. да судије углавном одбијају интервенције али су свесни могућих последица. Али не треба занемарити чињеницу да тај одговор садржи прихватање постојања како самих интервенција тако и последица услед оглушивања да се њима удовољи. Такво већинско опредељење судија охрабрује као одраз пос-

тојања личне храбрости приличног број појединаца унутар судијске професије. Нажалост, друштвена аномалија која се састоји у угрожавању непристрасности и независности судова није тип проблема који би се на глобалном плану могао решавати само личном храброшћу појединаца.

Следећа опција - одбијање приватних интервенција по кратком поступку, тј. без икакве дискусије, јесте добила више од половине гласова у нашем узорку, али се не сме негирати постојање и великог броја оних који не сматрају да је држање судија баш тако принципијелно у погледу приватних интервенција што, исто важи и за следећи одговор да се интервенције све одбијају.

1. ОДБИЈАЈУ, АЛИ СУ СВЕСНИ МОГУЋНОСТИ СУОЧАВАЊА СА ЕВЕНТУАЛНИМ ПОСЛЕДИЦАМА ОД КОЈИХ БИ НЕКЕ У НЕКИМ СЛУЧАЈЕВИМА МОГЛЕ ДА УГРОЗЕ ЊИХОВУ КАРИЈЕРУ ПА И ЕГЗИСТЕНЦИЈУ (тачно-76,2%; нетачно-23,8%).

Пол. Разликовање у ставовима између жена судија и њихових мушких колега се стално провлачи као постојећа разлика која није много упадљива али је ипак присутна. Наиме, 80,3% жена сматра да судије одбијају интервенције свесни могућности суочавања са последицама, док су се мушкарци за ту могућност определили у 73,8% случајева.

Место рођења. Судије рођене у месту седишта суда у коме раде нешто су храбрији од оних рођених изван тога места, наиме њих 80,3% сматра да судије одбијају интервенције свесни могућности наступања штетних последица а "дошљаци" се за то опредељују у 74,1%.

Старост. Судије које имају преко 50 година сматрају у 62,3% да судије одбијају интервенције свесни могућности наступања штетних последица, док су млађе судије, нпр. из категорије између 31 и 40 година доста храбрије сматрајући то у 83,1% случајева. Очигледно је да дужина живота доноси и веће животно искуство па и опрезније суочавање са евентуалним последицама одбијања интервенција.

Судски стаж. Када је у питању дужина судског стажа, ситуација је слична, судије са краћим стажом упадљивије одбијају интервенције

уз постојање свести о могућем наступању последица од судија са дужим стажом. Тако на пример, судије са мање од 5 година судског стажа у 82,1% случајева се опредељују за такав одговор док судије са преко 20 година стажа то сматрају доста ређе, тј. у 65,3% случајева.

2. ПРИВАТНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ СЕ ОДБИЈАЈУ БЕЗ ИКАКВЕ ДИСКУСИЈЕ (тачно-59,7%; нетачно-40,3%).

Пол. Жене судије то сматрају у 57,9% случајева а мушкарци нешто више, у 60,8% случајева што је мала разлика да би се могао донети закључак да жене можда имају склоности да прихватају приватне интервенције нешто више од мушкараца.

Место рођења. Судије рођене у месту седишта суда више су склоне да се сложе са тврдњом да се приватне интервенције одбијају без икакве дискусије-62% од оних рођених изван-58,5%.

Старост. Млађе судије (између 31 и 40 година) су мање склоне да потврдно одговоре на ово питање, односно да се сложе са тврдњом да се приватне интервенције одбијају без дискусије-49,4% се тако определило. Судије које имају више од 50 година у 67,2% случајева сматрају да се приватне интервенције одбијају. То може да значи да су млађе судије подложније приватним утицајима јер им се можда чини да зависе од разних моћника којима наводно морају да повлађују, па отуда њихова склоност да се мање слажу са горњом тврдњом. Старије судије имају вероватно неприкосновенију позицију и не морају да удовољавају појединцима у толикој мери као што је можда случај са млађим судијама, те су стога и више склони да тврде да се приватне интервенције глатко одбијају.

Судски стаж. Судије са судским стажом дужим од 20 година у 73,5% случајева сматрају да се приватне интервенције одбијају без дискусије. Насупрот томе, судије са стажом између 5 и 10 година то сматрају у знатно мање случајева-51,2%, дакле њихово опредељење је видљиво резервисаније у односу на старије колеге а разлог је очигледно као и малопре, у независнијем положају старијих судија од оних који тек започињу судску каријеру.

3. ОДБИЈАЈУ БЕЗ ИКАКВОГ РАЗМИШЉАЊА КО ИНТЕРВЕНИШЕ И У КОМ ПРАВЦУ (тачно-53,9%; нетачно-46,1%).

Пол. И жене и мушкарци сматрају у већини да се интервенције одбијају без икаквог размишљања, судије женског пола у 52,5% а мушкарци нешто више у 54,6% случајева.

Место рођења. Место рођења судије код овог питања не игра никакву улогу јер и судије рођене у месту седишта суда у коме раде као и они рођени ван места седишта суда на сличан начин се опредељују. Наиме, 53,3% судија ван места суда сматрају да се интервенције одбијају без икаквог размишљања а исто мишљење има 54,9% судија рођених у месту суда.

Старост. Судије најстарије генерације, преко 50 година у 62,3% случајева сматрају да се интервенције одбијају без икаквог размишљања, а судије млађе генерације између 31 и 40 година старости су мање склоне оваквом ставу - они то исто сматрају у 47% случајева.

Судски стаж. Слична ситуација је и код дужине судског стажа. Наиме, судије са джим судским стажом више су склоне ставу да се интервенције одбијају без размишљања од својих колега са краћим судским стажом. Тако нпр. судије чији је судски стаж дужи од 20 година у 69,4% случајева тврде да се интервенције одбијају без размишљања док судије са радним стажом краћим од 5 година то сматрају у 46,2% случајева, дакле видљиво су мање склони да без икаквог размишљања одбијају интервенције.

Прихватање интервенција

позитивни одговори - прихватање интервенција	тачно	нетачно
ако се тражи поступање у складу са законом не одбија се	74,3%	25,7%
не предузимају ништа на своју руку, док се не посаветују са претпостављенима, колегама и сл.	54,4%	45,6%
утицаји од стране одговорних се свестрано размотре	48,5%	51,5%

На судије не би смеле да делују ни интервенције којима се траже законити поступци. Следећи одговор да се ништа не предузима самостално и пренагљено а који је подсетимо, добио више од половине гласова у узорку, такође је један од резултата који захтева размишљање. Пре свега, он изражава већински став по коме се самостално одлучивање третира као негативна категорија "доношења на своју руку". Они који су и без интервенција склони несамосталном одлучивању, сматрамо да су потенцијални "материјал" за интервенције, јер ће тим пре онда бити спремни да поступају по њима, усвајајући их. Коначно, многе интервенције иду преко председника судова, па су и најстручније консултације заправо могући пут провођења интервенција. И та професионална несамосталност као и доле поменута лојалност систему, основа је за постојање зависног и пристрасног правосуђа.

Израз "свестрано разматрање утицаја од стране одговорних" је довољно усмеравајућ и упућујућ али су се испитаници у великом броју случајева определили за тај одговор. Ту се ради о заправо једном специфичном виду лојалности социјалистичком систему ("јер коначно сви смо ми део социјалистичког самоуправног система"). Таква афирмација институционализованих утицаја представља заправо позитиван одговор за постојање угрожавања независности правосуђа, више него одговори на преходна питања.

4. АКО СЕ ОД ЊИХ ТРАЖИ ДА ПОСТУПАЈУ У СКЛАДУ СА ЗАКОНСКИМ ПРОПИСИМА ТЈ. АКО ИНТЕРВЕНЦИЈА НЕ БИ БИЛА УСМЕРЕНА НА КРШЕЊЕ ЗАКОНА, УГЛАВНОМ НЕ ОДБИЈАЈУ (тачно-74,3%; нетачно-25,7%).

Пол. Жене судије су томе склоне нешто више од својих мушких колега - њих се наине 77,6% сагласило са горњом тврдњом за разлику од 72,3% мушкараца.

Место рођења. Судије рођене у месту седишта суда више се опредељују за овај одговор - 77,5% од оних са којима то није случај - 72,6% што је све доказ постојања дискретне тенденције "домаћих" судија ка прихватању интервенција.

Судски стаж. Судије са краћим стажом мање су склоне прихватању тврдње да судије поступају по интервенцијама ако се њима тражи нешто законито но судије са дужим судским стажом. На пример, судије са судским стажом краћим од 5 година у 66,7% случајева се тако опредељују за разлику од судија са судским стажом преко 20 година који то исто сматрају у 79,6% случајева. Изгледа да судије са више година стажа и већим искуством, знају вешто да балансирају између законитих прописа и прихватања интервенција, тако да углавном усвајају оне којима се тражи нешто законито. При том је у таквим ситуацијама тешко доказати постојање интервенција, јер осим незадовољства неке од странака, нема других доказа да је одлука донета стварно под утицајима са стране.

5. НЕ ПРЕДУЗИМАЈУ НИШТА НА СВОЈУ РУКУ ИЛИ ПРЕНАГЉЕНО, ВЕЋ СЕ ПРЕ СВЕГА ПОСАВЕТУЈУ СА ПРЕДСЕДНИКОМ СУДА, КОЛЕГАМА У КОЈЕ ИМАЈУ ПОВЕРЕЊА, БЛИСКИМ ПРИЈАТЕЉИМА, СУПРУГОМ (тачно-54,4%; нетачно-45,6%).

Пол. Жене судије су више склоне да се саветују и да не предузимају ништа на своју руку - 60,5% се тако определило за разлику од мушкараца који су се тако изјаснили у 50,8% случајева. Пада у очи и да су међу женама и међу мушкарцима ти несамостални у већини, мада више међу женама.

Старост. Што су испитаници млађи то су више склони да траже помоћ у виду савета и да избегавају самостално одлучивање. Тако се

све судије млађе од 30 године, стопроцентно саглашавају са тим да одлуке не треба доносити пренагљено и на своју руку, већ да је пожељно тражити савет. Судије између 31 и 40 година се такође већински опредељују за ту опцију - 56,9%, док су се судије старије од 50 година најмање изјасниле за ту тврдњу, 54,1%, мада и они већински.

Судски стаж. Што судије имају краћи судски стаж то су склоније несамосталном одлучивању. На пример, судије чији је судски стаж испод 5 година у 66,7% су се изјаснили да се одлуке не доносе на своју руку и пренагљено. Такво опредељење опада са порастом дужине судског стажа, али практично, стално остаје већинско, да би се за њега најмање изјасниле судије које имају више од 20 година судског стажа - 51%.

6. УТИЦАЈИ ОД СТАНЕ ОДГОВОРНИХ ОРГАНА СЕ СВЕСТРАНО РАЗМОТРЕ, ЈЕР КОНАЧНО, СВИ СМО МИ ДЕО СОЦИЈАЛИСТИЧКОГ ПРАВНОГ И ПОЛИТИЧКОГ

СИСТЕМА (тачно-48,5%; нетачно-51,5%).

Пол. Жене судије су се за то определиле у 51,3% случајева а мушкарци нешто мање, у 46,9% случајева. То није тако велика разлика да би се могло сматрати да су жене подложније интервенцијама које долазе са позиција моћника од мушкараца, али је чињеница да дискретна разлика постоји.

Судски стаж. Судије са преко 20 година судског стажа су више склони да "разматрају" те утицаје од стране "одговорних" - 57,1% њих се тако определило. Они су вероватно током свога радног стажа навикли на интервенције разних ауторитета, дакле људи са положаја који имају и фактичку моћ да се уплићу у процес доношења судских одлука. Интересантно да су се за овај став позитивно изјаснили више они који имају доста неприкосновен положај у правосуђу и на које се не може тако лако извршити притисак. Судије са краћим радним стажом, рецимо између 5 и 10 година за ову могућност опредељују се у 41,5% случајева, дакле они још увек нису постали тако нераскидиви "део социјалистичког правног и политичког система".

Старост. Судије старије од 50 година слажу се са тврдњом да се утицаји од стране одговорних свестрано размотре у 57,4% случајева

за разлику од млађих судија, између 31 и 40 година који то сматрају у 42,2% случајева.

Констатујемо да су жене судије склоније да утицаје од стране "одговорних" свестрано размотре, а такође далеко мање од својих мушких колега поступају на "своју руку", тј. склоније су тражењу савета и помоћи од стране колега, старијих и сл. По томе би се можда могао извући закључак да су мање самосталне а више лојалне властима, дакле подложније интервенцијама, да није њиховог већег опредељења за одговор да судије одбијају интервенције свесни могућих последица. Та лична храброст да се одупру притисцима, међутим, не долази до изражаја у ситуацијама када се интервенише без притиска, са позиција вишег хијерахијског положаја, уз саветовање, колегијалну подршку и сл. Зато жене судије сматрамо нешто подложнијим тој врсти интервенција које се врше увијено, на индиректан начин, а које међутим нису ништа мање опасне по независност и непристрасност судова од оних који се врше директно и непосредно уз притисак.

Судије које су рођене у месту седишта суда више су склони одбијању интервенција од својих колега "дошљака". То њихово присуство веће храбрости у суочавању са последицама оглушивања на интервенције резултат је вероватно сигурнијег положаја који имају у сопственој средини од оних који су се ту доселили. Тај осећај сигурности ипак није потпуна гаранција њихове независности - наиме они су нпр. више од "дошљака" склони да прихватају интервенције којима се тражи поступање у складу са законом.

Године старости и дужина судског стажа има значаја код опредељивања, па тако нпр. млађе судије са краћим судским стажом ређе одбијају приватне интервенције, мање су склони да сматрају да се све интервенције одбијају без обзира ко и шта њима тражи, мање су самостални и при доношењу одлука, више воле да се обраћају за помоћ другима, што је све несумњива карактеристика оних судија на које се лакше може интервенисати. С друге стране, спремнији су од својих старијих колега да се суоче са изазовом непоступања по интервенцијама, макар и уз претњу последицама. Пре но што се можда преурањено закључи да су млађе судије са краћим судским стажом подложније интервенцијама, не треба испустити из вида да су старије судије са ду-

жим судским стажом далеко више склоне "разматрању" утицаја од стране "одговорних", као и да много чешће прихватају интервенције којима се тражи поступање у складу са законом. Дакле, старије судије су се можда боље прилагодили "правилима игре", а то значи избегавање сукоба са моћнима. Према томе, старије генерације судија подложне су суптилнијим начинима интервенисања од оних приватног карактера а то су управо такве интервенције којима се задире у основу судске независности.

8. НАЧИНИ ОСТВАРЕЊА НЕЗАВИСНОСТИ СУДОВА

Судија је, како се сматра¹⁶⁸ најважнија фигура правног процеса и канон правне спознаје. Он никако није биће изван права али ни право није нешто довршено што би се примењивало попут стављања етикета на боце, већ је делимично творевина и самога судије¹⁶⁹. Елементи пресуде, тог финалног продукта¹⁷⁰ чије постојање циљно рационализује судијину егзистенцију, афирмишући при том правосудну организацију као (не)зависну су: 1) законска априорна структура, оно што у одређеној мери уобличава или предетерминише шта ће пресуда решити, што уоквирује судску одлуку унутар затвореног оквира могућности

¹⁶⁸Овакав приступ судији и пресуди припада еголошкој теорији Карла Косија која се базира на логичко-трансценденталном ставу да правна норма као спознаја има конститутивну улогу за начине бића права, тј. да у праву нешто јест оно што јест тек онда када се спозна шта је то што јест. Тако термин "еголошка" исказује истовремено да је предмет спознаје целовити или делујући субјект и да се тај предмет у ономе што јест, интегрише са спознајном мишљу, тј. нормом која га мисли у слободи субјекта који спознаје разумевањем. Никола Висковић: *Право као култура*, Издавачки Центар, Ријека, 1990, стр. 110.

¹⁶⁹Еголошка теорија отклања интелектуалистичку представу о судијама као силогистичким аутоматима законских одредаба, сматрајући да нема ничег штетнијег за правну културу једне земље од игнорисања да је "судија седиште гравитације правног искуства", Висковић: оп. цит. стр. 123.

¹⁷⁰Пресуда као спознаја случаја је онај проблем према којем је усмерена у крајној анализи целокупна правна наука, Висковић, оп. цит. стр. 116.

којима судија треба да се адаптира, 2) околности случаја или емпиријске датости што их судија чулно интуира у случају који се налази пред њим и који он мора разматрати, и 3) последњи елемент пресуде је правно вредновање којим судија преводи смисао понашања на плану конкретности и које изражава сву карактеристичност и важност улоге судије у правном процесу.

У објективности судијског одлучивања постоје два критеријума правне истине:

1) судија не замењује законодавца, нити по својој вољи ствара право или ред; он се оптирајући за већ створене легалне структуре, увек креће унутар једне затворене целине и оперише с целокупним системом. Закон је у том смислу обавезна структура која интегрише смисао понашања као обавезни критеријум правне истине за судију.

2) Други критеријум истине у праву био би захтев за аутентичним вредновањем судије (али и других субјеката), захтев да се за сваки случај понашања нађе најправедније индивидуално решења. Будући да судија није аутомат који механички супсумира, него човек који вреднујући индивидуализује, правна истина има снагу уверљивости само ако не дође у противуречност са идеалом најправеднијег решења. Другим речима, вредносна уверљивост његове пресуде ће зависити од тога да ли је знао да изабере горе, боље или најбоље решење с обзиром на конкретне историјске стандарде друштвеног вредновања.

Судија одлучује заузимајући увек извесно вредносно становиште према предмету¹⁷¹, при чему произвољности стварају неправду док највиши степен аксиолошке вредности његовој пресуди доноси само аутентична спознаја. Дobar је судија, каже Косио¹⁷², онај који непристрасно суди по савести и по мерилима друштвених вредновања, а то значи да ће добар судија увек изабрати најбољу аксиолошку могућ-

¹⁷¹При том у доживљавању и решавању (интегрисању смисла) случаја унутар легалних структура судија може бити различито мотивисан нпр. митом, личним интересима, разлозима реда, тј. поштовањем ауторитета судске праксе али без аутентичног личног уверења, као и личним савесним оцењивањем случаја у намери да на најбољи начин оствари вредности коегзистенције.

¹⁷²Висковић: оп. цит. стр. 132-133.

ност коју му нуди случај. Та "најбоља могућност" није нигде прецизно утврђена и њу према томе, налази судија нужно сам. Она је пак, опште узевши, таква да у односу на конкретан случај ствара најбоље заједничко међуљудско споразумевање и која као правда и друге правне вредности производи у крајњој линији бољу коегзистенцију и једнакост међу људима.

Доношење такве најпожељније врсте пресуда могуће је само од стране независних судова. Крајња сврха и независног и непристрасног судства је да њихова функција буде вршена тако да се добију одлуке донете од непристрасног тела пред којим су странке у сукобу имале поштене (фер) могућности да изнесу своје аргументе и доказе у прилог њиховог постојања. Само одлуке донете од недвосмислено независног и непристрасног суда добијају неопходну легитимност што значи да их садашње (а и будуће) странке сукобљене у судској процедури, прихватају као праведне и законите.

Ако је једна од карактеристика правне државе¹⁷³ самосталност судова при доношењу одлука од било каквог утицаја, онда је непожељно интервенисање с било које стране, како од приватних лица, чиме се угрожава непристрасност судова, тако и од припадника било које власти чије злоупотребе у сврху интервенисања угрожавају независност судова¹⁷⁴. Независно судство се појмовно најчешће везује за правну државу тако што се нпр. наводи да у позадини идеје о владавини права стоји идеја о независном судству, независном дакако од извршне власти, тако да народ или држављани постају корисници једног система којим се спречава самовоља и постиже одређени степен правне сигурности¹⁷⁵. Неки ту везу формулишу тако што независно судство називају конститутивним елементом саме суштине правне државе,

¹⁷³Правна држава у формалном смислу значи везаност и ограничење државе, државне принуде правом односно законима као и њену контролу од стране независног судства, Стојановић З., Југословенска криминална политика и кривично законодавство као потврда и негација правне државе, Правна држава, стр. 135.

¹⁷⁴Shetreet: op. cit. str. 590-600.

¹⁷⁵Љ. Тадић: Метаморфозе "правне државе", Правна држава, стр. 10.

док други независно судство сматрају циљем правне државе¹⁷⁶, коју пак трећи сматрају инструменталним оквиром за конституисање основних елемената грађанског друштва од којих се помиње и независно судство¹⁷⁷. Независно судство називају још карактеристиком правне државе¹⁷⁸, за друге је *conditio sine qua non* правне државе¹⁷⁹, трећи га третирају као формални аспект правне државе, или начело правне државе¹⁸⁰, па и као организациони принцип власти које је постало људско право¹⁸¹.

Дилема да ли је независно судство конституент или резултат правне државе, тј. да ли је елемент легитимитета или њен легитимацијски разлог, међутим више је теоретског карактера а мање практичног. И једна и друга опција афирмишу независност судства као незаобилазну тековину суштински повезану с правном државом, при чему се не сме испустити из вида да је стручна аутономија правничког по-

¹⁷⁶В. Камбовски: Приступ проблему успостављања правне државе, Правна држава, стр. 21.

¹⁷⁷Тркуља Ј., Реалсоцијализам и правна држава, Правна држава, стр. 76.

¹⁷⁸Иво Јосиповић: Тезе за разговор о правној држави и кривичноправној репресији у Југославији у светлу постулата правне државе, Правна држава, стр. 123. наводи да је карактеристика правне државе између осталих и независност судова и других државних органа при доношењу одлука од било каквог утицаја а само на темељу устава и закона као и властите савести, при чему је њихова стручност нешто што се подразумева.

¹⁷⁹Камбовски: оп. цит. стр. 25 а такође и У. Пројс: Улога правне државе у трансформацији посткомунистичких друштава, Правна држава, стр. 65, тврди да нема правне државе без самосталног и независног судства везаног искључиво за устав и закон, при чему је битна специфичност правне државе, судство одвојено од политичког система и независно.

¹⁸⁰Обрад Перић: Репформа материјалног кривичног законодавства у функцији успостављања правне државе у Југославији, Правна држава, стр. 158, где се наводи да је једно од начела правне државе и омогућавање правне заштите преко независности судова у случају кршења права од стране највише јавне власти.

¹⁸¹Ј. Хасанбеговић: Реципроцитет права и правности државе, Правна држава, стр. 56, где се наводи да међу организационим принципима власти односно државе и правног система који су постали људска права треба најпре истаћи право на независно судство, односно независног судију.

зива уопште, па самим тим и судског, могућа само у правној држави¹⁸².

Све компоненте појма судске независности, лична, стварна, интерна и административна, упућују нужно на то да је проблем угрожавања независности правосуђа је пре свега проблем објективне организованости и законске регулативе судског положаја и судске професије уопште. Наиме, лична независност значи да трајање и услови судске службе нису под контролом извршне власти, а стварна независност значи да судије у вршењу своје судске функције нису ничим обавезане сем да поштују закон и следе сопствену савест. Јасно је да ова друга неће бити остварена без претходног потпуног остварења свих компоненти који чине личну независност која тако логички претходи стварној, условљавајући је својим остварењем. Наиме, тек када је судија егзистенцијално и професионално заштићен од извршне власти, онда се може говорити о његовом положају као таквом да може да доноси одлуке независно од спољашњих утицаја. Због свега тога три основне функције државне власти треба да врше посебни органи и не сме да дође до сједињавања појединих надлежности, послова и радњи у рукама истог човека или истог тела¹⁸³.

Независност власти претпоставља следеће, 1) у постављању органа једне власти органи друге власти не смеју узимати никаква удела¹⁸⁴, 2) ни једна власт не сме да се меша у послове друге власти, ни посредно, ни непосредно. Непосредног мешања има онда када органи једне власти не могу пуноважно решавати без садејства органа неке друге власти а посредног мешања има онда кад су органи једне власти стављени под надзор органа неке друге власти.

¹⁸²Антон Перенич: Криза права и аутономност правничког позива, Криза правног система, Центар за марксизам универзитета, Београд 1990, стр. 77.

¹⁸³Јовановић С., (1990), О држави-основа једне правне теорије, књ. 8 сабраних дела, БИГЗ, Београд, стр. 249.

¹⁸⁴Како објашњава Слободан Јовановић, органи сваке власти треба да буду изабрани од стране народа, или да буду унапред означени уставом, или да се сами собом обнављају, тј. да сами бирају нова лица на упражњена места у својој средини, што би у конкретном случају судства, као високо професионализоване државне функције било најприхватљивије, оп. цит. стр. 252.

Ситуација у којој се судство налазило више од четири деценије, све до доношења новог Устава Републике Србије 1990 и Закона о судовима 1991 имала је све карактеристике зависног положаја. Помиње се непостојање уставног и законског института независности правосуђа уз јединство законодавне, извршне и судске власти¹⁸⁵, постојање реизборности судија (тј. несталност судске службе), знатну улогу партијских органа и органа власти локалног, општинског нивоа у одлучивању о свим питањима статуса судског положаја, морално-политичку подобност као критеријум не ретко важнији од стручности, систем финансирања, као и друге околности функционисања правосуђа у условима једнопартијске државе.

Код нас, као и у већини социјалистичких држава, нарочито после најновијих догађаја чини се да постепено сазревају услови за успостављање правне државе¹⁸⁶. Међутим, уклањање монопола моћи једне партије, иако нужна претпоставка, недовољно је за успостављање правне државе, па самим тим и остварење независног правосуђа¹⁸⁷. Сада су, наиме, наступила друштвена раслојавања, конфликти и нужности компромиса, који су и у претходном систему¹⁸⁸ свакако постојали али нису били званичном признати већ су потискивани, као што су нпр. национални, етнички и верски конфликти¹⁸⁹.

¹⁸⁵Под утицајем марксистичке литературе а још више под утицајем совјетског законодавства, у послератној пракси организовања правосуђа у нашој земљи прихваћено је становиште да је државна власт недељива јер је њено вршење увек израз воље владајуће класе. Крајњи ауторитет је држава која из практичних разлога обједињује законодавну и извршну власт, а иза владиних активности се налази комунистичка партија чије су одлуке често императивног карактера и за саме чланове владе а тим пре и за припаднике правосудних институција.

¹⁸⁶О. Перић: оп. цит. стр. 161.

¹⁸⁷Хансјерг Ајф: Правна држава, порекло и будућност једне идеје, Београд, 1991, стр. 8.

¹⁸⁸Тај поредак изгледао је страховито уверљив и ништа мање моћан а стропоштао се тако рећи, сам од себе и пред очима запањеног света за само последњих неколико година. С. Врачар: Корелација правне државе и државног права, Правна држава, стр. 33.

¹⁸⁹У Пројс: Улога правне државе у трансформацији посткомунистичких држава, Правна држава, стр. 62.

У Институту за криминолошка и социолошка истраживања је 1990. завршен пројекат "Појаве угрожавања независности судова". Резултат анкете која је у оквиру истраживачког дела пројекта спроведена међу судијама редовних судова у Србији даје основа да се верује да интервенције свих врста постоје. Њихово презентирање у данашњим условима може се схватити као део општег тренда нараслог јавног, критички оријентисаног интереса за све друштвене и владине институције отвореног, демократског друштва¹⁹⁰. Овде ће бити конкретно речи о начинима и путевима остварења независности судова по мишљењу самих судија. Као што се види, више од деведесет посто свих испитних судија нашег узорка сматрају да је финансијска и уопште, егзистенцијална еманципација судија од локалних органа власти, најважнији услов за обезбеђење њихове независности. Тиме су само потврдили тачност теоретских ставова о неопходности поделе власти, посебно оног аспекта о немешању органа извршне власти у рад правосуђа.

¹⁹⁰Shetreet: op. cit. str. 658.

МИШЉЕЊА СУДИЈА О НАЧИНИМА ЗАШТИТЕ
НЕЗАВИСНОСТИ СУДОВА ПО РЕДОСЛЕДУ ДОБИЛЕНИХ
ПОЗИТИВНИХ ОДГОВОРА

мишљења судија о начинима заштите независности правосуђа - позитивни одговори	ДА	НЕ
1. Промене начина финансирања и избора тако да судије постану егзистенцијално независни од општине на чијој територији раде	93,7%	6,3%
2. Ригорознија селекција лица која се бирају на место судија	89,3%	10,7%
3. Заштита независности судија може се постићи повећањем њихових личних доходака	86,9%	13,1%
4. Укидање института реизбора судија	71,8%	28,2
5. Не постоје мере које би могле да искорене појаву угрожавања независности судова јер интервенција има свуда а не само у правосуђу па би од тога требало "лечити" цело друштво	52,4%	47,6%
6. Нису потребне никакве мере, јер садашње стање није тако лоше да би требало нешто предузимати	23%	76,7%
7. Било би корисно када би судије периодично мењале место службовања	18,4%	84,6%

Пажњу скреће још и одговор да је болест звана "интервенисање" нешто од чега "болује" цело друштво (подсетимо се ситуације у здравству, школству свих нивоа, привреди), за кога се определило више од половине испитаних судија. Ту није у питању евентуална резигнираност или уверење да правосуђу нема помоћи и да ће његова независност остати заувек само жељени идеал, што долази до изражаја у следећем одговору. Пре би се рекло да се ради о једном позиву ка општијим и радикалнијим друштвеним реформама које не би обухватиле само један сегмент и тако остале изоловане и у крајној линији, неефикасне.

Сви ставови судија о могућим начинима заштите независности судова, укрштени су методом контингенционих табела са њиховом старошћу и дужином судског стажа, њиховом резиденцијалношћу (тј. чињеницом да ли су или не рођени у месту седишта суда и коме раде) и полом.

Судије старије од 50 година више се од својих млађих колега залажу за еманципацију судова од општине. Такође је исти однос с обзиром на судски стаж јер се судије које раде дуже од 20 година за то опредељују у 98% случајева за разлику од 92,3% судија са судским стажом краћим од 5 година. Најстарије судије, преко 50 година старости се опредељују за прихватање потребе о бољој селекцији судија у 91,8% случајева. Слично је и са судијама са најдужим радним стажом преко 20 година који су се тако определили у 93,9% случајева. Интересантно је да се најмлађе судије, испод 30 година све до једног опредељују за повећање личних доходака као начина обезбеђења независности судија, али то више приписујемо њиховим ниским примањима из које произилази жеља за њиховим повећањем.

За укидање института реизбора најстарије судије које имају преко 50 година опредељују се у 78,7%. То несумњиво произилази из њиховог искуства јер су прошли кроз неколико поступака реизбора и знају са чим је то све скопчано и како реизборност уопште гледајући представља претњу независности судова. Млађе судије, између 31 и 40 године које можда нису прошле ни један или можда само један реизбор најмање прихватају укидање реизборности - таквих је међу њима 66,3%. То може да се објасни не само мањим животним искуством, већ и постојањем амбиција за напредовањем које постаје лакше и брже услед упражњавања судских места путем реизбора. Најстарија категорија судија која има више од 50 година у 62,3% случајева сматра да нема ефикасних мера за сузбијање интервенција. Слична ситуација је и код дужине радног стажа, што је он дужи то су судије склоније прихватању песимистичког гледања на промене ка независном правосуђу. Наиме, судије чији је судски стаж преко 20 година у 57,1% се опредељују за овај став док судије са судским стажом испод 5 година то исто мисле у 48,7% случајева.

Млађе судије које су краће провеле на тој дужности нису тако вољне да се "уклапају" у ситуацију као њихове старије колеге. Наиме, они се мање (17,9%) од старијих (26,5%) слажу да нису потребне никакве мере јер је ситуација и сада задовољавајућа. Још драстичнија је разлика у погледу старосних категорија, јер најстарије судије, преко 50 година старости ништа не би мењали у 34,4% случајева, док нешто млађи, од 31 до 40 година старости то исто су спремни да прихвате само у 13,8% случајева.

И судије рођене у месту седишта суда (94,4%), као и оне ван њега (93,3%) имају готово идентично опредељење ка успостављању личне независности судија еманципацијом од општина. Судије рођене изван места суда (91,1%) су више прихватиле став о ригорознијој селекцији судија као начина заштите независности судија од њихових колега рођених у месту суда (85,9%), што може да значи да они управо у проблему фамилијаризма и непотизма виде узрок угрожавању независности. Они се нешто више опредељују за повећање личних доходака (88,7%) од судија рођених изван њега (85,9%). Судије рођене у месту седишта суда мање се залажу за укидање реизбора (64,8%) од судија рођених изван њега (75,6%), вероватно због тога што се у "својој" средини осећају сигурнијим и заштићенијим од дошљака, можда сматрајући реизбор и као своју шансу за напредовање. Они су склонији песимизму (60,6%) у погледу могућих решења од својих колега рођених изван њега (48,1%) што произилази из њихове (вероватно) боље обавештености о стварној ситуацији у средини у којој раде и из које су.

Мушкарци (95,4%) су више од жена (90,8%) склони да захтевају финансијску и професионалну еманципацију од општине, а такође нешто више (89,2%) од жена (82,9%) сматрају да већи лични доходак осигурава повећан степен независности судија. Више су склони и укидању реизбора - 73,8% за разлику од 68,4% жена. Готово су идентични у опредељењу за ригорознију селекцију судија као начин за обезбеђење независности судова. Жене су песимистичније у погледу могућности остваривања независности правосуђа (53,0%) од својих мушких колега (51,5%) мада то није нека значајнија разлика. И ко-

начно жене судије су далеко више спремне да се помире са датом ситуацијом сматрајући да ништа не треба променити.

ПОЛ И НЕГИРАЊЕ ПОТРЕБА ЗА ПРОМЕНАМА

пол	нису потребне никакве мере јер је садашње стање задовољавајуће		
	не	да	укупно
женски	69,7%	30,3%	100%
мушки	80,8%	19,2%	100%

Без обзира на постојање различитости у националним правним системима, постоје неколико суштинских принципа на којима мора да лежи организација правосуђа, а то су: 1) обезбеђење независног и непристрасног суђења, 2) поштено поступање приликом доношења пресуде као осигурање правде сваком појединцу уз поштовање законских одредаба, 3) заснивање јавног поверења у судове и одговорност судија, 4) ефикасност судског поступка и судске администрације, 5) економска прихватљивост судске службе, тј. омогућавање њеног функционисања по цену разумних трошкова¹⁹¹.

Владавина права садржи теоретску слику независног правосуђа које је приликом доношења одлука подређено једино законској регулативи. Ни један државни орган па ни онај највиши, нема дозволу да врши утицај на доношење судских одлука јер се само тако испуњавају захтеви за правном сигурношћу грађана. Ако се пак сигурност дефинише као вредност коегзистенције околности која се састоји у томе да се аутономија или спонтанитет мога понашања комплементира с другим аутономијама као заштита, несигурност се пак јавља као опадање сигурности услед екцеса аутономије¹⁹². Да би се обезбедила сигурност, основна права и слободе појединаца морају да буду обезбеђена, а то

¹⁹¹Shetreet: op. cit. str. 592.

¹⁹²Висковић: оп. цит. стр. 143.

је могуће само у друштву у коме правосуђе ужива комплетну независност и слободу од политичких утицаја и притисака. Евидентно је да праведна заштита људских права не постоји у судовима који су изложени политичким утицајима централне или локалних влада.

Државни органи такође немају субјективних права на државне функције које врше, свака се државна функција мора вршити у државном интересу као јавна служба¹⁹³ и органи се не смеју користити државним функцијама у свом личном интересу као својим приватним добром¹⁹⁴. Помињањем речи баш Слободана Јовановића подвлачимо важност традиције и континуитета за независност правосуђа која није новина на нашим просторима, на којима је изгледа и угрожавање независности правосуђа и забринутост за њено очување постојала још у прошлом веку. Интересантно је и оригинално решење првог Кривичног Законика Кнежевине Србије из 1860 којим се штити независност судова. Наиме, као посебно кривично дело било је предвиђено "ако судија по препоруци чијој, па ма и веће своје власти, противно закону реши и пресуди какво дело" које је било кажњиво казном заточења од две до пет година. Постојање таквог законског решења кога иначе није било у пруском КЗ-у¹⁹⁵, говори јасно о решености домаћих законотвораца да што више учврсте независност судства као једног од темеља правне државе, с обзиром на случајеве који су се тада дешавали где је власт имала више или мање уплива да се какав случај овако или онако пресуди¹⁹⁶.

Од судија се очекује да се понашају као непристрасни пресуђивачи, не само између појединаца, већ и између државе и грађана, штитећи права и слободе ових потоњих а не да буду једна од служби др-

¹⁹³Начело правне сигурности уступа место самовољи када се јављају власници јавних функција, индоктриниране судије и други извршиоци туђих налога који несметано и неспутано газе право увек када им оно засмета, С. Перовић, Правна држава, стр. 109.

¹⁹⁴С. Јовановић: оп. цит. стр. 143.

¹⁹⁵КЗ Кнежевине Србије представља углавном рецепцију готових решења пруског КЗ-а који је већим својим делом инспирисао домаће законотворце, Д. Николић: Кривични Законик Кнежевине Србије, Ниш 1991.г. стр. 191.

¹⁹⁶Николић: оп. цит. 118-119.

жаве која ради на одржавању јавног реда¹⁹⁷ схваћеног као дневнополитичког програма партије на власти. Да би владавина права значила било шта потребно је да се унутар правосуђа омогући да људска права и владавина права не буду само ствар приватних шанси појединца него питање примене једног од примарних уставног принципа.

Оно што у крајњој линији штити независност судија је управо заједнички консензус да је та независност квалитет који је вредан заштите, јер грађани очигледно имају веће користи од стране правосуђа адекватно заштићеног од доминације моћних владиних фактора и независног од несталних ветрова дневне политике¹⁹⁸. Она је пак још до скоро имала такав утицај на правосуђе да се нису биле ретке констатације нпр, "да ништа није остало од независности, самосталности, непокретљивости, несменљивости, сигурности позиције судија јер су у свом раду под непосредним утицајем политбирокаратских државних и партијских структура. Није само у питању широко коришћење судства у циљу потврђивање тезе о сталној угрожености система од разних непријатеља социјализма, самоуправљања, друштвене имовине већ и чињеница да се стално држи актуелним питање њихове неажурности у решавању предмета тако да њихов рад постаје рутинско испуњавање норме"¹⁹⁹.

Чак и када би успели остварити потпуну правно засновану независност остаје тзв. људски фактор, зависност од неформалних утицаја средине. Наиме, у партијској држави утицај на судове врши се најчешће неформалним каналима (и не само њих већ и државних органа посебно тужилаштва и полиције). То у комбинацији са статусном и економском несигурношћу судије постаје сигуран механизам утицаја политике на правосуђе. Елементи партијске државе у погледу независности судија највише су се огледали кроз: а) начин избора судија (од стране политичке власти базиране на монополу једне партије уз примену критеријума морално-политичке подобности), б) потпуну економску и

¹⁹⁷Nicolson D., Владавина права у енглеском кривичном праву-теорија или реалност, ЈРКК, 3/1991, стр. 23.

¹⁹⁸Stephen: op. cit. str. 534.

¹⁹⁹Љ. Арнаудовски: Систем извршења кривичних санкција као одраз функционисања правне и неправне-партијске државе, Правна држава, стр. 194.

статусну деградација судског позива²⁰⁰. Ту уједно и лежи правац путева остварења независности правосуђа, превазилажењем начина избора судија које је под утицајем политике, уз обезбеђење личног статуса на, у објективним условима максимално могућ начин. Другим речима, пошто је криза правног система супротност правној држави када се ради о остваривању независног правосуђа, најпре је потребно превазићи елементе те кризе да би се створили услови за успостављање правне државе²⁰¹. Зато још увек актуелно звуче препоруке донете пре пар година, да су за остваривање суштинских претпоставки²⁰² за самосталност правосудних органа неопходне измене у прописима (што је извршено) а нарочито стварање укупних друштвених услова за онемогућавање још увек могућих притисака дневне политике на правосуђе²⁰³. Борба за правну државу и самим тим и за независно правосуђе има зато осим легислативне и експлицитно политичку димензију²⁰⁴.

²⁰⁰Иво Јосиповић: оп. цит. стр. 131.

²⁰¹С. Перовић: оп. цит. стр. 83. и 103.

²⁰²Те претпоставке морају да буду такве да омогућавају спровођење Основних принципа о самосталности правосуђа, усвојених на 8. конгресу УН за превенцију криминалитета и постпак са преступницима, 1985 у Милану, потврђени од стране генералне скупштине УН резолуцијом 40/32 од новембра 1985 и бр 40/46 од 13. децембра 1985, Ставови и препоруке са саветовања "Права човека и савремена кретања у криминалној политици", Београд 1989.г. стр. 240.

²⁰³ибид.

²⁰⁴Projs: op. cit. str. 65.

IV. МЕЂУНАРОДНА ДОКУМЕНТА²⁰⁵ КОЈА РЕГУЛИШУ НЕЗАВИСНОСТ СУДОВА²⁰⁶

1. УНИВЕРЗАЛНА ДЕКЛАРАЦИЈА О НЕЗАВИСНОСТИ ПРАВОСУЂА

Једногласно усвојена на завршној пленарној седници Прве светске Конференције о независности правосуђа одржаној у Монтреалу (Квебек, Канада) 10. јуна 1983.г.

ПРЕАМБУЛА

С обзиром да правда представља један основних стубова слободе;

²⁰⁵Сва наведена документа објављена су у преводу ауторке у Југословенској Ревии за међународно право, 2-3/1990.

²⁰⁶Универзална Декларација о независности правосуђа усвојена у Монтреалу 10. јуна 1983 није била резултат спонтаног настанка у том моменту. Она је резултирала као кулминација серије активности кроз претходећи двогодишњи период: 11-13 маја 1981 Лисабон, Међународно Удружење Адвокатских Комора (о судијама); 25-29 маја 1981 Сиракуза, Међународна правничка комисија (о судијама); 1-5 маја 1982 Јерусалим, Међународно Удружење Адвокатских Комора (о судијама); 10-14 маја 1982 Ното, Међународна Правничка комисија (о судијама); 17-18 јули 1982, Токијо Лавизија (о судијама); 17-23 октобра 1982, Њу Делхи, Међународно Удружење Адвокатских Комора (о судијама). Текст те тзв. Монтреалске Декларације о независности правосуђа, као и сви остали овде наведени текстови, превођени су са енглеског оригинала објављеног у Shetreet & Deschenes, str. 445-461.

С обзиром да слободно примењивање основних људских права као и мир међу народима може бити обезбеђен само кроз поштовање владавине права;

С обзиром да државе имају одавно основане судове и друге институције ради обезбеђења правилног вршења правде на њиховим територијама;

С обзиром да Повеља Уједињених Нација предвиђа Међународни суд правде као свој главни судски орган са циљем да се омогући мирољубиво решење сукоба између држава у складу са начелима правде и међународног права;

С обзиром да Статут Међународног суда правде предвиђа да он треба да буде састављен од независног судског тела, изабраног с обзиром на националну припадност, и који као целина треба да буде представник главних цивилизацијских праваца као и главних правних система у свету;

С обзиром да различити уговори предвиђају друге судове којима је поверена међународна надлежност а који су подједнако обавезни да поштују међународни правни поредак као и решења различитих правних система;

С обзиром да је међународним судовима поверена надлежност тумачења, примене и прогресивног развоја међународног права у унапређењу људских права;

С обзиром да ће међународни судови у оквирима домена својих надлежности сарађивати у постизању будућих циљева;

С обзиром да све те институције, националне и међународне, морају у оквирима својих надлежности настојати да унапреде високе циљеве предвиђене у Повељи Уједињених нација, Универзалној Декларацији о људским правима, Међународној конвенцији о грађанским и политичким правима, Добровољном Протоколу последње Конвенције, као и у другим одговарајућим међународним инструментима, а ти циљеви обухватају независно функционисање правосуђа;

С обзиром да таква независност мора бити обезбеђена међународним судијама, националним судијама, адвокатима, поротницима и судским помоћницима;

С обзиром да заснивање независности судија и услови њене примене могу бити побољшавани;

Светска Конференција о независности правосуђа препоручује Уједињеним Нацијама на разматрање ову Декларацију.

I. МЕЂУНАРОДНЕ СУДИЈЕ

Дефиниција

1.01 У овом одељку

(а) "судије", значи међународне судије и арбитра;

(б) "суд" значи међународни суд или трибунал опште или регионалне заједнице или специјализоване надлежности;

Независност

1.02 Међународни статус судија захтева и осигурава личну и колективну независност и непристрасно, савесно вршење своје функције у општем интересу. Сходно томе, државе ће поштовати међународни карактер судске одговорности и неће настојати да утичу на њих у вршењу тих функција;

1.03 Судије и судови ће бити слободни у вршењу својих дужности ради осигурања владавине права, и неће прихватати утицај било које владе или ма које друге власти изван њихових статута и интереса међународне правде;

1.04 Када важећи уговори дају међународним судовима овлашћење да одреде своја правила поступања, та правила добијају снагу и постају важећа од момента усвојења од стране одговарајућег суда;

1.05 Судије ће уживати слободу мисли и у обављању својих дужности и избегаваће ма какве утицаје изван међународне правде.

1.06 Етички стандарди који се захтевају од националних судија, примењиваће се и на судије у функцији у међународним судовима.

1.07 Начела судске независности предвиђена Општом Декларацијом о људским правима и другим међународним инструментима ради заштите људских права, примењиваће се и на судије.

1.08 Судије ће настојати да унапреде принципе исправног судског поступка као неодвојивог дела независности правосуђа.

1.09 Одредбама уговора неће бити предвиђане одредбе које би се односиле на основне принципе независности правосуђа.

1.10 Ни могућност држава да мењају статут суда нити стварање нових међународних судова неће имати утицаја на трајност тих основних принципа.

Постављање

1.11 Судије ће бити именоване или постављане или изабране у складу са важећим уставним или законским одредбама који неће, ако је то могуће, ограничавати право именовања владама нити чинити то именовање зависним од националне припадности.

1.12 Само правник признатих схватања може бити постављен или изабран као судија међународног суда.

1.13 Када статут предвиђа да судије буду постављане на препоруку влада, то постављање неће бити под условом да влади остаје могућност утицаја на судију.

Плаћање

1.14 Услови постојања плата и пензија судија биће одређени и одржавани тако да могу да осигурају њихову независност. Ови услови узимају у обзир ограничења која се тичу професионалног бављења како за време тако и после престанка у тој служби, који су дефинисани

било у њиховим статутима било да су признати и прихваћени у пракси.

Имунитет и привилегије

1.15 Судије ће уживати привилегије и имунитет, погодности и повластице, не мање од оних признатих шефовима дипломатских мисија предвиђених у Бечкој конвенцији о дипломатским односима. Одговарајући суд може само проширити тај имунитет

1.16 Судије нису одговорне за дела учињена у својој судској функцији.

1.17 а) Пошто је поверљивост судског одлучивања од важности за очување интегритета и независности судског поступка, судије ће поштовати тајност својих судских већања;

б) Државе и други спољашњи ауторитети поштоваће и штитиће тајност и повеливост судског већања на свим нивоима.

Дисциплинска одговорност и отпуштање из службе

1.18 Све дисциплинске мере или отпуштање из службе које се односе на судије, вршиће се искључиво сходно статуту и осталим правилима суда, у оквирима њиховог домена.

1.19 Судије не могу бити отпуштени из службе, изузев на основу одлуке осталих припадника суда и у складу са његовим статутом.

Ad hoc судије и арбитражи

1.20 Горе поменути чланови односиће се на ad hoc судије и арбитраже јавних, међународних арбитража без да се то посебно наводи.

II. НАЦИОНАЛНЕ СУДИЈЕ

Циљеви и функционисање

2.01 Циљеви функционисања правосуђа ће обухватити:

- а) непристрасно администрирање правде између грађана као и између грађана и државе;
- б) унапређење судске функције у оквирима одређених граница као и вршење и остварење људских права;
- ц) осигурање услова под којима сви људи могу да живе сигурно под владавином права.

Независност

2.02 Судије ће бити лично слободне а такво ће бити и вршење њихових дужности у непристрасном одлучивању о случајевима, у сагласности са својом проценом чињеница и разумевањем права, без икаквог ограничења, утицаја, притисака, подстицаја, претњи или уплитања, било директних било индиректних, са било које стране или из било ког разлога.

2.03 У поступку доношења одлука судије ће бити независне у погледу својих колега и претпостављених. Ма како суд хијерахијски био организован и ма какве разлике у нивоу и положају постојале између судија, то не може на било који начин да утиче на право судије да слободно формира свој став.

2.04 Судство ће бити независно од извршне и законодавне власти.

2.05 Судство ће бити надлежно, било директно, било на други начин, за све случајеве судске природе.

2.06 а) Неће бити оснивани никакви *ad hoc* трибунали;

б) Свако има право на ажурно суђење од стране раније постојећих, редовних судова или судских трибунала чије су одлуке подређене праву и преиспитивању од стране судова:

ц) Нека смањења тих права могу бити дозвољена у време тешке јавне кризе која прети опстанку нације али само под условима предвиђеним законом и само у строго ограниченом домену који је у складу са међународно признатим стандардима и циљевима што је ствар оцене суда;

д) У тим временима кризе:

I. Цивилима оптуженим за кривична дела било које врсте ће се судити од стране редовних, цивилних судова који се употребљују где је потребно, додатним компетентним цивилним судијама.

II. Хапшења лица административног карактера вршено без оптужбе, биће испитано од стране редовних судова на начин *habeas corpus*-а или неки сличан начин, тако да се осигура законитост хапшења, као и испитивање сваке жалбе или лошег третмана;

е) Надлежност војних судова ће бити ограничена на војна кривична дела извршена од стране војних лица. Увек ће постојати право жалбе на одлуке таквих судова правно квалификованим жалбеним судовима.

2.07 а) Никаква сила неће бити примењивана ради уплитања у судски поступак.

б) Извршна власт неће имати контролу над судском функцијом.

ц) Извршна власт неће имати овлашћење да прекине или суспендује судске активности.

д) Извршна власт ће се уздржати од било каквог чињења или нечињења које би могло да утиче на судске одлуке, као и ускраћивања одговарајућег спровођења судске одлуке.

2.08 Ни закони ни владини декрети неће имати ретроактивну снагу ревидирања одређених судских одлука, нити ће моћи да мењају састав суда да би тако утицали на доношење одређене одлуке.

2.09 Судије могу предузимати колективну акцију заштите своје судске независности.

2.10 Судије ће се увек понашати на такав начин да обезбеде достојанство своје службе и непристрасност и независност правосуђа.

Судијама као субјектима, признаје се слобода веровања, изражавања, удруживања и окупљања.

Квалификација, селекција и обука

2.11 Кандидати за судску професију ће бити личности од интегритета и способности, добро правно образовани. Они ће имати подједнаке могућности конкурисања за места у судској професији.

2.12 У избору судија неће бити дискриминације на основу расне припадности, боје коже, пола, језика, религије, политичког и другог мишљења, националног или социјалног порекла, својине, рођења или статуса, осим захтева за односним држављанством.

2.13 Поступак и стандарди избора судија, убедљиво ће осигуравати поштено представљање друштва у свим његовим аспектима у правосуђу.

2.14 а) Не постоји јединствен, одговарајућ метод судске селекције који би представљао сигурну заштиту од постављања судија на основу неодговарајућих мотива.

б) Учествовање законодавне и извршне власти у постављању судија није у супротности са независношћу судства све док се такво постављање судија врши у консултацијама са припадницима правосуђа или правне професије или неког тела чији су чланови уједно припадници судске или правне професије.

2.15 Судијама ће бити доступно континуирано образовање.

Постављање, унапређење и премештај

2.16 Одрђивање судија на конкретно место унутар суда у који је постављен је унутрашња административна функција коју врши само судство.

(Објашњење: Када се унутрашњи распоред не би вршио од стране судова, дошло би до ерозије судске независности због постојања спољашњих утицаја. Суштински је да се то унутрашње распоређивање не врши на основу предрасуда или предубеђења или под спољашњим

притиском. Ови коментари немају за циљ да искључе праксу спровођењу у неким земљама по којој се распоред судија потврђује од стране Врховног судског савета или неког сличног тела.)

2.17 Унапређење судија ће се вршити на основу објективне процене кандидатовог интегритета, независности његових пресуда, професионалне компетенције, искуства, хуманости и спремности да прихвати владавину права. Члан 2.14 односи се на унапређење.

2.18 Изузев поштовања система редовне ротације, судије неће бити премештане с једне судске функције на другу без њиховог пристанка, који не може да буде ускраћиван из неразумних разлога.

(Објашњење: Када се овај принцип не би усвојио, премештај би могао да буде употребљаван као врста казне за независног и храброг судију, да би се заплашили други од угледања на његов пример. Овај принцип нема намеру да утиче на административну праксу која је предвиђена законом. Неки изузеци стога, могу бити учињени, на пример када се судија у својим почетним годинама службовања премешта с места на место ради стицања судског искуства.)

Трајност службе

2.19 а) Трајање судске службе, независност судија, њихова сигурност, адекватна плата и услови службе биће обезбеђени законом и неће моћи да се мењају на њихову штету.

б) Судије ће имати гарантовану трајност службе, без обзира да ли су именоване или постављене, до година предвиђених за пензију или окончања рока њихове службе ако тако нешто постоји.

2.20 Постављање привремених судија или постављање судија на пробу неспојиво је са судском независношћу. Где таква постављања постоје, она ће бити постепено напуштана.

(Објашњење: Овај текст нема намеру да искључи постојање судија са скраћеним радним временом. Тамо где постоји таква пракса, биће предузете одговарајуће мере заштите да се осигура непристрасност као и да се избегну сукоби интереса. Циљ овог текста такође није искључење периода провере судија после њиховог почетног пос-

тављања у земљама у којима постоји професионална, судска каријера, какве су земље civil law система).

2.21 а) Судије ће за време службе примати плату а после пензионисања, пензију.

б) Плате и пензије судија ће бити адекватне, одговарајуће статусу, достојанству и одговорности њихове професије, и у потпуности ће бити прилагођене порасту цена.

ц) Плате судија неће бити смањиване током трајања службе осим ако то није саставни део свеобухватних јавних, економских мера.

2.22 Године предвиђене за пензију неће се мењати за судије за време трајања службе без њиховог пристанка.

2.23 Извршна власт ће у свако доба осигуравати сигурност физичке заштите судија и њихових породица.

Имунитет и привилегије

2.24 Судије ће уживати имунитет од парнице или других узнемиравања због чињења или нечињења из домена своје судске надлежности.

2.25 а) Судије ће бити обавезне на чување своје професионалне тајне у вези са својим већањем, или поверљиве информације прибављене у поступку вршења својих дужности изван јавног претреса.

б) У таквим случајевима од судија се неће захтевати да сведоче.

Ограничења

2.26 Судије неће моћи да раде у оквиру извршне или законодавне власти ако не разјасни ситуацију да комбинација тих служби не компромитује судску независност.

2.27 Судије неће моћи да раде као председавајући или чланови истражних комитета, изузев у случајевима када је неопходно специфично судско искуство.

2.28 Судије неће бити активни чланови нити ће имати положаје у политичким партијама.

(Објашњење: овај текст не намерава да омогући судијама чланство у политичким партијама у земљама где закон и пракса тако нешто потпуно искључују, него да установи ограничавајуће стандарде у погледу њиховог таквог ангажмана у земљама где је то допуштено.)

2.29 Судије не могу вршити приватну праксу.

(Објашњење: видети објашњење код 2.20).

2.30 Судије ће се уздржавати од пословних активности изузев када су у питању њихове личне инвестиције или њихова сопствена имовина.

2.31 Судије неће учествовати у случају где може постојати разумно заснована бојазан од његовог предубеђења.

Дисциплинска одговорност и отпуштање

2.32 Жалбе против судија ће бити ажурно узете у обзир на поштен начин који је у складу са одговарајућом праксом, при чему ће судија имати могућност да у почетном стадијуму коментарише жалбу. Поступање по жалби у том стадијуму ће бити поверљиво, ако другачије не захтева сам судија.

2.33 а) Када је покренут поступак за отпуштања судије или утврђивања дисциплинске одговорности, биће вршен од стране суда или неког тела претежно састављеног од припадника судске професије или изабраних од стране правосуђа.

б) Отпуштање судија ће ипак бити поверено законодавној власти чији поступак се покреће импичментом, заједничким обраћањем, најбоље препоруком суда или тела које је предвиђено у 2.33(а).

(Објашњење: У земљама где правна професија игра незаобилазну улогу у примени владавине права и судске независности, препоручљиво је да чланови правне професије учествују у бирању чланова суда или дисциплинског тела као и да буду њихови чланови).

2.34 Свака дисциплинска тужба биће базирана на предвиђеним стандардима судског понашања.

2.35 Дисциплински поступак према судијама обезбедиће поштено поступање и могућност да буду потпуно саслушани.

2.36 Изузев поступка пред законодавним телима, дисциплински поступци и отпуштање судија биће затвореног типа. Судија ипак може поднети захтев да буде саслушан јавно. Одлуке дисциплинског поступка било отвореног било затвореног типа, морају бити јавно објављене.

2.37 На такве одлуке жалбе се упућују судовима изузев када су у питању одлуке законодавног тела.

2.38 Судију није могуће отпустити изузев на основу доказа о неспособности, или недоличног понашања које га чини неподобним да настави са службом.

2.39 У случају укидања суда, судије са службом у таквом суду неће бити тиме оштећене и једино могу бити премештени у други суд истог нивоа.

Судска администрација

2.40 Судови имају главну одговорност за вршење судске администрације.

2.41 За државу ће бити приоритет највишег реда да прибави адекватна средства за омогућавање исправног функционисања правосудја, укључујући физичке погодности одговарајуће за одржање судске независности, достојанства и ефикасности, судски персонал као и оперативни буџет.

2.42 Судски буџет ће се припремати од стране надлежног органа и у сарадњи са правосудјем. Судови ће поднети своје трошкове као буџетски захтев надлежном органу.

2.43 Правосуђе је само одговорно за додељивање случајева појединачним судијама или појединим деловима суда састављеним од више судија, сходно правним одредбама и правилима суда.

2.44 Старешина суда ће вршити надзор над судијама када су у питању административни послови.

Разно

2.45 Судије ће обезбедити поштено поступање на претресима и потпуно ће се обавестити о свим наводима у погледу кршења права странака или сведока, укључујући и наводе о лошем поступању.

2.46 Судије ће се с поштовањем односити према члановима адвокатске коморе.

2.47 Држава ће осигурати правилно и одговарајуће извршење налога и пресуда судова; али надзор над извршењем налога и пресуда биће у рукама суда.

2.48 Судије ће се упознавати са међународним конвенцијама и другим инструментима које одређују норме за заштиту људских права и настојаће да их спроводе колико је то могуће у оквирима ограничења њихових националних устава и закона.

2.49 Одредбе Одељка II: *Националне судије*, ће бити примењиване на сва лица која врше судску функцију, укључујући и арбитраже као и јавне тужиоце, без потребе да се то посебно наводи.

III. АДВОКАТИ

Дефиниција

3.01 У овом одељку:

а) "Адвокат" означава особу која је обучена и овлашћена да врши правну праксу пред судом, и да саветује и представља клијенте у правној материји.

б) "Комора" значи признато професионално удружење адвоката у оквиру кога они имају одређена права.

Основни принципи

3.02 Адвокатска професија је једна од поменутих у Преамбули ове Декларације. Њена независност представља праву гаранцију унапређења и заштите људских права.

3.03 Систем функционисања правосуђа ће бити поштен и непристрасан тако да обезбеђује независност адвокатима у вршењу њихових професионалних дужности без било каквих ограничења, утицаја, уплићања, притисака, претњи или сукоба, директних или индиректних, са било које стране или из било ког разлога.

3.04 Сва лица имају слободан приступ адвокатској служби коју врше независни адвокати, да би заштитили или засновали своја економска, друштвена, културна као и грађанска и политичка права.

Правно образовања и улазак у правну професију

3.05 Правно образовање ће бити доступно свим лицима са нужним квалификацијама и таква могућност неће бити никоме ускраћивана из разлога расне припадности, због боје коже, пола, језика, религије, због политичких или других схватања, због националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или статуса.

3.06 Правно образовање ће у додатаку стручној компетенцији, бити такво да унапређује интерес јавности за бригу о идеалима и етичким вредностима адвоката, као и људским правима и основним слободама признатим националним и међународним правом.

3.07 Програм правног образовања ће поштовати одговорности адвоката, укључујући сарадњу у прибављању правне помоћи сиромашнима и у унапређењу одбране економских, друштвених и културних права у њиховом развоју.

3.08 Свако лице од неопходног интегритета, доброг карактера и правно квалификовано ће моћи да постане адвокат и настави са праксом без дискриминација због осуде за кривично дело због вршења својих међународно признатих грађанских и политичких права.

Образовање јавности у погледу права

3.09 Једна од дужности адвоката је упознавање јавности о принципу владавине права, важности независности правосуђа и правне професије као и информисање појединаца о њиховим правима и дужностима и о приступачним и одговарајућим правним средствима за њихово остварење.

Права и дужности адвоката

3.10 Дужности адвоката према клијентима укључују: а) саветовање клијента у погледу његових законских права и обавеза; б) подизање тужбе ради његове заштите као и његових интереса; ц) представљање клијента пред судом, трибуналом или администрацијом.

3.11 Адвокат ће у вршењу тих дужности деловати све време слободно, достојанствено и без страха, у сагласности са жељама клијента, поштујући устаљена правила, стандарде и етику своје професије ослобођен било какве забране или притиска вршеног од стране државе или јавности.

3.12 Свако лице или група, слободни су да се обрате за помоћ адвокату да би одбранили своје интересе или права у оквирима закона, а дужност адвоката је да поступа најбоље што може. Ни власт ни јавност ипак неће идентификовати адвоката са клијентом, ма како односни случај био популаран или непопуларан.

3.13 Ни један адвокат неће трпети, нити ће му претити кривична, грађанска, административна, економска или нека друга санкција због тога што је саветовао или заступао било ког клијента и његов случај.

3.14 Ни суд нити административна власт неће одбити да признају право адвоката да иступа пред њима у име свог клијента.

3.15 Дужност адвоката је да указује дужно поштовање правосуђу. Он ће имати право да се жали због учествовања или продуженог учешћа судије у поједином случају, као и због његовог начина вођења претреса или саслушања.

3.16 Ако се покрене поступак против адвоката који је пропустио да укаже дужно поштовање према суду, санкцију против њега неће одређивати судија који је учествовао у поступку у коме је дошло до непоштовања суда.

3.17 Обезбеђен тим принципом, адвокат ће уживати грађанско-правни и кривичноправни имунитет за одговарајуће изјаве учињене у доброј вери у писменом или усменом обраћању суду, или за своје професионално понашање пред судом, трибуналом или другим административним органом.

3.18 Независност адвоката, у погледу лица лишених слободе, биће гарантована у тој мери да им се осигура слободна правна помоћ. Постојаће одређене заштитне мере да се избегне свако могуће сугерирање тајних споразума, уговора или договора друге врсте између адвоката у име његовог клијента, и власти.

3.19 Адвокати ће имати све погодности и привилегије које су неопходне да изврше ефективно своје професионалне одговорности, укључујући: а) апсолутну тајност односа између адвоката и клијента; б) право да путује и да се слободно саветује са својим клијентом, свако у сопственој земљи или у иностранству; ц) право слободног настојања да се афирмишу првила професије, пруже информације и подаци у вези са професионалним радом; д) право да се прихвати или одбије клијент или допис.

3.20 Адвокати ће уживати слободу вероисповести, изражавања, удруживања и окупљања; а посебно ће имати право да: а) узму учешће у јавним дискусијама о правној материји и администрацији правде, б) да се придруже или да оформе слободне локалне, националне и интернационалне организације; ц) предлажу и препоручују добро размотрене предлоге за реформу законодавства и да информишу јавност о томе, и д) да узму потпун и активан удео у политичком, друштвеном и културном животу земље.

3.21 Правила регулисања тарифе и накнаде за адвокате ће бити одређене да би се обезбедила њихова зарада као поштена и одговарајућа, што правној помоћи омогућује да на разуман начин буде приступачна јавности.

Правна помоћ сиромашнима

3.22 Неопходна последица идеје о независној комори је да ће њени припадници учинити своје услуге доступним свим друштвеним сегментима тако да никоме не буде ускраћена правда, при чему ће унапредити заштиту правде кроз заштиту људских права, економских, културних као и грађанских и политичких права појединаца и група.

3.23 Владе ће бити одговорне да обезбеде довољно средстава за програм правне помоћи сиромашнима.

3.24 Адвокати ангажовани у програмима правне помоћи или организацијама које се финансирају било као целина било делимично из јавних фондова, примаће адекватну новчану накнаду и уживаће пуну гаранцију професионалне независности, а посебно:

-вођење таквих програма или организација биће поверено независним телима, састављеним већински или потпуно од припадника адвокатске професије, са потпуном контролом њихове политике, буџета и особља;

-усвајање става да је адвоката прва обавеза према клијенту остварење правде тако да треба да га саветује и представља у сагласношћу са својом професионалном савешћу.

Комора

3.25 Биће установљени један или више законски признатих професионалних удружења адвоката, чији ће савет или друго извршно тело бити слободно изабрано од стране свих чланова без уплитања од стране других тела или лица. Њихово право ће бити да формирају или се придруже, као додатак, другим професионалним удружењима правника или адвоката.

3.26 У намери да уживају право приступа суду сви адвокати ће бити чланови одговарајуће коморе.

Функције коморе

3.27 У осигурању независности адвокатске професије функције коморе ће између осталог бити:

- а) унапређење и одржање начела правде, без страха или пристрастности;
- б) одржавање части, достојанства, интегритета, компетенције, етике, стандарда понашања и дисциплине адвокатске професије;
- ц) да се афирмише улога адвоката у друштву и обезбеди независност професије;
- д) да се заштити и унапреди достојанство правосуђа;
- е) да се омогући и унапреди слободан приступ јавности правосудном систему, што укључује као неопходне и одредбе о бесплатној правној помоћи и савету;
- ф) да омогуће свакоме право на поштено и јавно саслушање пред надлежним, независним и непристрасним судом у сагласности са одговарајућим поступком у свим областима;
- г) да се омогући и унапреди правна реформа, критика и унапређење јавне дискусије о садржају, тумачењу и примени постојећих закона и предложних промена;
- х) да се подигне ниво правног образовања као предуслов за пријем у адвокатску професију;
- и) да се свим лицима осигура слободан приступ адвокатској професији који претходно поседују професионалну компетенцију и добар карактер, без било какве дискриминације као и да се пружи помоћ новопримљеним у адвокатску професију;
- ј) да се унапреди добробит чланова адвокатске професије као и да се обезбеди помоћ члановима њихових породица у одговарајућим случајевима;
- к) да се прихвати учешће у активностима Међународне организације адвоката.

3.28 Када лице које учествује у поступку жели да ангажује иностраног адвоката из друге земље, да ради заједно са домаћим адвокатом, Комора ће му помоћи да се иностраном адвокату обезбеди право наступа пред судом.

3.29 Да би се омогућило Комори да испуњава своју функцију у обезбеђењу независности адвоката, она ће сместа бити обавештена о разлозима и законској основи затварања или хапшења адвоката; и у исту сврху Комора ће као приоритет сматрати: I) сваки претрес свога припадника или његове имовине, II) сваку заплену докумената у његовом власништву, и, III) сваку одлуку о покретању поступка који се односи или доводи у питање интегритет адвоката. У таквим случајевима Комора је овлашћена да буде представљана од стране свога председника или неког ко је за то одређен, да прати поступак и посебно осигура да професионална тајна буде заштићена.

Дисциплински поступак

3.30 Комора ће слободно одредити и спроводити у сагласности са правом, кодекс професионалног понашања адвоката.

3.31 Комора има ексклузивно прво да покреће или иницира вођење поступка против адвоката на сопствену иницијативу или на захтев странке. Мада ни суд ни било која друга власт не може да води дисциплински поступак против адвоката, они могу да дају извештај Комори у погледу постојања основа за покретање дисциплинског поступка.

3.32 Дисциплински поступци ће се водити у првој инстанци од стране дисциплинске комисије установљене од стране Коморе.

3.33 Жалбе на одлуку дисциплинске комисије ће бити упућена одговарајућом жалбеном телу.

3.34 Дисциплински поступци ће бити вођени уз потпуно сагледавање свих захтева у погледу поштене и одговарајуће процедуре у светлости принципа изражених у овој Декларацији.

IV. ПОРОТНИЦИ

Селекција потенцијалних поротника

4.01 Могућност учествовања у поротничкој служби неће бити ограничена с обзиром на расну припадност, боју, пол, језик, религијску припадност, политичко или друго мишљење, национално или друштвено порекло, рођење или статус, али ће ипак бити повезана са захтевом да се буде грађанин, односно држављанин.

4.02 Имена потенцијалних поротника биће извађена из листе која садржи имена лица са станом у области судске месне надлежности.

4.03 Листа која је извор поротника биће презентирана тако да обухвати што је могуће више одраслог становништва.

4.04 Суд ће с времена на време преиспитати листу поротника у погледу њене репрезентативности и свеобухватности.

4.05 Поступак случајног избора ће бити коришћен на свим нивоима поступка поротничког селекционирања као што је овде предвиђено.

4.06 Учесталост и дужина времена вршења поротничке дужности биће минималног трајања с обзиром на то колико је потребно правосуђу.

4.07 Сва аутоматска извињења или изузеци из поротничке службе ће бити елиминисани.

4.08 Лица позвана могу се ослободити поротничке дужности само на основу одлуке суда или са његовим овлашћењем.

Селекција појединачног поротника

4.09 Испитивање потенцијалних поротника ће бити ограничено само на релевантне податке да ли се конкретно лице може или не може одредити за конкретан случај.

4.10 Ако судија уочи за време испитивања потенцијалних поротника да је неко лице неспремно или неспособно да саслуша одређени

случај поштено и непристрасно, то лице ће бити премештено са листе. Таква одлука може бити иницирана од странака или самог судије.

4.11 У правним системима у којима је оспоравање избора поротника дозвољено, њихов број као и поступак за његово спровођење ће бити униформни за исти тип случајева.

4.12 Ускраћивање избора ће бити ограничено на број не већи од потребног, да би се обезбедило спровођење разумног осигурања обезбеђења пороте од предрасуда.

Администрирање поротничког система

4.13 Одговорност за администрирање поротничког система ће бити под контролом судства.

4.14 Службени позив лицу за поротничку службу ће бити писмен, лак за разумевање и послат на време.

4.15 Судови ће имати службе за потенцијалне поротнике, да би их најбоље искористили уз најмање неугодности.

4.16 Судови ће обезбедити одговарајућу заштиту поротника од могућих претњи и застрашивања.

4.17 Суд ће обезбедити одговарајућ и прихватљив простор за поротнике и тај простор ће бити тако уређен да своди на минимум контакте између поротника и странака, адвоката и публике.

4.18 Лица позвана на поротничку службу биће одговарајуће плаћена.

4.19 Послодавцима ће бити забрањено да кажњавају своје намештенике због њиховог одсуства ради вршења поротничке дужности.

Поротничко одлучивање и већање

4.20 Обезбедиће се поступци да би се спречило прекидање претреса због неочекиваних околности које могу да смање број поротника.

4.21 Судови ће обезбедити поступак инструктора лица која су позвана на поротничку дужност да би повећали број потенцијалних поротника који разумеју судски систем и да би их припремили да компетентно врше улогу поротника.

4.22 Једноставно речено, судија на претресу ће: I) директно пратити именовање поротника, даће им потребно објашњење о улози пороте и претресној процедури; II) пре почетка већања упознаће пороту са законским околностима.

4.23 Већање пороте ће се одржавати у тајности. Протници неће давати јавно образложење својих одлука.

4.24 а) Порота ће бити одељена само из разлога изоловања њених чланова од неприхватљивих информација или утицаја.

б) Биће предузети стандардни поступци да би се могуће неугодности и неудобности према пороти свели на минимум.

V. СУДСКИ ПОМОЋНИЦИ

Статус

5.01 У дефинисању судског помоћника биће сматрано следеће: У принципу, у одређеним судовима, квази-судским телима или административним трибуналима, помоћници седе са судијама, магистратима и другим припадницима правне професије, да би им помогли у вршењу њихових дужности. У већини случајева су то лица која не морају да имају претходно правно образовање, али имају неку специфичну, стручну квалификацију или друштвено-економску стручност која се односи на материју која се разматра.

5.02 У неким случајевима, помоћник са својим правно образованим колегом дели одговорност за одлуку која им је поверена: то је онда мултидисциплинарно судско тело или квази-судско тело.

Постављање

5.03 Ако није изабран једногласно од странака, помоћник може бити постављен од стране неутралног органа који није обухваћена расправом.

5.04 Ако није договорен од странака или обезбеђен по закону, помоћник ће бити плаћен у сагласности са одлуком неутралног органа који не учествује у расправи.

5.05 Помоћник ће бити изабран на основу разлога свога интегритета и компетентности специјално релевантне у материји која се разматра.

5.06 Помоћник ће уживати сигурност службе која му гарантује независност; ако ради као повремен службеник биће му гарантована сигурност, адекватна новчана накнада и рок службе.

Вршење службе

5.08 У поступку доношења одлуке, помоћник ће бити слободан од било које врсте инструктора од стране органа који га је поставио, странака или професионалних удружења којима припада.

5.09 Помоћник ће имати право да слободно и независно учествује у одлучивању у домену своје надлежности.

5.10 Помоћник ће се понашати на начин који ће одражавати достојанство његове професије и непристрасност и независност правосуђа.

5.11 Помоћник неће узети учешће у случају у коме постоје разумне претпоставке о његовом прејудуцираном мишљењу.

5.12 Помоћник ће бити слободан да се повуче из опште прихваћених разлога.

Овлашћења и имунитет

5.13 Помоћник ће бити овлашћен од органа који га је изабрао у погледу имунитета као и поседовања одређених овлашћења неопходних у вршењу своје дужности.

5.14 Помоћник не може бити оптужен или малтретиран због предузимања односно непредузимања која су потребна у вршењу своје дужности.

Отпуштање

5.15 Помоћник неће бити отпуштен за време трајања свога мандата изузев због неспособности или лошег владања.

2. СИРАКУШКИ НАЦРТ ПРИНЦИПА О НЕЗАВИСНОСТИ ПРАВОСУЂА

Комитет стручњака организован од Међународног удружења за казнено право и Међународне правничке комисије састали су се у Међународном Институту за високе студије кривичноправних наука на Сицилији, Сиракуза, од 25. до 29 маја 1981.г. да формулишу Нацрт принципа који се односи на независност правосуђа. Учесници су били истакнуте судије и други правници, представници различитих региона и правних система. Дошли су из Африке, Азије, Америке, Источне и Западне Европе.

Овај Нацрт принципа који је презентирао од стране Комисије правника, као што се види, представља само први нацрт, па су коментари од стране спонзора добродошли. Циљ је да се формулишу начела која гарантују постојање и одговарајуће функционисање независног правосуђа што је суштински услов за поштовање људских права под владавином права.

ТЕКСТ СИРАКУШКИХ ПРИНЦИПА

I. ПРЕАМБУЛА

Чл.1. Универзална Декларација о људским правима (чл. 10) и Међународна Конвенција о грађанским и политичким правима (чл. 14. ст. 1.) прокламују да свакоме треба омогућити фер и јавно саслушање од стране надлежног, независног и непристрасног суда установљеног на основу права. Независно правосуђе је неопходно за остварење тих права.

II. ДЕФИНИЦИЈА

Чл.2. Независност правосуђа значи:

(1) да је сваки судија слободан да одлучује о предмету који му је поверен сходно својој процени чињеница и свом схватању права, без неодговарајућих утицаја, уплитања, директних или индиректних притисака, са било које стране или од било кога, и

(2) да је правосуђе независно у односу на законодавну и извршну власт, и има надлежност одређену директно или на други начин, над свим проблемима правне природе.

III. КВАЛИФИКАЦИЈА, СЕЛЕКЦИЈА И ОБУКА СУДИЈА

Чл.3. Кандидати за судску професију треба да буду особе од интегритета и способности, добро обучен у погледу права и његове примене.

Чл.4. Кандидати са квалификацијама предвиђеним чл. 3. треба да имају могућност да под једнаким условима конкуришу за судску професију.

Чл.5. Избор и постављање судија треба да буде вршено без било каквог разликовања у погледу расе, боје коже, пола, језика или рели-

гијске припадности, политичког или другог мишљења, националног или социјалног порекла, имовине, места рођења или статуса.

(Белешка: овај члан није у супротности са захтевима да судије буду грађани земље која је у питању).

Чл.6. Ови принципи се примењују као метод када је у питању постављање судија.

(Белешка: у неким земљама, кандидати за правосуђе су постдипломци који су положили квалификационе испите у специјалним школама за будуће судије, и који се по успешно завршеном школовању у њима, постављају на упражњена места. У неким земљама, судије се регрутују кроз квалификационе испите и добијају стручну обуку похађајући одређене курсеве и учећи непосредно од судија. У другим земљама, судије се постављају од кандидата који су завршили с успехом постдипломску практичну службу, помагали судијама, тужиоцима, адвокатима и судској администрацији. У неким земљама, судије бирају грађани. У другим, њих бирају између себе, адвокати, чланови адвокатских комора. Међународне норме не дају никаква упутства у погледу примене појединих метода. Искуство показује да свака од њих омогућује стручно и непристрасно правосуђе.

Чл.7. Током судске службе такође треба да се врши обука да би се судије информисале о новим достигнућима из потребних области, као што су друштвена кретања, нове технологије и њихове законске последице, студије у погледу узрока криминалитета и о казненој политици и њеним ефектима.

IV. ПОСТАВЉАЊЕ, ПРЕМШТАЊЕ И НАПРЕДОВАЊЕ

Чл.8. Распоређивање судија на одређено место у суду у који је постављен је унутрашња административна функција о којој се брине сам суд.

(Белешка: ако се распоред не би правио од самог суда, постојала би опасност од нарушавања судске независности због спољашњих утицаја. Суштински је да суд не распоређује судије под утицајем пред-

убеђења, предрасуда или под спољашњим притисцима. Овај коментар нема намеру да се супроставља пракси у неким земљама у којима се распоред судија врши од стране Врховног савета или неког сличног тела).

Премештај

Чл.9. Изузев у случају постојања система редовне ротације, судије неће мењати место с једне надлежности у другу, без свог слободно датог пристанка.

(Белешка: ако овај принцип не би био усвојен, премештање би могло бити коришћено као казна за независне и храбре судије, као и да би се други одвратили од тога да следе његов пример. Овај принцип се не сукобљава са постојећом праксом која је утврђена законом. Изузеци могу бити чињени на пример, када се судија, у почетним годинама своје службе премешта са места на место да би стекао судско искуство.)

Напредовање

Чл.10. Напредовање треба да се базира на објективној процени кандидатовог интегритета и независности као судије, професионалне компетентности, искуства, хуманости и спремности да прихвати владавину права.

Чл.11. Независна комисија састављена или потпуно, или већином од стране судија, треба одговорно да одлучује о напредовању или пак, препоручивању кандидата за напредовање одговарајућим органима.

(Белешка: сви судски системи су хијерахијске структуре. Само у неким земљама не постоји развијен систем стимулсања судија да очекују напредовање у више судове или напредовање у оквиру исте категорије. То може да међу судијама створи неку врсту притиска да се прилагоде, што са своје стране, може бити опасно за судску независност.

Стварање судских комисија као што је горе описано обезбеђује потребну заштиту против злоупотребе напредовања као начина огра-

ничавања судске независности, што је уједно и најприхватљивија процедура за правилан одабир оних који су најквалификованији за виша судска места. Многе земље имају Комисију судске службе или Врховни савет, који испуњавају те дужности. У вршењу те дужности, они би требало да дају своја мишљења представницима комора или других организација као и припадницима јавности. Приликом формирања таквих тела као што је горе описано, пожељна је додатна заштита против могућности да се напредовање користи као средство могућег утицаја на судску независност. У неким се земљама, на пример, јавно објављују листе упражњених судских места и листе кандидата заинтересованих за њих, тако да се јавности омогући праћење напредовања судија. У једној земљи, промена из једног суда у други, виши суд је само промена функције а не промена категорије, а плата се одређује на основу година искуства а не с обзиром на висину судског положаја који се заузима.

У намери да осигура да поштовање основних људских права свих лица постане реалност, од највећег је значаја да правосуђе буде састављено од људи и жена који имају потребне квалитете. Тако у сваком систему напредовања судија, суштински циљ мора да буде постављање оних појединаца који показују квалитете поменуте у овим принципима.)

V. ПЕНЗИОНИСАЊЕ, ДИСЦИПЛИНСКА ОДГОВОРНОСТ И ИМУНИТЕТ

Пензионисање

Чл.12. Све судије било да су то постале избором или постављањем, треба да имају гарантовану сталност сужбе до краја мандата који траје до година предвиђених за пензионисање, и могу да буду отпуштени само због неспособности или озбиљне болести.

(Белешка: следећи овај принцип, изабране судије не би требало да буду подвргнуте реизбору. Овај члан се не односи на међународне судове.)

Дисциплинска одговорност

Чл.13. Свака дисциплинска тужба треба да буде базирана на стандардима судског понашања предвиђеним законом или установљена правилима суда.

Чл.15. Одлуке дисциплинског тела треба да буду подложне жалби суду.

(Белешка: мишљења су подељена да ли да се у дисциплинским телима налазе наравно као мањина, и лица која нису судије. Дисциплинске санкције могу бити различите и крећу се од строгог укора до много драстичнијих одлука о отпуштању.

На судије common law система које не могу да буду повргнуте третману сугерираном у члановима 13. и 15. треба да се односи следеће:

"13. Дисциплински поступци ће бити формално вођени где се жели да судија, због озбиљних разлога буде одстрањен из службе.

Такав поступак се у првој инстанци води пред судским телом састављеним од чланова суда одабраних од судија најмање истог ранга и постојаће право жалбе суду на одлуку таквог тела.

"15. Ако понашање судије није такво да би изазивало његово отпуштање из службе, дисциплински или други поступци који се тичу његовог понашања треба да буду затвореног карактера и воде се од стране Врховног суда.)

Имунитет

Чл.17. Судије треба да имају имунитет у погледу грађанске одговорности за дела учињена у својој професионалној надлежности.

(Белешка: Принцип да судије у вршењу својих законских овлашћења треба да буду слободне у делању поступајући сходно својим убеђењима, без страха од последица, од највећег је значаја за функционисање правосудја. Бити одговоран свакоме ко се осећа угроженим радњама судије, је неспојиво са постојањем слободе и уништило би независност правосудја.

Овај принцип се не супротставља правима које има појединац у погледу накнаде од стране државе за штете произашле из немара, преваре или злоупотребе судских овлашћења, и то право треба да буде осигурано ефективним правним средствима.

У погледу степена имунитета постоје различита мишљења. Нека су наклоњена апсолутном имунитету, у веровању да начело јавне одговорности може да буде успешно само ако постоји дисциплинска одговорност судије. Други сматрају да, у начелу, и у сагласности са праксом у неким земљама, имунитет у случају преварног или злонамерног поступања судије треба да буде укинута од стране суда или дисциплинског тела. Друго мишљење је да би повређена страна требало да има могућност да се обрати суду без обзира на постојање судског имунитета.)

VI. РАДНИ, АДМИНИСТРАТИВНИ И ФИНАНСИЈСКИ УСЛОВИ

Организација судова

Чл.18. Ма каква била хијерахијска организација судова или разлика у статусу, то не треба ни на који начин да има везе са правом појединачног судије да се изражава слободно у сагласности са својим схватањем чињеница и својим тумачењем права.

(Белешка: У неким земљама, судови су организовани на стриктно хијерахијски начин, најчешће чак и између припадника истог суда. У тим условима, судије вишег ранга, посебно у ситуацији када им надлежност обухвата давање препорука колегама за напредовање, могу чак и несвесно да утичу ограничавајуће на независност потчињених колега, или да подстичу у њима недозвољену тенденцију потчињеног држања према надређенима. Сходно томе произилази да је корисно и формално прогласити горњи принцип.)

Распоред случајева

Чл.19. Сам суд је одговоран за распоређивање случајева појединим судијама или појединим одељенима суда која се састоје од више судија у сагласности са правом или правилима суда.

(Белешка: Може бити да у неким земљама постоји право жалбе на суд као целину у ком случају се одлука тим поводом доноси од стране председника или старијег судије суда.)

Специјализација судија и судова

Чл.20. Због пораста обима и различитости судске материје, врши се специјализација судова што представља допринос ефикасности и ефективности правосуђа. Ипак, специјализација судова не би требало да буде препрека периодичном ротирању судија што је важно за вршење унутрасње обуке судија.

Професионалне привилегије

Чл.21. Судије су обавезне на чување професионалне тајне у погледу већања као и поверљиве податке који су прибављени у току вршења њихових овлашћења ван јавних поступака. Од њих се не сме захтевати сведочење о стварима које су сазнали као судије.

(Белешка: Јасно је да ако се од судије захтева сведочење или на неки други начин обелодањивање информација у вези са њиховим поступком доношења одлуке већањем, њихова независност може бити угрожена.)

Слобода судског изражавања

Чл. 22. У сагласности са Универзалном декларацијом о људским правима, припадници судске професије, као и остали грађани имају слободу изражавања, удруживања и окупљања. Ипак, судије би требало да се уздрже од јавног критиковања или одобравања владиних потеза, као и коментарисања контроверзних политичких питања чиме се избегава стварања утиска о постојању политичког групашења.

(Белешка: судије би требало да формирају и да се придруже удружењима судија да би представљали на тај начин своје колективне интересе, изражавали своје мишљење, заузимали писмено или усмено ставове који се тичу њихове службе и уопште, функционисања правосуђа. Таква удружења могу, са своје стране, организовати скупове, конференције, опште или посебне састанке за целокупно правосуђе или неке његове делове да би размењивали информације и комуницирали кроз изношење мишљења на прихватљив начин.

Могућност дијалога и саветовања између судија на истом нивоу или степену може помоћи јачању судске независности.

Слобода изражавања судија је наравно подложна лимитима професионалне тајне у сагласности са чл. 21.

Постоји важна дискусија о томе да ли је прихватљиво да судије буду чланови политичких партија. Постоје становишта да то никако и ни под којим условима не би смело да буде случај, да би се судије сачувале како од могућих политичких притисака тако и да се не би компромитовала њихова репутација непристрасности. Други пак мисле, да би они могли без штете да буду чланови политичких партија, али да не би требало у њима да заузимају функције, да узимају учешће у формулисању партијске политике или партијских активности.

Ипак, други не виде никакве препреке да судије имају пуну слободу учлањивања у политичке партије, као и вршењу активне, чак и водеће улоге у њима. Неки, противећи се последњем становишту, наводе као приговор пример судија које су чланови партија у једнопартијским државама.

У неким земљама, постоји тзв. "дужност резерве", што је захтев који се поставља пред судије као питање дисциплине а састоји се у суздржљивости у погледу коришћења слобода да би се ускладили са природом својих одговорности.)

Одустајање од појединих случајева

Чл.23. Судије могу и треба да настоје да не учествују у случајевима у којима њихова независност не може да се обезбеди на одгова-

рајући начин, било да је доведена у питање од једне или обе странке. У сумњивим ситуацијама суд или министарство правосуђа или председник врховног суда треба да одлуче о захтеву судије о коме је реч.

(Белешка: У неким правним системима постоји непосредно право жалбе против одбијања судије да самог себе дисквалификује из неког таквог случаја.)

Финансирање

Чл.24. Да би се осигурала независност правосуђа оно треба да буде обезбеђено свим потребним средствима неопходним за испуњење своје судске функције.

Чл.25. Буџетска средства намењена судовима треба да буду одређена од стране надлежне власти у сарадњи са правосуђем. Одобрени износ мора да буде довољан да у сваком случају омогући судовима функционисање без прекомерног оптерећења радом. Правосуђе треба да буде способно да поднесе свој захтев трошкова и буџетске захтеве одговарајућем органу.

(Белешка: Неадекватно буџетско финансирање може да има као нужну последицу претерано радно оптерећење услед недостатка средстава за отварање потребних радних места, недостајуће помоћи, асистенције, опреме, и сходно томе да буде узрок неразумним одлагањима пресуђивања случајева, што доводи до губљења угледа правосуђа.)

Чл.26. Судије треба да примају у редовним интервалима накнаду за своју службу чији су делови одмерени сходно статусу судија и не смањују се током њиховог радног века. После пензионисања они треба да примају пензију која им омогућује да живе независно у складу са својим статусом.

(Белешка: Суштинско питање независности правосуђа је да ниво зарада буде такав да судије не долазе у искушење да траже неке друге изворе прихода.

Изузетак од принципа несмањивања плата може да буде учињен у време економских тешкоћа ако постоји опште смањивање плата у

јавним службама и ако се сви чланови правосуђа подједнако третирају.)

Физичка заштита

Чл.27. Извршна власт је одговорна да обезбеди физичку заштиту припадника правосуђа и њихових породица, посебно ако постоје упућене претње.

(Белешка: Без обзира да ли се ради о директним, личним претњама или општем стању јавног реда, судије треба да буду у стању да обављају своје дужности у миру и сугурности која је неопходна за њихову независност. Они морају да буду у ситуацији да рачунају на заштиту одговарајућих надлежних органа.)

VII. УЛОГА ПРАВОСУЂА У ДРУШТВУ КОЈЕ СЕ МЕЊА

Чл.28. У друштвима у којима се врше радикалне промене, долази понекад до озбиљних сукоба између судске и извршне, или законодавне власти. У таквим условима судије често имају тешку улогу да постигну највиши судски квалитет. С једне стране, они треба да прихвате и дају одређени допринос циљевима и политици друштва које се мења, учествујући у законодавном процесу или оцењивању административних одлука. С друге стране, они морају да поштују људска права појединаца и група која су предвиђена уставима, законима и одговарајућим међународним инструментима и која одражавају трајне вредности тога друштва. Као и у другим ситуацијама, правда захтева од судија да пресуђују непристрасно између сукобљених права и интереса и да примењују законе у складу са својим разумевањем њиховог значења.

(Белешка: Неспоразуми и сукоби који су горе поменути појављују се у време када се уставни и други судови на основу аката извршних органа суочавају са мањкавом реформом законодавства, тако да је она практично неуставна, или тамо где постоји серија владиних одлука које ограничавају ефекте реформе законодавства, као што су на

пример, синдикалне реформе, реформе земљишног права или програми национализације. Треба да буде напоменуто, да се ти неспоразуми и сукоби обично избегну у земљама где се независност правосуђа уопште гледано поштује, и правосуђе није помоћна служба извршне власти.

Судије треба сходно томе, да се потпуно информишу о циљевима и политици друштвених промена. Они морају да буду пажљиви када је у питању ограничавање личних слобода као и одлучни у супротстављању свакој врсти дискриминације. Из тога може да произађе да правосуђе може да делује као ограничавајући фактор законодавних реформи, али то није резултат отвореног супротстављања њима, већ је више у вези са балансирањем између сукобљених интереса и вредности које се доводе у питање. Где је то могуће, судије треба да одбијају оптужбе да се понашају пристрасно или онемогућавајуће, на тај начин што ће у својим пресудама да учине јасним своја схватања различитих социјалних и политичких интереса који су у питању. То је ипак, у неким правним системима немогуће, јер је судијама забрањено да своје пресуде презентирају на тај начин.)

VIII. СУДСКА НЕЗАВИСНОСТ И ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА

Чл.29. Независност тужиоца и адвоката и њихово вршење дужности без страха и савесно, неопходан је додатак независности судија, и од суштинског је значаја за остварење правде, слободе и поштовање владавине права, као и за заштиту људских права свих лица у било ком друштву.

(Белешка: У кривичним поступцима, независност и непристрасност судија може бити суштински допуњено независношћу тужиоца и адвоката. Посебно мора у потпуности да буде обезбеђена независност адвокатске одбране, да би им се омогућила противтежа тужиоца, што све помаже судијама у оцењивању доказа.

У неким земљама, тужиоци су, мада део правосудног система, организовани на сопствени хијерахијски начин, тако да су подложни

наређењима својих надређених. Ови, дакле, имају начина да индиректно утичу и на судије кроз утицање на тужиоце. Пожељно је стога, да тужиоци, сем када је у питању специфична област предвиђена правом, независни од извршне власти.)

Чл.30. Судије треба да настоје да буду информисане о међународним конвенцијама и другим инструментима које одређују норме заштите људских права и треба да настоје да их допуне колико год им је то могуће, у оквирима ограничења њихових националних устава и закона.

(Белешка: У неким земљама устави признају већу снагу ратификованим уговорима над националним законима, укључујући чак и законе који су донети после ратификације, или приступа уговору о коме је реч. У другим земљама одредбе закона који су донети после ратификације морају се примењивати од стране правосуђа. Формулација овог члана има намеру да покрије обе ове ситуације.)

Чл.32. Одступања од принципа да правосуђе има надлежност одређену, директно или на други начин, над свим питањима правне природе, може бити допуштено само у ратним временима, или у доба тешке националне кризе, под условима предвиђеним законом.

(Белешка: Искуство показује да у ратно доба или време националних криза постоји повећан ризик злоупотреба моћи и озбиљних укидања уставних или законски гарантованих слобода и права.

Устави и закони би зато требало да прецизно дефинишу околности и услове прихватљивости таквог укидања од стране извршне власти као и контролна средства која би била у надлежности законодавне власти или другог одговарајућег органа.)

3. ТОКИЈСКИ ПРИНЦИПИ О НЕЗАВИСНОСТИ ПРАВОСУЂА У ЛАВАЗИЈСКОМ РЕГИОНУ

Извештај са семинара одржаног у Јапану, Токију, 17. и 18. јула 1982.г. (LAWASIA значи Удружење правника Азије и Западног Пацифика).

17. и 18 јула 1982.г. састао се у Токију Комитет за стандардизацију људских права Лавазиског региона да би размотрио примену принципа независности правосуђа у историјском и културном контексту азијских земаља. Чланови Комитета за стандардизацију људских права Лавазиске формулисали су следеће принципе и закључке:

ТЕКСТ ТОКИЈСКИХ ПРИНЦИПА

1. Судске институције имају, како се сматра, највишу вредност у земљама лавазиског региона.

2. Одржање независности правосуђа је суштинско остварење сврхе и правилног вршења њихових високих дужности.

3. Дужност је правосуђа да поштује и прихвати одговарајуће циљеве и функције других владиних институција; дужност тих институција је да поштују и прихвате одговарајуће циљеве и функције правосуђа.

4. Циљеви и дужности правосуђа у тим земљама обухватају следеће:

(а) Да омогуће свим људима слободно живљење под владавином права;

(б) Да у оквиру постојећих ограничења унапреде судску функцију прихватањем остварења људских права у сопственим друштвима;

(ц) Да непристрасно администрирају право између грађана и између грађана и државе;

5. Да би се правосуђу омогућило да оствари своје циљеве и изврши своје улоге, неопходно је лица постављена на положај судија буду изабрана с обзиром на своју независност, стручност и интегритет.

6. Од суштинске важности за остварење независности правосуђа је да оно буде слободно од претњи или притисака са било које стране.

7. Такође је од суштинског значаја да судијама стоје на расположењу могућности неопходне за остварење њихове функције.

8. Дужност је владиних институција да омогуће правосуђу прихватање и разумевање свога положаја у друштву, да би остварили своје циљеве и вршили своје функције.

9. Подједнака је дужност свих припадника правосуђа да се понашају у свим ситуацијама у складу са достојанством и положајем професије као и да унапређују остварење циљева и вршење функција правосуђа које им припадају.

10. Постављање судија. (а) Нема јединственог начина постављања судија који би важио за све као најисправнији. Ипак, усвојени начини би требало да буду такви да најбоље омогућавају постављање одговарајућих лица у професију судија, као и да се заштите од постављања које је под утицајем неодговарајућих фактора, при чему се сматра да постављање судија треба да буде руковођено судском независношћу, стручношћу и личним интегритетом.

(б) Структура правне професије која је извор будућих судија је у различитим земљама, различита. У неким земљама судијска каријера је професионална, у другим земљама судије се бирају из редова адвоката. Због тога треба прихватити да у различитим друштвима могу бити усвојене различите процедуре избора судија.

(ц) Комитет је уочио да се у неким земљама сматра пристанак Комисије судске службе или претходне консултације са њима као гаранцију да лица изабрана на место судија одговарају својој сврси.

(д) Комитет је препоручио да се постављање од стране Комисије судске службе или прихватање консултација са адвокатским коморама усвоје као начини постизања адекватног избора судија.

(е) Где је усвојена Комисија судске службе потребно је да буде састављена од представника највиших судских инстанци да би се обезбедила независност и потребни интегритет приликом доношења одлука.

11. Трајајње судске службе. (а) Независност правосуђа мора бити осигурана трајношћу службе.

(б) Комитет прихвата да у неким земљама с времена на време судска служба може бити подвргнута поступку потврде од стране изборног тела или на други начин.

(ц) Ипак, Комитет препоручује да судије треба да буду постављене до краја радног века, као и да то буде применљиво за све судије исте надлежности.

(д) Судије треба да буду отпуштене из службе једино због доказане неспособности, озбиљног кривичног дела, озбиљно лошег владања, које у сваком поједином случају, судију чини неподобним да буде судија.

(I) Комитет признаје да због постојећих културних и историјских разлога, поступци отпуштања судија у различитим земљама, се разликују. Он посебно препоручује отпуст судија кроз парламентарну процедуру. Ипак, Комитет је свестан да таква процедура није могућа у свим земљама Лавазије; не одговара свим основама за отпуштање; ретко се или никада не користи; употреба таквог поступка у неким случајевима може да води у злоупотребу и да обесхрабри његову даљу примену. Због тога Комитет верује да би у неким деловима Лавазије било потребно да постоји договор у оквирима правне професије да таква процедура буде под контролом најстаријих судија.

(II) Где се предузимају кораци ради отпуштања судија, треба прво да се испитају разлози предложеног отпуста, у циљу доношења одлуке о започињању поступка отпуштања. Формална процедура с том сврхом може да започне само ако прелиминарно испитивање пружа индикације о постојању ваљаних разлога за његово отпочињање. Таква процедура не би требало да се води јавно, изузев када постоји сагласност председавајућег тела које води такву процедуру и судије о коме се ради.

(III) Затварање суда не би требало да буде прихваћено као разлог за отпуштање појединог судије, припадника тога суда.

12. Однос са извршном влашћу. (а) Комитет је свестан постојања могућих претњи и притисака које се врше на судије - на пример:

(I) судија се премешта из једног суда у други, или суспендује из недовољних разлога;

(II) плате и погодности се мењају на штету судије - смањују, због неке судске одлуке;

(III) не одржава се вредност судских плата.

(б) Могућност утицања на судије у вршењу њихове службе, на њихова примања и погодности не може бити коришћено на начин који би могао да се сматра као претња или притисак на одређеног судију или судије.

(ц) Стимулације или користи које би могле да имају утицаја на судије у погледу вршења њихове судске функције не треба да се нуде нити да буду прихватане.

(I) Комитет је свестан постојања могућности нуђења стимулација или користи судијама. Постоје примери да се услови судске службе, постављање на судско место и награђивање судија врши под таквим околностима, да то може представљати утицај на њих.

(II) Правосуђе и владине институције треба да буду упознати са случајевима када је предузето нешто што може да делује на судије да постане другачије него што би обично поступили, што је важно да до таквих случајева не би долазило.

(д) Све време је дужност судија да одлучују о предметима који се налазе пред њима на основу сопственог виђења чињеница и у сагласности са правом. Дужност је других владиних институција да омогуће судијама такав положај да стварно могу да испуњавају своје дужности.

13. Плаћање и погодности. (а) Комитет је свестан чињенице да поједине земље региона Лавизије могу да омогуће плате у друге погодности судијама, које се налазе испод прихватљивог минимума неопходног да би судије и судови могли да обављају своју функцију на одговарајућ начин.

(б) Комитет признаје да економске околности могу да учине немогућим задовољавање одговарајућег нивоа плаћања судија и одржавања судског система.

(ц) Несумњиво је одговарајући судски систем и одговарајућ начин вршења судске функције од суштинског значаја ради остваривања вредности као што су владавина права и заштита људских права у друштвеним оквирима. Комитет због тога препоручује да плате судија и друге њихове погодности имају приоритет највишег ранга у сваком друштву.

14. Закључак је Комитета да ово представља минимум стандарда потребног да се усвоји ради одржавања независности правосуђа као ефективне службе у лавизијском региону.

4. КОДЕКС МЕЂУНАРОДНОГ УДРУЖЕЊА АДВОКАТСКИХ КОМОРА О МИНИМАЛНИМ СТАНДАРДИМА СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ

Јерусалимски одобрени стандарди као што су усвојени на пленарној седници деветнаесте бијеналне конференције Међународног удружења адвокатских комора одржане у петак, 22. октобра у Њу Делхију, Индија.

A. СУДИЈЕ И ИЗВРШНА ВЛАСТ

(а) Судије треба да уживају личну и стварну независност.

(б) Лична независност значи да су трајање и услови судске службе адекватно обезбеђени, тако да појединачне судије нису подвргнуте контроли извршне власти.

(ц) Стварна независност значи да у вршењу судске функције судија није ничим обавезан сем да поштује закон и следи сопствену савест.

2. Правосуђе као целина треба да ужива аутономију и колективну независност vis-a-vis извршне власти.

3.(a) Учешће извршне или законодавне власти у доношењу одлука о постављању или напредовању судија, супротно је принципу независности тако да постављање и напредовање судија треба да буде поверено судском телу састављеном већински од припадника правосуђа и правне професије.

(б) Постављања и напредовања судија вршена од стране несудских тела неће се сматрати као супротстављање принципу независности правосуђа у земљама у којима постоји дуга историја демократских традиција, ако се то постављање и напредовање врши на задовољавајућ начин.

4.(a) Извршна власт може учествовати у дисциплинским поступцима против судија само у вези са жалбама против судија а може и да започиње дисциплински поступак али не и да пресуђује у тој области. Дисциплинско поступање и отпуштање судија може бити поверено само институцијама које су независне од извршне власти.

(б) Најбоље је поверити судском трибуналу овлашћење да отпушта судије.

(ц) Законодавна власт може да буде овлашћена да отпушта судије али је најбоље да се то врши на препоруку судске комисије.

5. Извршна власт неће имати контролу на судском функцијом.

6. Законодавство или правосуђе ће у сарадњи са правном професијом ће сачинити правила поступања и праксе, које треба да потврди парламент.

7. Држава се ће имати дужност да обезбеди извршење судских пресуда. Правосуђе ће вршити надзор над извршним процесом.

8. Судска материја је у домену искључиве надлежности правосуђа, и то како централног функционисања правосуђа, тако и појединачне, судске администрације.

9. Главну одговорност за судску администрацију најбоље је поверити правосуђу или правосуђу и извршној власти заједно.

10. Дужност државе је да прибави адекватна финансијска средства потребна за одговарајуће администрирање правде.

11. (a) Подела посла међу судијама треба да се уобичајено врши по унапред предвиђеном плану, који се може мењати само под одређеним, јасно дефинисаним околностима.

(б) У земљама у којима надлежност за поделу судских дужности има министарство правосуђа, неће бити неспојиво са принципом судске независности да министар правосуђа мења претходни план из одређених разлога, али најбоље у договору са старешинама судова када је то потребно.

(ц) Сходно одредбама под (a) искључива надлежност за одређивање судија за поједине случајеве треба да буде поверена одговорном судији, најбоље председнику суда.

12. Могућност премештања судије из суда у суд биће поверена судском органу, и најбоље ће бити да тај премештај буде повезан са пристанком односног судије, који не може да га ускрати из неразумних разлога.

13. Судска служба треба да буде адекватно финансирана од стране одговарајућих власти.

14. Судске плате и пензије треба да буду адекватне и треба да буду редовно усклађиване са порастом цена, независно од извршне власти.

15.(a) Положај судија, њихова независност, њихова сигурност као и њихово адекватно награђивање, биће одређено законом.

(б) Судијске плате се не могу смањивати за време њихове службе изузев ако је то саставни део економских мера општег, јавног карактера.

16. Владини министри неће вршити притиске на судије, ни отворене нити другог типа а такође неће давати изјаве које неповољно представљају независност појединачног судије или правосуђа као целине.

17. Давање помиловања биће вршено опрезно да би се избегла њихова употреба као вида уплитања у судску одлуку.

18.(a) Извршна власт ће се уздржати од било каквог чињења односно нечињења које би могло да промени судску одлуку или би лишавало пресуду одговарајућег извршења.

(б) Извршна власт неће имати право да поништи или суспендује делатност судског система на било ком нивоу.

Б. СУДИЈЕ И ЗАКОНОДАВНА ВЛАСТ

19. Законодавна власт неће доносити законе са ретроактивним дејством ради супротстављања постојећим судским одлукама.

20.(a) Приликом промене рокова и услова судске службе, законодавна власт их неће примењивати на судије које су у служби од времена пре доношења тих одредаба, сем ако те промене не побољшавају услове службе.

(б) У случају законодавног реорганизовања судова, судије које су у служби у тим судовима неће бити обухваћене, изузев када је у питању премештање у суд истог статуса.

21. Грађани ће имати право да им се суди пред редовним, законом установљеним судовима а не пред *ad hoc* трибуналима.

Ц. ТРАЈАЊЕ СУДСКЕ СЛУЖБЕ И ПРИРОДА СУДСКОГ ПОСТАВЉАЊА

22.(a) Постављање судија, уопште узевши треба да буде доживотно, које се прекида само услед понзионисања у годинама које су предвиђене законом важећим у време постављања на судско место.

(б) Године предвиђене за пензионисање неће бити смањиване за садашње судије.

23. (a) Судије неће бити постављане на проверу, изузев у правним системима у којима постављање судија не зависи од практичног искуства у професији као услова постављања.

(б) Институти привременог судије треба да буду избегавани колико год је то могуће, изузев где постоји дуга историја демократских традиција.

24. Број чланова највишег суда треба да буде сталан и не треба да се мења на други начин, осим законодавно.

25. Ванредне судије треба да буду постављане једино уз одговарајућу заштиту.

26. Избор судија ће бити базиран на заслугама.

Д. ОТПУШТАЊЕ СУДИЈА И ДИСЦИПЛИНСКА ОДГОВОРНОСТ

27. Дисциплински поступак и отпуштање судија треба да буду вођени поштено при чему судијама треба да буде омогућена одговарајућа могућност саслушања.

28. Дисциплински поступак ће бити затвореног типа. Односни судија ипак може захтевати да саслушање буде јавно, о чему ће одлучити дисциплински трибунал. Одлуке донете у дисциплинским поступцима, било да су били затвореног било јавног карактера, могу бити јавно објављене.

29.(a) Основе за отпуштање судија ће бити одређене законом и биће јасно дефинисане.

(б) Све дисциплинске тужбе ће бити засноване на стандардима о судском понашању предвиђене или законом или правилима установљеним од стране суда.

30. Судија неће бити отпуштен сем у случају извршења кривичног дела или великих и поновљених немарности, физичке или менталне неспособности која их очигледно онеспособљава да врше судску дужност.

31. У системима у којима је овлашћење за дисциплинско кажњавање и отпуштање судија поверено органима изван законодавне власти, дисциплински трибунал ће бити сталног карактера и биће већински састављен од припадника судске професије.

32. Старешина суда може легитимно вршити надзор и контролу над судијама када је у питању административна материја.

Е. ШТАМПА, ПРАВОСУЂЕ И СУДОВИ

33. Треба да буде усвојено правило да судска независност не пружа судијама могућност ослобођења од јавне одговорности, али ипак, штампа и друге институције треба да буду свесни да могући притисци штампе на судије могу да буду у супротности са њиховом независношћу.

34. Сходно одредбама Стандарда 41. судије могу писати чланке за новине, појављивати се на телевизији и давати интервјуе штампи.

35. Штампа треба да буде суздржана у објављивању података из нерешених слушајева, ако такво објављивање може утицати на доношење одлуке.

Ф. СТАНДАРДИ ПОНАШАЊА

36. Судије не могу за време вршења те професије обављати функције у извршној власти, као што је на пример, функција владиних министара, нити могу бити чланови законодавних тела или самоуправних савета, сем у случају постојања дуге историјске традиције комбиновања тих функција.

37. Судије могу радити као председавајући комитета за оцењивање и испитивање судских слушајева где поступак захтева обученост у проналажењу чињеница и извођењу доказа.

38. Судије неће заузимати позиције у политичким партијама.

39. Судија, за разлику од привременог судије, не може да врши приватну праксу за време трајања своје службе.

40. Судије треба да се уздрже од пословних активности, осим када су у питању личне инвестиције или поседовање имања.

41. Судије увек треба тако да се понашају да то одражава достојанство професије као и непристрасност и независност професије.

42. Судије могу бити организоване у удружења судија ради унапређења својих права и интереса као судија.

43. Судије могу предузети колективну акцију ради заштите своје судске независности и њеног одржавања.

Г. ОБЕЗБЕЂЕЊЕ НЕЗАВИСНОСТИ И НЕПРИСТРАСНОСТИ

44. Судија ће уживати имунитет од правних тужби као и од обавезе да сведочи у материји која се односи на вршење његове професије.

45. Судија неће учествовати у случају где постоји разумна сумња у постојање предрасуда или могућих предубеђења.

46. Судије ће избећи свако понашање које може да прерасте у пристрасност.

Х. МЕЂУНАРОДНА НЕЗАВИСНОСТ СУДИЈА

47. У погледу доношења одлука судија мора бити независан vis-a-vis својих колега и старешина.

Белешка: Горњи стандарди су подложни периодичној оцени одговарајућег Комитета или Комитета међународног удружења адвокатских комора као и допуњавању с времена на време од стране Међународног удружења адвокатских комора на пленарним седницама ако околности то омогућавају или захтевају.

ДОДАТАК

Текст Јерусалимских одобрених стандарда који су допуњени у Њу Делхију. (остали Јерусалимски стандарди су потврђени без промене).

3.(a) Постављање судија и напредовање од стране извршне власти није неспојиво са принципом судске независности.

(б) Изузев у земљама где се кроз дугу историјску и демократску традицију судска постављања врше на задовољавајућ начин, судско учешће у поступку постављања и напредовања, било кроз судске комисије било на други начин, је императив одржања судске независности.

15.(a) Положај судије, његова независност као и адекватно плаћање ће бити обезбеђено законом.

20.(б) У случају да законодавство укида судове, судије које у њима раде неће бити обухваћене тим укидањем, изузев у случају њиховог премештања у други суд истог нивоа.

28. Дисциплински поступак треба да буде затвореног типа; ипак одлуке дисциплинског поступка могу да буду објављене.

44. Судије ће уживати имунитет од правних тужби у вршењу своје професије.

Превод са енглеског језика: Др Зорица Мршевић

SUMMARY IN ENGLISH

The book, *Challenges of an Independent Judiciary*, consists of four parts: A historical review of the period in England when independence of the judiciary was achieved; a theoretical analysis of various aspects of an independent judiciary, including relevant international treaties and the connection between human rights and judicial independence; "Events endangering judicial independence," results of research by the Institute of Criminological and Sociological Research in Belgrade, and, finally, translations of four international documents dealing with judicial independence (Universal Declaration on Independence of Justice, The Syracuse Draft Principles on Independence of the Judiciary, Tokyo's Principles on Independence of the Judiciary in Lawasia, The International Bar Association Codex on Minimal Standards of an independent judiciary).

The first section contains an analysis of social changes in England in the seventeenth century, including the social and political circumstances, struggles for legislative supremacy of Parliament, struggles for independence of the judiciary, transmitting the idea outside England, English courts today, English judges and their nomination, independence of English judges, the social background of English judges, critiques and suggestions.

The second and main part of the book, *Challenges of an independent judiciary*, begins with an examination of the term judicial independence. Judges are independent if, in exercising their duties, they are not obligated to anything other than obedience of laws and following their consciences. To be completely independent, a judge first must have personal independence. Personal independence is such legal regulation that members of the executive have the least possibility to influence the judge's decision-making. In the democratic tradition, the term "independence of the judiciary" is equally as important as rule of law and responsible government. In spite of differences among legal systems, there are certain universal principles which should be realized as basic to a democratic judiciary, such as: 1. independent and impartial judiciary, 2. fair decision-making in each case; 3. establishing public trust in courts and the responsibility of judges; 4. efficiency of court procedures and court administration; 5. economically reasonable costs of judicial functioning.

Courts should be independent in the decision-making process in all cases, in accordance with their estimation of the facts and understanding of the laws, without improper influences from any side and without pressure from anyone. The judiciary must be independent from legislative and executive agencies. Analysis of the prerequisites of an independent judiciary includes the elements of personal independence of judges concerning nomination, development in function, disposition, stability of function, financial situation, physical security, immunity, disciplinary responsibility and sanctions and removal. Substantial independence follows from personal independence when a judge is professionally and personally protected. This is the situation in which a judge exercises power by obeying laws and in accordance with his/her conscience. The

duty to avoid conflicts of interest, that is to not engage in professionally incompatible activities, is also analyzed. Membership in political parties, participation in legislative and executive agencies, functions on local and municipal councils, and participation in government are discussed, as well. This section also looks at the elements of so-called internal independence, that is the independence of judges from their colleagues of the same or higher rank, and other possible influences following from the hierarchical organization of the judiciary. Judicial independence also includes the collective independence of the judiciary to make decisions on the administration of courts and to propose the budget for the courts. Courts and judges should be independent during times of crisis, which also means that regular courts should maintain control over all deprivations of liberty and be the authority to judge all civilians. Also examined in this section is preventing judicial independence from becoming a shield for misuse, abuses, professional incompetence or criminal activities of judges. Judges are independent but not untouchable and their work should be scrutinized by public control and objective publicity.

The first domestic laws providing for an independent judiciary were established by the Constitution of 1990 and the Law on courts of 1991. These set forth the elements prerequisite to independence of the judiciary, such as separation of powers, stability of judicial positions, prohibition of local party or governmental agency control over the personal and substantive independence of judges, etc. Those are necessary elements of a legal and social framework for an independent judiciary, but its realization is still the task in front of our society.

"Events endangering judicial independence" is the research project conducted by the Institute of Criminological and Sociological Research from 1985 to 1990. There are seven parts of the research: the incidence of interventions and the places where they happen, who intervenes, to whom the interventions are directed, estimated effectiveness of interventions, consequences of refusing interventions, behavior of judges after interventions (refusal and acceptance of them), and ways to realize an independent judiciary. The conclusion that there are many interventions came practically from all sides, private and official, and that they happen everywhere but mostly in small towns. Acceptance of the intervention is not so frequent. The significant personal courage of most judges was noted by respondents. There are also differences among judges of various ages (younger judges are more ready to accept interventions since they are more insecure in their positions), various social backgrounds (judges who were not born in the place of the court are also more ready to accept interventions), women judges are more ready to reject direct interventions from those in positions of power but more ready to accept more subtle interventions made as friendly advice, suggestions, etc. All judges are unanimous in asserting that an improved material position is the way to secure judicial independence, and most of them consider independence of local governments a prerequisite for judicial independence.

Translation:
Judith Armatta

ЛИТЕРАТУРА

1. Alder J., (1989), Constitutional & Administrative Law, London.
2. Anderson N., (1978), Liberty, Law and Justice, London.
3. Cecil H., (1979), The English Judge, London.
4. Ђуковић-Ковачевић I., (1975), Историја Енглеске, Београд.
5. Denning A., (1949), Freedom under the law, London.
6. Denning A., (1978), The independence of judges, The lawyer and justice - collection of addresses by judges and jurists to the Holdsworth club of the University of Birmingham, London.
7. Дика М., (1989), Право на независног суца, Зборник радова Правног факултета у Загребу, суплемент броју 5-6.
8. Edey K., (1987), The English Legal System, London.
9. Gifford T., (1989), Where'the justice? A manifesto for law reform, Harmondsworth.
10. Griffith J.A.G., (1977), The Politics of the judiciary, Glasgow.
11. Harris P., (1989), Introduction to Law, London.
12. Jackson R.M.J., (1989), Jackson's Machinery of justice, Cambridge.
13. James P.S., (1989), Introduction to English Law, London.
14. Јовановић С., (1990), О држави - основа једне правне теорије, књ. 8 сабраних дела, БИГЗ, Београд.
15. Keaton G., (1974), English Law - the Judicial Contribution, Newton Abbot.
16. Landon M., (1970), The triumph of the Lawyers, Their Role in English Politics 1678-1689, University of Alabama.

17. Lawyers Committee for Human Rights, (1992), In Defence of Rights, Attacks on Lawyers and Judges in 1992, New York.
18. Lee S., (1988), Judging judges, London.
19. Мршевић З., (1990), Улога независног правосуђа у заштити људских права, *Југословенска ревија за међународно право*, vol. 37, no. 2-3, pp. 74-84.
20. Мршевић З., (1990), Изазови независног правосуђа, *Анали Правног факултета у Београду*, vol. 36, no. 6, pp. 713-724.
21. Мршевић З., (1990), Међународноправна регулатива независности правосуђа, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, vol. 28, no. 3, pp. 169-179.
22. Мршевић З., (1990), Организација редовних судова и положај судија у Енглеској, *Архив за правне и друштвене науке*, vol. 99, no. 1-2, pp. 583-601.
23. Мршевић З., (1991), Ставови судија према интервенцијама у судском поступку, *Социологија*, vol. 33, no. 4, pp. 537-548.
24. Мршевић З., (1991), Друштвене промене у Енглеској у 17. веку *Социологија*, vol. 33, no. 1-2, pp. 211-225.
25. Мршевић З., (1991), Субјекти који упућују интервенције судовима, *Гласник Адвокатске Коморе Војводине*, vol. 63, no. 7-8, pp. 28-36.
26. Мршевић З., (1991), Појаве угрожавања независности правосуђа *Форум-човек и право*, vol. 6, no. 2, pp. 43-48.
27. Мршевић З., (1991), Понашање судија према интервенцијама, *Форум-човек и право*, vol. 6 no. 11-12, pp. 72-77.
28. Мршевић З., (1991), Независност судова по новим уставним и законским одредбама Републике Србије, *Архив за правне и друштвене науке* vol. 47, no. 4, pp. 419-437.
29. Мршевић З., (1991), Адресати судских интервенција, *Зборник Правног факултета у Новом Саду*, 1-3/91 pp. 220-230.
30. Мршевић З., (1991), Ефекти интервенција упућених судовима, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања* no. 1, pp. 125-136.
31. Мршевић З., (1992), Интервенције упућене судовима и средине у којима се дешавају, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, 1/92.
32. Мршевић З., (1992), Оцена ефикасности интервенција које се упућују судовима, *Правни живот*, vol. 42, no. 3-4, pp. 481-495.
33. Мршевић З., (1992), Постојање и врсте последица које судије могу да сносе уколико не прихватају интервенције, *Форум-човек и право*, vol. 3, no. 1, pp. 33-39.
34. Мршевић З., (1992), Вмешавање в дело содишч-сталишча содников о појавих угрожавања неодвисности содишч, *Ревиија за криминалистико ин криминологијо*, vol. 43, no. 1, pp. 63-70.
35. Мршевић З., (1992), Начини остварења независности судова, ИКСИ, Кривично законодавство и кривично правосуђе у перспективи нових друштвених промена, Београд, pp. 11.1-11-20.
36. Мршевић З., (1990), Драгољуб Поповић: Оглед о одговорној влади, *Архив за правне и друштвене науке*, 3-4/90.
37. Мршевић З., (1991), Никола Висковић: Језик права, *Законитост*, 2-3/91.
38. Мршевић З., (1991), David Pannick: The judges, *Законитост*, 5/91.
39. Мршевић З., (1991), David Stein: Judging the judges, *ЈРКК*, 2/91.
40. Nenner H., (1977), *By Colour of Law, Legal, Culture and Constitutional Politics in England, 1660-1689*, Chicago.
41. Nicolson D., (1991), Владавина права у енглеском кривичном праву - теорија или реалност, *Југословенска Ревиија за криминологију и кривично право*, no. 3.
42. Николић Д., (1991), *Кривични Законик Кнежевине Србије*, Ниш.
43. Pannick D., (1987), *Judges*, Oxford, New York.

44. Перенич А., (1990), Криза права и аутономност правничког позива, Криза правног система, Центар за марксизам универзитета, Београд.
45. Правна држава - путеви успостављања правне државе, Београд, 1991.г.
46. Поповић Д., (1989), Оглед о одговорној влади, Београд.
47. Radcliffe and Cross (1977), The English Legal System, London.
48. Shetreet S., and Deschenes J., (editors) (1985), Judicial independence: The contemporary debate, Dordrecht, Boston, Lancaster.
49. Stein D., (1974), Judging the Judges, The Cause, Control and Cure of Judicial Jaundice, Hicksville, New York.
50. Шаркић С., Поповић Д. и Николић Д., (1997), Историја српског правосуђа, Министарство правде Републике Србије, Београд.
51. Тревелан Џ. М., (1982), Друштвена историја Енглеске, Београд.
52. Висковић Н., (1990), Право као култура, Издавачки Центар, Ријека.
53. Wade E.S.C. & Bradley A.W., (1985), Constitutional and Administrative Law, London, New York.
54. Williams G., (1973), Learning the Law, London.
55. Yardley D. C. M., (1990), Introduction to British Constitutional Law, London, Dublin, Edinburgh

ЦИП - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
347.962.2

МРШЕВИЋ, Зорица

Изазови судске независности / Зорица Мршевић. - Београд: Министарство правде Републике Србије, 1998 (Београд: Управа за заједничке послове републичких органа). - 184 стр.; 24 см.

Тираж: 500. - Summary. - Библиографија: стр. 181 - 184.

347.971.99

а) Судије - Независност б) Правосуђе

ИД=61212428

Д. ЗОРИЦА МРШЕВИЋ ◆ ИЗАЗОВИ СУДСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ

2.03 Суоја ће бити лична слободна и тако ће бити у вршењу њених дужности у непространим подручјима у којима је, у сагласности са својом професионалном и радничком праксом, без икаквог ограничења, утицаја, притисака, повластица, притога или утицаја, било директног било индиректног, са било које стране или са било које стране.

2.04 У поступку доношења одлука суоја ће бити независна и поглаву својих закона и прописа издати. Чији закон или пропис није био организован и на тај начин у циљу у доношењу одлука између суоја, то не може ни бити код ње или да је или да може да слободно формира свој став.

2.05 Суоја ће бити независна од извршне и законодавне власти.

Универзална Декларација о независности судија

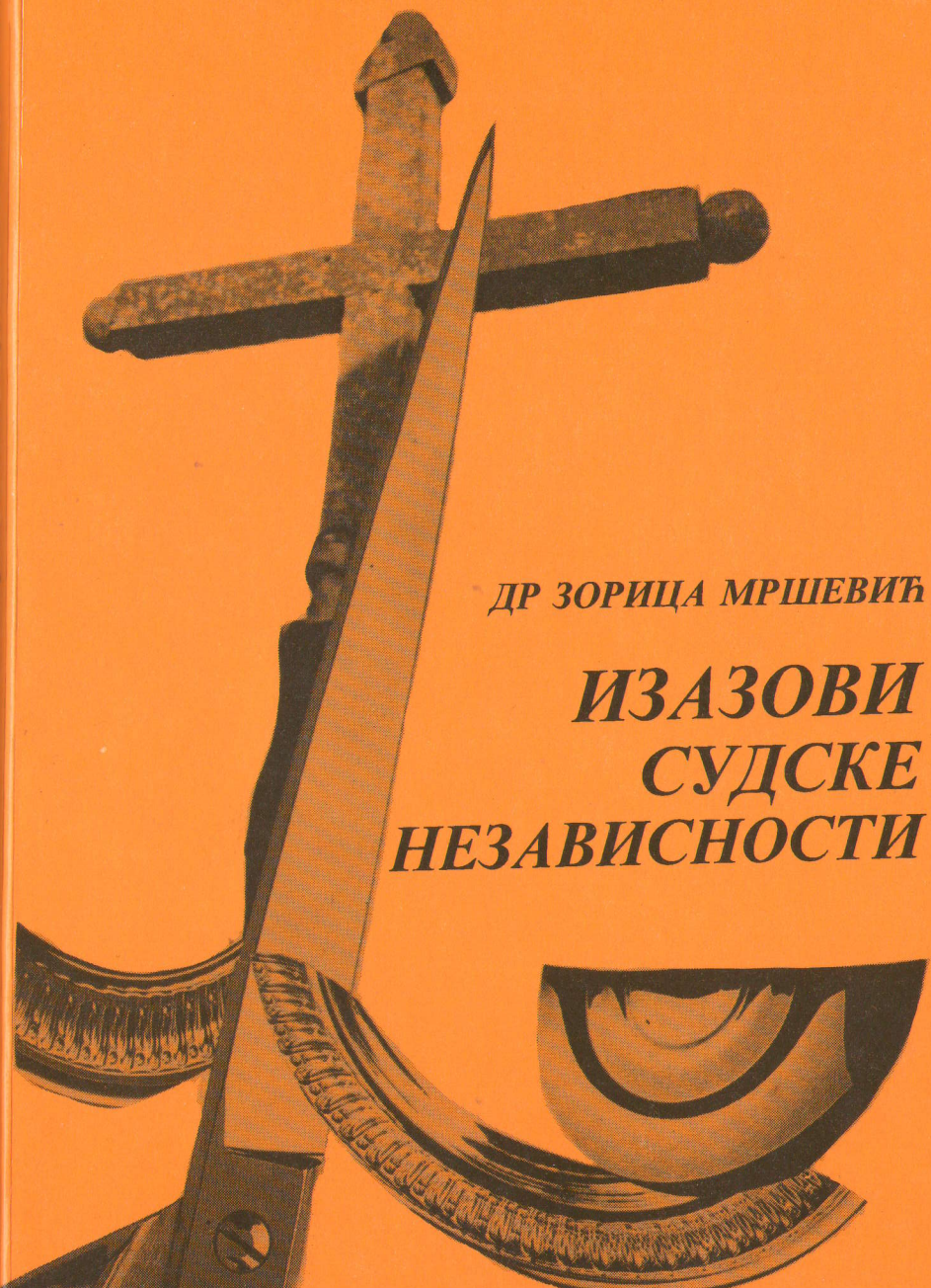
- (a) Суоја треба да ужива личну и материјалну независност.
- (b) Лична независност значи да се суоја не може ни на који начин повластица, притога или утицаја, било директног било индиректног, са било које стране или са било које стране.
- (c) Стварна независност значи да је суоја независна од извршне власти и законодавне власти.

Кодови Међународног Праксе и стандарди судија и независности судија

Чл. 3. Независност правосудја

- (1) да је сваки судија независан и да се он не може ни на који начин повластица, притога или утицаја, било директног било индиректног, са било које стране или са било које стране.
- (2) да је правосудје независно и да се он не може ни на који начин повластица, притога или утицаја, било директног било индиректног, са било које стране или са било које стране.

Списак Норми правосудја и независности судија

ДР ЗОРИЦА МРШЕВИЋ
ИЗАЗОВИ
СУДСКЕ
НЕЗАВИСНОСТИ

Београд 1998